

PRIVAAT BEHEER v/d OPENBARE RUIMTE

**Benodigde condities voor het beheer
van buurttuinen door bewoners**

Anne Könst
7 april 2017



Privaat beheer van de openbare ruimte

*Benodigde condities voor het beheer
van buurttuinen door bewoners*

**Anne Könst - 433301
Afstudeerscriptie MCD12
7 april 2017**

Voorwoord

Het resultaat is dan daar! De scriptiefase als mooie en intensieve afsluiting van de opleiding Master City Developer zit er zo goed als op.

Het idee voor dit afstudeeronderwerp kwam bij me op tijdens een hele inspirerende studiereis naar New York vanuit de opleiding. Daar bleek privaat beheer van de openbare ruimte onderdeel van de dagelijkse gebiedsontwikkelingspraktijk. Amerikanen doppen graag hun eigen boontjes en geloven dat als je maar hard werkt iedereen kans maakt op het verwezenlijken van de 'American Dream'. Doordat er door Amerikanen minder belang aan de rol van de overheid wordt gehecht, is er een andere en structurele inzet door marktpartijen en bewoners op het vlak van de openbare ruimte. In Nederland is deze inzet nog eerder uitzondering dan regel. Mij leek het interessant deze uitzonderingen te onderzoeken. Welke vormen van private betrokkenheid bij de ontwikkeling en het beheer van de openbare ruimte zijn er en wat maakt dat initiatief vanuit private hoek op dat vlak slaagt?

De artikelen van Rianne van Melik (et al.), die onderdeel uitmaakten van een heel pakket aan "leesvoer" tijdens de reis, vond ik erg interessant. Extra leuk dus, dat Rianne uiteindelijk ook mijn afstudeerbegeleider is geworden. Zij heeft me geholpen in het voor onderzoekers welbekende afbakeningsproces, mijn tussentijdse vorderingen met een kritische blik bekeken en me voorzien van advies over zaken als wat schrijf je in een academisch stuk nu waar en hoe bereid je een interview voor. Zonder haar was het product er niet gekomen, zoals het er nu ligt. Rianne, hartelijk dank voor je support en opbouwende kritiek!

Naast de begeleiding van Rianne, is deze scriptie een co-productie geweest met nog vele anderen: mijn tweede afstudeerbegeleider Wouter Jan Verheul die het eindconcept vanuit een frisse blik heeft bekritiseert, de respondenten die ik mocht interviewen, mijn werkgever de provincie Noord-Holland van wie ik de mogelijkheid kreeg om de opleiding te volgen en last but not at all least mijn familie en vrienden die me naast mentale steun, vooral veel tijd hebben gegund. Bedankt allemaal voor jullie bijdrage en support!

Anne Könst
Haarlem, 7 april 2017

Samenvatting

Dit onderzoek richt zich op de betrokkenheid van private partijen bij het beheer van de openbare ruimte. Het richt zich specifiek op de burger als privaat beheerder. Het doel was om inzicht te verkrijgen in de condities die van belang zijn voor het in stand houden van burgerinitiatieven na ontwikkeling van de openbare ruimte. Dit in tegenstelling tot veel bestaand onderzoek dat zich meestal niet richt op de beheerfase, maar vooral op de initiatieffase en de factoren die daarvoor van belang zijn.

De stedelijke openbare ruimte staat door de trek naar de stad en de economische groei onder druk. Daarbij neemt, vooral buiten stadscentra, de kwaliteit van deze ontmoetingsplekken af door bezuinigingen en standaardisatie in beleid. Dat terwijl ze een belangrijk en onlosmakelijk onderdeel uitmaken van aantrekkelijke, klimaatbestendige en gezonde steden van de toekomst. Tegelijk is een tendens te zien waarbij de betrokkenheid van private partijen bij de ontwikkeling en het beheer van de openbare ruimte groeit. Het gaat daarbij om marktpartijen, maar het laatste decennium is ook een hernieuwde opleving van burgerinitiatieven zichtbaar. Private partijen kunnen in aanvulling op en in samenwerking met de gemeente een bijdrage leveren aan het op peil houden van de (groene) ruimte in de stad, zowel in kwantitatieve als kwalitatieve zin.

In het literatuuronderzoek is het brede palet aan (publiek-)private beheervormen en de mogelijke voor- en nadelen van private betrokkenheid bij het beheer van de openbare ruimte verkend. Vervolgens stonden in de casestudy vijf vergelijkbare burgerinitiatieven voor de ontwikkeling en het beheer van openbare buurttuinen centraal. Bij alle cases hebben burgers zelf het initiatief genomen om de buurttuin te ontwikkelen, al dan niet inclusief aankoop van de grond. De initiatieven bevinden zich nu in de beheerfase. Drie buurttuinen zijn gelegen in de Randstad (twee in Den Haag en een in Rotterdam) en twee daarbuiten (een in Deventer en een in het dorp Rozenburg).

Via semi-gestructureerde interviews zijn tien nauw betrokken vrijwilligers van de buurttuinen bevraagd op de volgende factoren met betrekking tot instandhouding van de tuin: motivatie en urgentie, leiderschap en organisatiestructuur, netwerk, middelen, communicatie, rol van de gemeente en invloeden van buitenaf. Waarna de interviews voor analyse zijn getranscribeerd en gecodeerd. Aanvullende informatie is verzameld via deskresearch (internet) en een bezoek aan de tuinen (observatie)

Privaat beheer van de openbare ruimte kent vele varianten. Zelden neemt een private partij (markt, maatschappelijk middenveld, gemeenschap) de verantwoor-

delijkheid van het beheer alleen op zich. Vaak gaat het om een coproductie met de gemeente en/ of verschillende private partijen.

Een veel geuite kritiek op privaat beheer is dat het leidt tot homogenisering van de stedelijke openbare ruimte door commercialisering en beperking van de openbaarheid door bijvoorbeeld de invoering van meer regels en toe-eigening van de ruimte door een bepaalde groep mensen.

Tegengeluiden zijn echter dat de betrokkenheid van private partijen leidt tot meer diversiteit in en kwaliteit van de openbare ruimte. In de cases lijkt in wisselende mate inderdaad een vermindering van de openbaarheid aan de orde, doordat sommige buurttuinen privé ogen en doordat het (in eerste instantie) bij veel wijkbewoners onbekend is dat het ruimten zijn die voor openbaar gebruik bedoeld zijn. De beheerinzet van bewoners levert echter ook voordelen op ten opzichte van de traditioneel beheerde openbare ruimte. Er wordt veel aandacht besteed aan de inrichting en het onderhoud van de tuinen. Dit levert over het algemeen aantrekkelijke en bijzondere openbare ruimten op. Daarnaast vergroten succesvol beheerde buurttuinen de binding in de wijk doordat het ontmoetingsplekken die interactie tussen mensen faciliteert.

Conditie die in de casestudy naar voren kwamen als het meest relevant voor instandhouding van de buurttuinen waren: een horizontale samenwerking tussen vrijwilligers waarbij het plezier hebben met elkaar voorop staat, aanhoudende motivatie bij vrijwilligers om zich blijvend in te zetten voor de tuin, persoonlijke communicatie tussen vrijwilligers en met andere buurtbewoners voor het genereren van bekendheid en draagvlak, een omvangrijk netwerk om te kunnen voorzien in de benodigde middelen (tijd, kennis en ervaring, en financiering) en een meebewegende organisatiestructuur naar gelang de situatie waarin het burgerinitiatief zich bevindt. Gedeelde urgentie tussen partijen, betrokkenheid van de gemeente en invloeden van buitenaf spelen een minder grote rol in de beheerfase komt uit de interviews naar voren. Echter als het voortbestaan van de tuin bedreigd wordt, komen het belang van gedeelde urgentie en steun van de gemeente weer meer naar de voorgrond.

Op basis van deze uitkomst zijn de verschillende condities samengevat en geherformuleerd. Dit heeft geleid tot de volgende condities die van belang zijn voor het voortbestaan van burgerinitiatieven voor de ontwikkeling en het beheer van de openbare ruimte:

- *Samenwerken met de lol-factor*: een goede werksfeer, waarbij ruimte wordt gegeven aan elkaars ideeën en iedereen zich gewaardeerd voelt,

is cruciaal voor het aantrekken en behouden van gemotiveerde vrijwilligers die zich willen inzetten voor het beheer van de openbare ruimte. Hierbij past een platte organisatiestructuur.

- **Een sterk betrokken buurt:** bekendheid en draagvlak bij verschillende partijen is een belangrijke conditie voor het kunnen beschikken over de benodigde middelen voor het beheer en een goede benutting van de openbare ruimte als plek om te ontmoeten, ontspannen en recreëren. Dit laatste is een belangrijk aspect, want activiteit op een plek trekt ander mensen aan en draagt zo bij aan een levendige ontmoetingsplek.
- **Een levendige ontmoetingsplek:** een aantrekkelijke plek genereert door zijn fysieke aanwezigheid en zichtbaarheid bekendheid, doordat toevallige passanten kennis kunnen maken met de plek. Na positieve kennismaking en/ of verblijf kan het burgerinitiatief door mond-tot-mondreclame verder aan bekendheid winnen. Daarnaast faciliteert het interactie tussen mensen, en daarmee sociale binding in de wijk.
- **Voldoende flexibiliteit en veerkracht:** in de huidige samenleving bestaan er veel onderlinge afhankelijkheden en kunnen omstandigheden plotseling veranderen buiten de invloedssfeer van een burgerinitiatief om. Alleen met flexibiliteit en veerkracht kan hierop worden ingespeeld.

Dit onderzoek biedt met genoemde condities aanknopingspunten voor burgers en eventuele andere betrokkenen bij initiatieven voor (de oprichting en) het beheer van de openbare ruimte. Een specifieke aanbeveling is om tijdens de beheerfase een brede organisatiestructuur op te zetten, waarbij niet een of enkele personen de verantwoordelijkheid alleen dragen. Door de verantwoordelijkheid breder te trekken ontstaat een stabiele basis, waardoor de organisatie van het initiatief aan veerkracht wint en kunnen meer mensen een bijdrage leveren aan het initiatief.

Daarnaast blijkt dat burgerinitiatieven in het beheer vaak afhankelijk zijn van financiële steun van anderen en putten uit een beperkt aantal bronnen. Door de groep die bijdraagt zo groot mogelijk te maken en meerdere financieringsbronnen te benutten, wordt de robuustheid van het verdienmodel vergroot door risicospreiding.

De rol van de gemeente is in de beheerfase vaak beperkt. Door het contact goed te houden en te zoeken naar gemeenschappelijke doelen, kunnen gemeenten de burgerinitiatieven benutten als voelsprietten in de buurt en elkaar in gezamenlijke doelstellingen versterken.



Benodigde condities voor het voortbestaan van burgerinitiatieven die zich richten op het beheer van de openbare ruimte

Inhoudsopgave

<i>Voorwoord</i>	5
<i>Samenvatting</i>	7
<i>Inhoudsopgave</i>	9
<i>1 Inleiding</i>	12
1.1 Aanleiding	13
1.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen	14
1.3 Relevantie van het onderzoek	14
1.4 Begrippen en afbakening	15
1.5 Leeswijzer	16
<i>2 Beheer van de openbare ruimte in een veranderende maatschappij</i>	18
2.1 Wat is privaat beheer?	19
2.2 Het palet aan vormen van private betrokkenheid	20
2.3 Burgerinitiatieven in overvloed	24
2.4 Voor- en nadelen van private betrokkenheid bij de openbare ruimte	25
2.5 Conclusie	27
<i>3 Benodigde condities voor burgerinitiatieven in de beheerfase</i>	28
3.1 Factoren voor instandhouding van burgerinitiatieven	29
3.2 Motivatie en gevoel van urgentie	30
3.3 Leiderschap en interne organisatiestructuur	31
3.4 Netwerk en middelen	32
3.5 Communicatie en samenwerking	33
3.6 Rol van de gemeente	33
3.7 Conclusie	34
<i>4 Onderzoekskader en methodiek</i>	36
4.1 Theoretisch model	37
4.2 Onderzoeksmethodiek	38
4.3 Selectie van de cases	38
4.4 Verzameling van gegevens	40
4.5 Conclusie	41
<i>5 Buurttuinen als private initiatieven</i>	42
5.1 Stadstuin Emma's Hof	43
5.2 Zeeheldentuin	44
5.3 Tuin op de Pier	45
5.4 Dorpstuin Rozenburg	46
5.5 Molentuin	47
5.6 Toegankelijkheid van de buurttuinen	48
5.7 Conclusie	49

<i>6 Organisatie van buurttuinen door bewoners</i>	<i>50</i>
6.1 Motivatie en urgentie	51
6.2 Interne organisatiestructuur en leiderschap	52
6.3 Samenwerken met een lol-factor	53
6.4 Netwerk in relatie tot middelen	54
6.5 Diversiteit in communicatiemiddelen en een fysieke plek	57
6.6 Is de gemeente een cruciale partner?	58
6.7 Grondeigendom en invloeden van buitenaf	59
6.8 Conclusie	59
 <i>7 Conclusie, reflectie en aanbevelingen</i>	 <i>62</i>
7.1 Beantwoording van de deelvragen	63
7.2 Benodigde condities voor instandhouding van burgerinitiatieven	65
7.3 Reflectie op het onderzoek en aanbevelingen	67
7.4 Reflectie op de stedelijke ontwikkelingspraktijk	69
 <i>Literatuur</i>	 <i>72</i>
<i>Bijlage 1 Lijst van geïnterviewden</i>	<i>81</i>
<i>Bijlage 2 Interviewvragen</i>	<i>82</i>
<i>Bijlage 3 Coderingsschema op basis van literatuuronderzoek</i>	<i>85</i>
<i>Bijlage 4 Fragment van een gecodeerd interview</i>	<i>86</i>

1

Inleiding

1.1 Aanleiding

De openbare ruimte is van grote betekenis voor (de aantrekkelijkheid van) steden. Dit wordt op internationaal niveau breed onderkend (Hajer en Reijndorp 2002). Ze wordt gezien als troefkaart in de onderlinge concurrentiestrijd tussen steden (Van Melik en Van der Krabben 2016) en vervult een groot palet aan functies. Zo zijn het plekken voor (toevallige) ontmoeting, verblijf en vermaak (Madanipour et al. 2014), draagt groen bij aan een betere gezondheid (Groenewegen et al. 2006; De Vries et al. 2016) en maken parken en pleinen steden klimaatbestendiger door onder meer bij te dragen aan waterberging, verkoeling en verbetering van de luchtkwaliteit (Kenniss voor Klimaat 2014). Ook heeft de groene openbare ruimte een indirecte economische waarde. De aanwezigheid ervan draagt bij aan een waardestijging van 5 tot 35% van het omliggende vastgoed (Visser en Van Dam 2006). Voor steden zijn voldoende, aantrekkelijke en goed functionerende openbare ruimten cruciaal.

Door de grote aantrekkingskracht van de stad op mensen en bedrijven, staat de binnenstedelijke ruimte echter voortdurend onder druk (Van den Berg 2005). De ruimtevraag van wonen, werken, winkelen en recreatie groeit, maar de ruimte is in de meeste steden beperkt. Er is sprake van schaarste. De uitdaging is om compact te ontwikkelen op zo'n manier dat er voldoende openbare ruimte beschikbaar blijft en mogelijkheden benut worden om nieuwe ruimten toe te voegen (Van den Berg 2005).

Daarnaast melden onder andere de VROM-raad (2009) en Platform31 (2012) dat, ondanks de waarde die aan de stedelijke openbare ruimte wordt toegekend, de kwaliteit ervan achteruit gaat. Deze achteruitgang wordt ook door de media gesignaleerd. Zo kopte de Volkskrant op 4 januari 2013: *"Van vrolijk wijkspeeltuintje tot een 'onbestemd stukje niets'"* (Lindhout 2013). Het artikel beschrijft hoe pleintjes, plantsoenen en parken te lijden hebben onder gemeentelijke bezuinigingen, vooral buiten stadscentra, met als resultaat de creatie van karakterloze plekken. Dit wordt versterkt door de beleidsdoelstelling van "hufterproof" inrichten, dat resulteert in het weghalen van bosjes en het minimaliseren van straatmeubilair, aldus de krant.

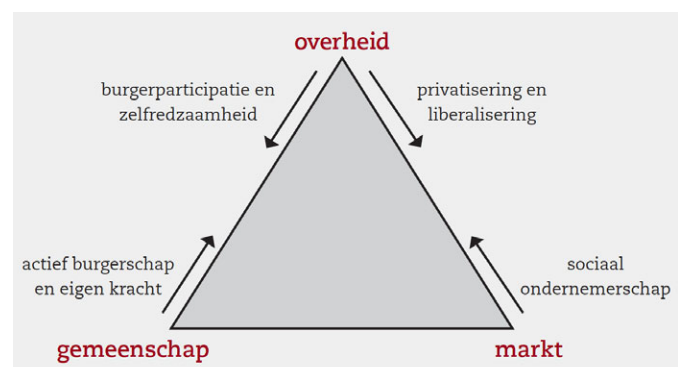
Dit kwaliteitsverlies kan gezien worden als een logisch gevolg van teruglopende financiële middelen bij gemeenten (Van Melik en Van der Krabben 2016), mede ingegeven door de economische crisis en door beleidswijzigingen vanuit het Rijk, onder meer de beëindiging van het Investeringsbudget voor Stedelijke Vernieuwing (VROM-raad 2009; Platform31 2012). Webster (2007) stelt echter dat achteruitgang van de kwaliteit van de openbare ruimte door de tijd heen een logisch gevolg is van een gebrek aan concurrentie. Hij stelt vraagtekens bij de monopoliepositie van de overheid. Doordat gemeenten nagenoeg alleen de verantwoordelijkheid

dragen voor alle openbare ruimte in een stad, worden zij niet gestimuleerd om te innoveren en te investeren in de inrichting en het beheer ervan. Meer diversiteit in verantwoordelijke partijen zal door competitie de kwaliteit van en diversiteit in openbare ruimten waarschijnlijk vergroten (Webster 2007).

Ondertussen is in de samenleving een verschuiving van verantwoordelijkheden en rollen te zien tussen overheid, markt en burgers (Van der Steen et al. 2013). Zie figuur 1.1. Dit wordt ingegeven door de verandering van een hiërarchisch georiënteerde naar een netwerkgeoriënteerde samenleving (Castells 2004; Boelens 2010). Veel mensen willen graag betrokken zijn bij ontwikkelingen in hun omgeving en bijdragen aan de instandhouding ervan. Door de huidige technologische mogelijkheden wordt dit gefaciliteerd. Mensen kunnen makkelijker met elkaar in contact komen en zich verenigen achter een gezamenlijk doel. Verschillende academici zien een grotere rol weggelegd voor burgers in de ontwikkeling van de stad, waarbij hun kennis en creativiteit benut wordt (Hajer 2011; Reijndorp 2012). Stedenbouw, waar de openbare ruimte onderdeel van uitmaakt, is niet enkel een zaak van de overheid en de markt.

Veel gemeenten spelen hier in hun beleid op in. Uit onderzoek naar de doelstellingen in collegeprogramma's blijkt dat in ruim 90% van de gemeenten is afgesproken om burgerparticipatie te bevorderen (Peeters 2012). In het beleid voor de openbare ruimte van veel gemeenten komt burgerparticipatie terug in uiteenlopende vormen. Zo kan het gaan over het stimuleren van geveltuintjes, het faciliteren van tijdelijke moestuinen op braakliggende terreinen of het in beheer geven van het nabijgelegen plantsoen aan bewoners.

Ook marktpartijen, zoals ontwikkelaars, beleggers en winkeliers, zijn in toenemende mate betrokken bij de (her)ontwikkeling en het beheer van de openbare ruimte (Van Melik 2008; Jacobs en Van der Krabben 2014). Een recent voorbeeld is het project 'Hart van Zuid' in Rotterdam, waarbij ontwikkelaar Ballast Nedam



Figuur 1.1 Veranderende verhoudingen tussen overheid, markt en gemeenschap (Van der Steen et al. 2013: 11)

naast de (her)ontwikkeling van de gebouwde ruimte verantwoordelijk is voor de inrichting en het beheer van de openbare ruimte in het gebied voor de duur van 20 jaar (Ballast Nedam 2013). Dit doen zij met name voor de verwachte waarde stijging van het te ontwikkelen vastgoed die dit op lange termijn oplevert (Van Baardewijk en Hijmans 2015). Ook neemt het aantal Bedrijveninvesteringszones (BIZ)¹ toe, waarbij winkeliers en andere ondernemers een bijdrage aan de kwaliteit van de openbare ruimte in hun woon- en werkomgeving leveren. Nederland telt er inmiddels ruim 400 (BIZ 2016).

De bijdrage van private partijen aan de openbare ruimte groeit. Nog vaak wordt de openbare ruimte echter als een gemeentelijke verantwoordelijkheid gezien (Van Melik en Van der Krabben 2016). Het vergroten van de betrokkenheid van andere partijen dan de overheid kan bijdragen aan het op peil houden van de voorraad openbare ruimte in de stad, aan het vergroten van de beschikbare financiële middelen voor beheer en aan een betere kwaliteit van de openbare ruimte door een grotere diversiteit in partijen. De groeiende interesse van burgers om betrokken te zijn bij de verbetering van hun leefomgeving, is daarbij te zien als een kans.

1.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen

Private betrokkenheid bij het beheer van de openbare ruimte komt steeds vaker voor. Zo zijn er veel burgerinitiatieven op het vlak van stadstuinbouw en zelfbeheer van het naastgelegen plantsoen. Daarbij hebben de betrokkenen vaak direct de baten van hun inzet: groenten uit “eigen” tuin en mooier kijkgroen voor de deur. Privaat initiatief dat verder reikt dan dit directe belang door de aankoop en oprichting van verblijfsgroen voor de hele buurt komt in Nederland op kleine schaal voor, zeker als het daarbij gaat om een initiatief door bewoners.

Deze initiatieven kunnen echter wel bijdragen aan een oplossing voor de eerder geschetste vraagstukken waar steden voor staan. De bestaande voorraad openbare ruimte wordt in stand gehouden of zelfs vergroot, het kan een kostenbesparing voor de gemeente betekenen en het levert meer diversiteit en kwaliteit op van het openbaar groen op stadsniveau. Daarnaast geeft het invulling aan de behoefte van burgers om iets te betekenen voor de buurt. Als meer van zulke initiatieven

ontplooid worden, kan dit van grote betekenis zijn voor (de toekomst van) een stad.

Het doel van dit afstudeeronderzoek is om inzicht te verkrijgen in de factoren die van belang zijn voor het in stand houden van burgerinitiatieven na ontwikkeling van de openbare ruimte. Daarbij aansluitend is de volgende centrale onderzoeksvraag geformuleerd:

“Onder welke condities kunnen burgers initiatieven voor de oprichting en het beheer van de openbare ruimte in stand houden?”

Het onderzoek richt zich specifiek op burgerinitiatieven die zijn opgericht met de intentie om voorgoed of in ieder geval voor zeer lange tijd stand te houden. De beheerfase en de ervaringen van de initiatiefnemers staan daarbij centraal. De hoofdvraag is verkennend van aard en behandelt een onderwerp waar nog relatief weinig over bekend is, daarom is gekozen voor een casestudy. In paragraaf 4.2 zal deze keuze nader worden toegelicht. In het empirisch deel van het onderzoek wordt ingegaan op vijf cases, waarbij een buurttuin is opgericht door bewoners en die nu ook door hen beheerd wordt. Bij twee van de vijf burgerinitiatieven is ook de grond via een stichtingconstructie in eigendom bij de bewoners.

Het onderzoek is gestructureerd volgens de volgende deelvragen:

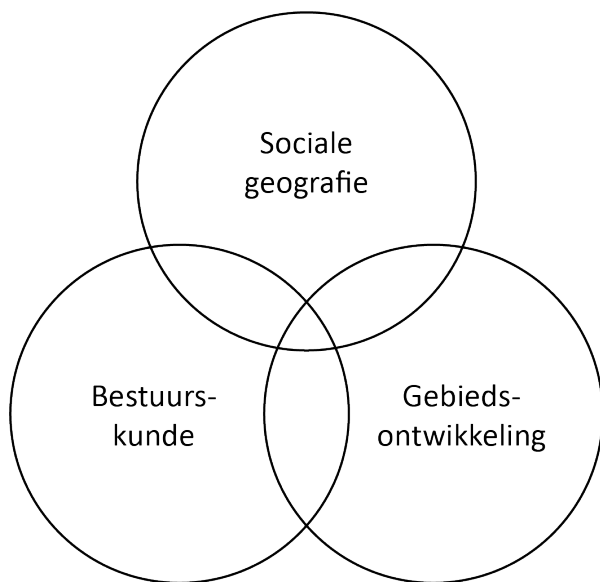
- Wat is privaat beheer van de openbare ruimte?
- Wat is de rol van de burger als privaat beheerder en welke vormen van burgerinitiatief zijn te onderscheiden?
- Wat zijn voor- en nadelen van privaat beheer ten opzichte van publiek beheer?
- Wat zijn succesfactoren voor het in stand houden van buurttuinen door burgers?

1.3 Relevantie van het onderzoek

Dit onderzoek heeft praktische waarde voor partijen en personen die op het moment betrokken zijn bij burgerinitiatieven voor de lange termijn of zo’n initiatief graag willen opstarten. Het biedt inzicht in welke factoren van belang zijn voor het in stand kunnen houden van een initiatief. Daarnaast kunnen de onderzochte cases een inspiratiebron zijn voor elkaar en andere initiatiefnemers. Nu veel bewoners graag een bijdrage willen leveren aan groenonderhoud en het vergroenen van de buurt, en veel gemeenten dit graag willen stimuleren en faciliteren, zijn de resultaten van dit onderzoek des te relevanter.

Daarnaast levert deze studie een bijdrage aan bestaande kennis over privaat beheer van de openbare ruimte. Die bijdrage is tweeledig. Er is tot op heden vooral veel onderzoek gedaan naar het effect van privaat beheer

1 Een Bedrijveninvesteringszone (BIZ) is een beheerconstructie waarbij ondernemers de mogelijkheid hebben om op eigen initiatief, aanvullend op de inspanningen van de overheid, te investeren in de kwaliteit van hun directe leef- en werkomgeving. Ze doen hiervoor een vrijwillige bijdrage. Het is te vergelijken met een Vereniging van Eigenaren voor een gebouw, alleen geldt een BIZ voor een bedrijventerrein of winkelgebied (BIZ 2016).



Figuur 1.2 Een interdisciplinaire benadering van het onderzoek

van de openbare ruimte in de Amerikaanse en Britse context. Deze literatuur richt zich in grote mate op de markt als privaat beheerder (zie onder meer Sorkin 1992; Mitchell 1995; Webster 2007; Stevens 2009; De Magalhães 2010; Loughran 2014). Deze context verschilt sterk van de Europese en Nederlandse situatie. Onderzoek naar de Nederlandse praktijk is vooralsnog beperkt gebleven. Twee studies zijn bekend: het proefschrift van Van Melik (2008) over de verandering van centraal gelegen openbare ruimten in Nederlandse steden en het afstudeeronderzoek van Langstraat (Langstraat en Van Melik 2013), een vergelijkende studie tussen Nederland en het Verenigd Koninkrijk naar (semi)privaat beheerde openbare ruimten. Deze onderzoeken richten zich met name op de markt als betrokken partij en bij Van Melik (2008) ligt de nadruk sterk op de ontwikkelfase. Het huidige onderzoek vindt plaats buiten Angelsaksische context en richt zich uiteindelijk specifiek op bewoners als privaat beheerder in de beheerfase.

In Nederland is al vrij veel onderzoek gedaan naar burgers die groene openbare ruimten ontwikkelen of een bijdrage aan het beheer leveren. Over de combinatie is echter zeer beperkt onderzoek aanwezig: het in stand houden van een burgerinitiatief voor de ontwikkeling van openbaar groen na realisatie. Studies richten zich meestal op de rol van de gemeente en op de initiatief-fase, namelijk succesfactoren voor de realisatie van burgerinitiatieven (zie onder meer Lowndes et al. 2006; Boogers en Van de Wijdeven 2012; Hassink et al. 2013; Van de Wijdeven 2013; Denters et al. 2014).

Een uitzondering zijn Igalla en Van Meerkerk (2015) die zich richten op factoren die relevant zijn voor de toekomstbestendigheid van burgerinitiatieven. Daarbij gaat het echter over burgerinitiatieven in het algemeen en niet specifiek voor de openbare ruimte. In

dit onderzoek ligt de focus op burgerinitiatieven in de beheerfase en het perspectief van de initiatiefnemers en -participanten.

Voor het onderzoek wordt wetenschappelijke literatuur aangeboord uit verschillende disciplines, omdat ze elkaar op een waardevolle manier aanvullen (zie figuur 1.2). Elke discipline richt zich namelijk op een specifiek deelaspect van het onderwerp privaat beheer van de openbare ruimte. Vanuit de sociale geografie is veel onderzoek gedaan naar private betrokkenheid bij de ontwikkeling en het beheer van de openbare ruimte met name gericht op de mate van openbaarheid (onder andere Van Aalst et al. 2007; Stevens 2009; Loughran 2014; Van Melik en Van der Krabben 2016), kennis over burgerinitiatieven in het algemeen komt vooral uit bestuurskundige hoek (onder andere Lowndes et al. 2006; Boogers en Van de Wijdeven 2012; Denters et al. 2014) en voor procesmanagement is een beroep gedaan op literatuur gerelateerd aan stedelijke gebiedsontwikkeling (onder andere Van 't Verlaat 2005; Van de Berg et al. 2007; Van Hoek en Wigmans 2011).

1.4 Begrippen en afbakening

Openbare ruimte

Er bestaat geen eenduidige definitie van de “openbare ruimte”, wel een grote consensus. Uit een literatuurstudie van Staeheli en Mitchell (2007) komt naar voren dat, in de 218 wetenschappelijke bronnen die zij geanalyseerd hebben, de meeste auteurs verwijzen naar de openbare ruimte als plek voor ontmoeting en interactie tussen mensen. Ter aanvulling daarop blijkt uit onderzoek van Van Melik (2008) dat het aspect van vrije toegankelijkheid ook veelvuldig voorkomt in begripsbepalingen van de openbare ruimte. In dit afstudeeronderzoek wordt bij de resultaten van beide studies aangesloten en wordt de openbare ruimte gedefinieerd als een plek die openbaar toegankelijk is en waarbij ontmoeting centraal staat. Dit houdt in dat het eigendom van de openbare ruimte niet in overheidshanden hoeft te zijn, maar dat dit ook bij een andere partij kan liggen. In het empirisch deel van het onderzoek wordt specifiek ingegaan op buurttuinen als vorm van openbare ruimte.

Privaat beheer

Het privaat beheer is hier gedefinieerd als beheer van de openbare ruimte dat uitgevoerd wordt door andere partijen dan de overheid te weten marktpartijen, non-profitorganisaties en/ of particulieren, zoals bedrijven, ontwikkelaars, woningbouwcorporaties, stichtingen, ondernemers en omwonenden. Dit kan een permanente of tijdelijke vorm van privaat beheer zijn. Ook kan het gaan om een samenwerking tussen verschillende partijen. Als hierbij de overheid een rol heeft, is

<i>Traptrede</i>	<i>Rollen van burgers</i>
6	Initiatiefnemer
5	Samenwerkingspartner
4	Medebeslisser
3	Adviseur
2	Consultor (geconsulteerde)
1	Doelgroep van onderzoek of voorlichting
0	Geen rol

Figuur 1.3 Verschillende rollen bij burgerparticipatie (Pröpper et al. 2005)

sprake van publiek-privaat beheer. Met beheer wordt beheer in de breedte bedoeld. Het gaat niet alleen om het onderhouden en schoonmaken van de openbare ruimte, maar bijvoorbeeld ook over programmering en financiering van het beheer. In paragraaf 2.1 wordt het begrip privaat beheer nader uitgewerkt.

Burgerinitiatief

Burgerinitiatieven zijn er in verschillende soorten en maten. Het kan gaan om eenmalige en kortstondige betrokkenheid van burgers, maar in toenemende mate zijn er ook burgerinitiatieven die gericht zijn op het eigenstandig vormgeven en implementeren van diensten of goederen ten behoeve van de lokale gemeenschap (Igalla en Van Meerkerk 2015). Deze burgerinitiatieven hebben een langdurige vorm van zelforganisatie (Edelenbos en Van Meerkerk 2011; Van Meerkerk et al. 2013). Volgens de indeling van Pröpper et al. (2005) vertegenwoordigen zij de bovenste traptrede van de ladder van burgerparticipatie (zie figuur 1.3). In dit onderzoek staat de burger in deze rol centraal. In paragraaf 2.3 zal nader ingegaan worden op de verschillende type burgerinitiatieven en de gekozen afbakening in dit onderzoek. In dit onderzoek wordt worden de termen burger en bewoner afwisselend gebruikt. Hiermee wordt hetzelfde bedoeld.

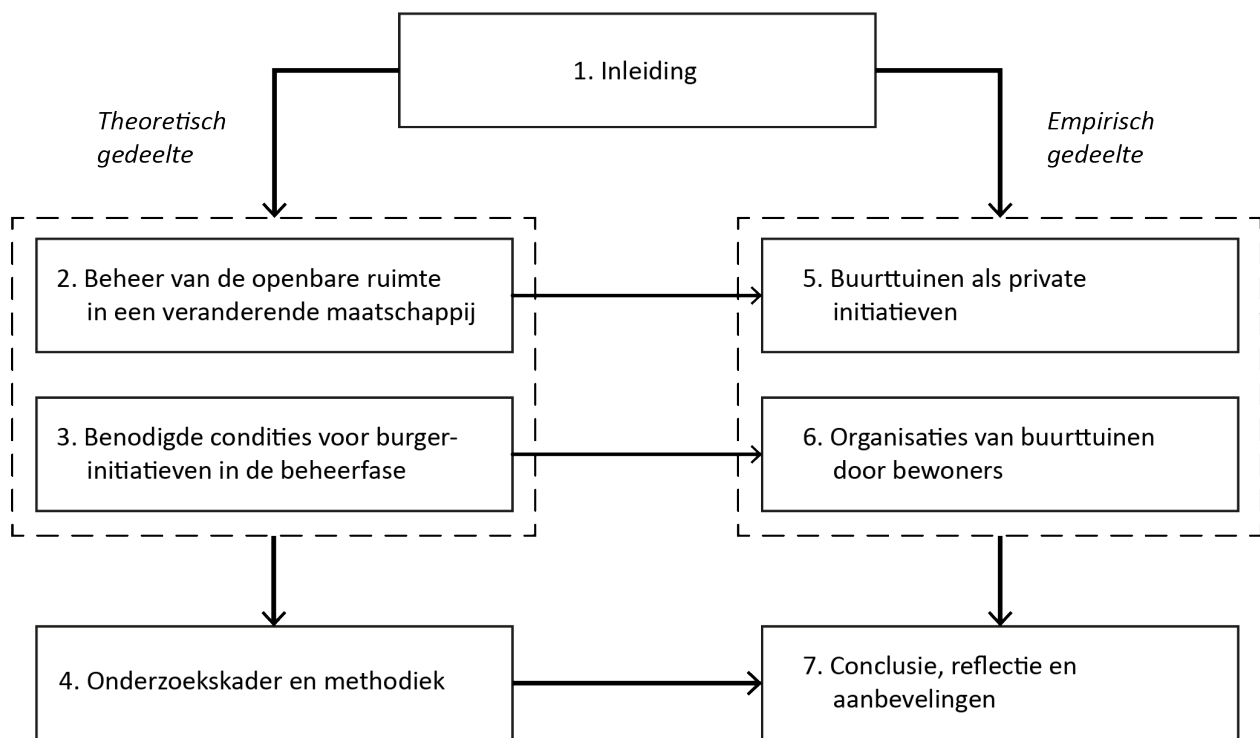
Condities

Met condities wordt verwezen naar voorwaarden waaraan de organisatie van een burgerinitiatief moet voldoen om op lange termijn in stand gehouden te kunnen worden. Het kan daarbij gaan om uiteenlopende onderwerpen, zoals communicatie, financiering of betrokken actoren.

1.5 Leeswijzer

Het onderzoek bestaat uit een theoretisch en een empirisch deel (zie figuur 1.4). De hoofdstukken 2 en 3 maken onderdeel uit van het theoretische deel. In hoofdstuk 2 wordt het begrip privaat beheer nader gedefinieerd en wordt de context geschetst waarin dit onderzoek zich afspeelt: steeds meer (publiek-)privaat beheer van de openbare ruimte en de opkomst van burgerinitiatieven. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 ingegaan op verschillende theorieën en onderzoeken over burgerinitiatieven en het gebiedsontwikkelingsproces om inzicht te verkrijgen in factoren die van belang zijn voor de instandhouding van burgerinitiatieven. Hoofdstuk 4 vormt de overgang van theorie naar empirie. Hierin is de opgedane kennis vertaald naar een theoretisch model en wordt de methodiek beschreven op basis waarvan het empirische deel van het onderzoek is uitgevoerd. De cases en resultaten van het onderzoek worden beschreven in hoofdstukken 5 en 6. Tot slot bestaat hoofdstuk 7 uit de beantwoording van de hoofd- en deelvragen gebaseerd op het theoretische en empirische deel samen, een reflectie op het onderzoek en aanbevelingen, en een reflectie op de bredere context van stedelijke ontwikkeling.

De hoofdstukindeling laat zien dat de structuur van de scriptie is opgezet volgens het zandlopermodel. Eerst wordt de brede context van privaat beheer van de openbare ruimte geschetst, vervolgens wordt steeds verder ingezoomd tot burgerinitiatieven voor het beheer van buurttuinen in de casestudy. Waarnaar vervolgens bij de reflectie en aanbevelingen de resultaten weer gezien worden in de bredere context.



Figuur 1.4 Structuur van het rapport

2

Beheer van de openbare ruimte in een veranderende maat- schappij

De openbare ruimte is van grote betekenis voor de leefbaarheid van steden. Ze draagt in sterke mate bij aan de aantrekkelijkheid, gezondheid en klimaatbestendigheid van de woon- en werkomgeving. Gemeenten zijn van vroeger uit verantwoordelijk voor de ontwikkeling en het beheer van de openbare ruimte. Het is voor hen financieel gezien echter steeds moeilijker om deze verantwoordelijkheid alleen te dragen, daardoor zijn ze op zoek naar andere financieringsbronnen en voelen andere partijen de urgentie om zelf in actie te komen (MacLeod 2002; Webster 2007; De Magalhães 2010; Van Melik en Van der Krabben 2016). Daarnaast is er tegenwoordig sprake van een netwerksamenleving, waarin mondiale en lokale netwerken zich sterker organiseren en de verhoudingen tussen overheid, markt en burgers veranderen (Castells 2004; Boelens 2010). Met de huidige technologische middelen is het voor partijen makkelijker geworden om zich (buiten de overheid om) te verenigen voor een gemeenschappelijk doel. De overheid doet steeds vaker een stapje terug en neemt een faciliterende rol aan. Beide ontwikkelingen voeden de trend van een groeiende betrokkenheid van private partijen bij het beheer van de openbare ruimte. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de volgende vragen: wat is privaat beheer van de openbare ruimte? Hoe komt het in de praktijk tot uiting? Welke trend is te zien met betrekking tot burgerinitiatief en wat is erover bekend? Wat zijn de voor- en nadelen van private betrokkenheid bij het beheer van de openbare ruimte?

2.1 Wat is privaat beheer?

Privaat beheer is een breed begrip. De mate van private betrokkenheid kan variëren en er zijn ook verschillende type private beheerders te onderscheiden. Zo kan het gaan om een bewoner met een geveltuintje voor de deur of om een marktpartij die verantwoordelijk is voor het beheer en onderhoud van een openbaar park.

Mate van private betrokkenheid

Om de verschillende gradaties van privaat beheer te duiden is de benadering van Van Waarden (2012) voor de operationalisering van de term privatisering zeer bruikbaar. Privatisering impliceert dat iets dat eerder niet privaat was, maar publiek, privaat wordt (Van Waarden 2012). Het betekent het actief of passief afstoten van een publieke taak of dienst. Privatisering kent echter vele varianten en gradaties. Het hoeft niet volledig te gebeuren, maar kan ook plaatsvinden op onderdelen. Het kan gaan over de privatisering van taken, financiering, uitvoering, organisatie en eigendom (Van Waarden 2012). Naarmate meer onderdelen van publiek naar privaat overgaan, is er een verdergaande vorm van privatisering aan de orde.

Deze typering wordt in dit onderzoek gebruikt om de mate van private betrokkenheid bij de openbare ruim-

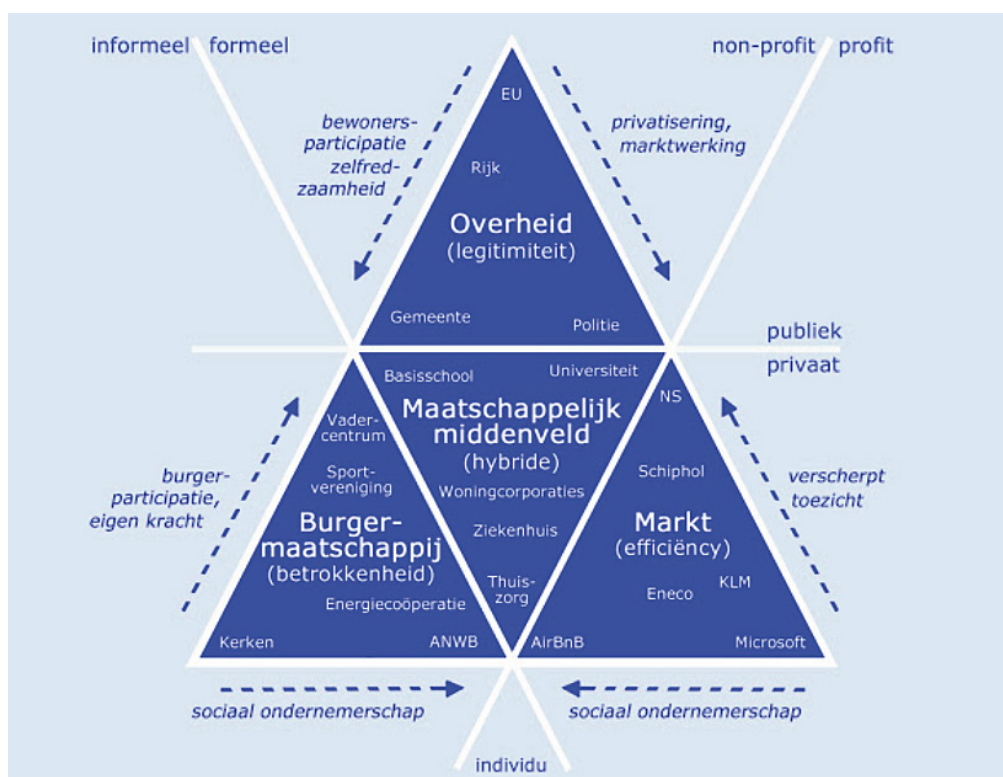
te te duiden, ook al gaat het niet altijd in letterlijke zin over een overname van de verantwoordelijkheid van de overheid. Vaak worden openbare parken en pleinen ook nieuw gesticht door private partijen, bijvoorbeeld een Privately Owned Public Space (zie paragraaf 2.2), en was er eerder geen sprake van publiek beheer (Chiodelli en Moroni 2015). Als meest vergaande vorm van privaat beheer wordt het bezitten van de grond, en organiseren, financieren en uitvoeren van het beheer van een openbare ruimte gezien. Daarmee wordt de volledige verantwoordelijkheid voor een openbaar park of plein door een private partij op zich genomen en daarmee ook de taak of dienst die traditioneel gezien de overheid op zich zou nemen. Bij varianten op privaat beheer kan het gaan om private verantwoordelijk op één of een aantal onderdelen. Dan gaat het om een samenwerking tussen publieke en private partijen, oftewel co-productie (Van Melik en Van der Krabben 2016), ten aanzien van het beheer van de openbare ruimte.

Verschillende private partijen

Er is niet één type private partij, maar drie, elk met hun eigen kenmerken en doelen: burgermaatschappij of gemeenschappen, maatschappelijk middenveld en de markt (Brandsen et al. 2005; Van der Steen et al. 2013; Kruiter en Van der Zwaard 2014). In figuur 2.1 zijn de verschillende groepen en de onderlinge relaties aangegeven. De markt is sterk georganiseerd en heeft als doelstelling het behalen van winst. Dat betekent niet dat ze helemaal niet gericht zijn op maatschappelijk verantwoord ondernemen. In tegenstelling: dit is een ontwikkeling die, mede door druk vanuit de samenleving, steeds meer opkomt. Kijk bijvoorbeeld naar de grote kledingwinkelketens die steeds meer gericht zijn op de verkoop van organische en kinderarbeidvrije kleding. Ook sterk georganiseerd, maar meer gericht op maatschappelijke in plaats van economische doelstellingen, is het maatschappelijk middenveld. Hun voornaamste doel is het behalen van maatschappelijk rendement. Tot slot is er de groep van gemeenschappen. Dit zijn burgers die gezamenlijk iets ondernemen. Zij zijn sterk verankerd met de lokale samenleving en beogen maatschappelijke doelstellingen, zoals het verbeteren van de fysieke leefomgeving of het bereiken van meer sociale cohesie in een buurt. Meestal is een gemeenschap, zoals een buurt- of sportvereniging, informeel georganiseerd.

Geen van de vier partijen heeft het primaat in de samenleving. Ze zijn wederzijds afhankelijk van elkaar. Ook verschuiven verhoudingen voortdurend en vermengen doelstellingen zich met elkaar (Brandsen et al. 2005; Van der Steen et al. 2013; Kruiter en Van der Zwaard 2014). De scheiding tussen de groepen is niet zo scherp. Er bestaan bijvoorbeeld bewonersverenigingen die zich sterk georganiseerd hebben, zoals in het dorpje Feldheim in Duitsland waar ze zelf hun ener-

giebedrijf en -voorziening hebben opgezet. Hierbij speelden ook economische overwegingen een grote rol (Hier opgewekt 2013). Of een autofabrikant als Tesla neemt met de ontwikkeling van de elektrische auto vanuit klimaat-overwegingen een sterke maatschappelijke verantwoordelijkheid op zich. Uit het voorbeeld van Feldheim blijkt uit ook dat rollen kunnen veranderen, bijvoorbeeld van gemeenschap naar middenveld.



Figuur 2.1 Indeling van de samenleving in verschillende groepen en hun onderlinge relaties (Brandsen et al. 2005: 752, aangevuld met Van der Steen et al. 2013)

2.2 Het palet aan vormen van private betrokkenheid

In de Angelsaksische landen, zoals de Verenigde Staten (VS) en het Verenigd Koninkrijk (VK), is de betrokkenheid van private partijen bij het beheer van de openbare ruimte vooralsnog vele malen groter dan in de meeste Europese landen. Dit komt doordat de overheid daar van oudsher al een relatief beperkte en meer reactieve rol heeft als het over planningszaken gaat (Cullingworth en Caves 2009). Het beheer van de openbare ruimte wordt hier veel meer gezien als een collectieve verantwoordelijkheid en niet enkel een taak van de overheid, zoals in veel Europese landen het geval is (Van Melik en Van der Krabben 2016). Daarnaast was de urgentie voor andere partijen om in te grijpen in de VS ook veel groter. Parken en pleinen waren onder meer in New York in de jaren '70 en '80 van de vorige eeuw ernstig verloederd en de overheid liet het afweten (Cullingworth en Caves 2009; Stolk 2012). Dit leidde in die tijd bijvoorbeeld tot de introductie van de zogenaamde community gardens (Van Aalst et al. 2017). De overheid wilde 25.000 braakliggende percelen in Manhattan afsluiten uit angst voor drugsgebruik en prostitutie. Buurtbewoners kwamen hiertegen in opstand en konden de grond uiteindelijk vaak voor een symbolisch bedrag van \$1,- huren voor gemeenschappelijk gebruik. Er zijn nu ongeveer 650 community gardens in New York (Van Aalst et al. 2017).

Praktijk in Angelsaksische landen

In de VS en VK zijn er verschillende planningsinstrumenten om de betrokkenheid van private partijen te stimuleren en faciliteren. Deze zijn vaak niet landelijk van toepassing, maar zijn regio- of stadspecifiek. Drie vaak toegepaste ontwikkel- en beheerconstructies in New York zijn *Privately Owned Public Space* (POPS), *Business Investment District* (BID) en *Conservancy* (Van Melik en Van der Krabben 2016). Met het instrument Incentive Zoning worden ontwikkelaars gestimuleerd publieke voorzieningen, zoals een POPS, aan te leggen en te beheren in ruil voor het recht om extra vloeroppervlak te realiseren (Van Aalst et al. 2007). POPS zijn zeer verschillend van aard en kwaliteit. Zo

kan het gaan om een mooi vormgegeven stoep, een plein of een semi-openbare binnentuin. Op het moment kent New York maar liefst 525 POPS, overwegend in Manhattan (APOPS 2016). POPS hebben dan ook een belangrijke bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van de openbare ruimte in Manhattan (Van Melik en Van der Krabben 2016). Ook in het VK wordt dit instrument toegepast. In 2012 werden er in totaal 32 POPS geteld, waarvan de helft in Londen (Vasagar 2012).

Een BID is een gebied waarin lokale bedrijven en vastgoedeigenaren samenwerken om de omgeving te verbeteren. Dit vertaalt zich overwegend in vernieuwingen in de inrichting, en het schoon en veilig houden van de openbare ruimte. Het budget hiervoor komt voort uit een extra belasting die private partijen betalen aan de gemeente (Van Melik en Van Aalst 2011). Een voorbeeld van een zeer succesvolle BID in New York is de *Bryant Park Corporation*. Dit is een private non-profitorganisatie die voorziet in het onderhoud en de programmering van Bryant Park in hartje Manhattan. Bijzonder aan dit voorbeeld is dat de overheid geen financiële bijdrage meer levert, maar dat het park volledig onderhouden wordt uit de bijdragen vanuit de BID en inkomsten vanuit het park, zoals de organisatie van evenementen en de verhuur van kiosken (Bryant Park 2016). Vaak gaat het bij een BID om een additionele bijdrage van bedrijven en vastgoedeigenaren bovenop het reguliere budget van de overheid (BIZ 2016).

Een *conservancy* is een soort “vrienden van”-stichting dat haar inkomsten grotendeels haalt uit vrijwillige giften. Zij werkt samen met de gemeente aan het parkbeheer door financiële bijdragen en de inzet van mankracht. In New York is wel 50% van de parken geadopteerd door conservancy's (Stolk 2012). Een bekend voorbeeld is de non-profit organisatie *Central Park Conservancy* die al bestaat sinds 1980. Daaraan is recent nog de inmiddels wereldberoemde *Friends of the High Line* toegevoegd (The High Line 2017).

De mate van verantwoordelijkheid en de aard van de private partijen in deze constructies is verschillend. Bij een POPS wordt de openbare ruimte volledig door de markt ontwikkeld, gefinancierd en beheerd, terwijl het bij een BID en conservancy om een publiek-private samenwerking gaat, waarbij de overheid nog wel degelijk een rol heeft. Bij een conservancy is de gemeenschap de private partner, terwijl het bij een BID om een combinatie van bedrijven, vastgoedeigenaren en bewoners kan gaan (Van Melik en Van der Krabben 2016).

Praktijk in Europa

In andere delen van de wereld, waaronder Europa, wordt de betrokkenheid van private partijen bij de ontwikkeling en het beheer van de openbare ruimte ook steeds groter. Dit uit zich in verschillende vormen. Is de BID bijvoorbeeld begonnen als een Noord-Amerikaans fenomeen, tegenwoordig zijn BID's of BID-achtige con-

cepten ook te vinden in Canada, Nieuw-Zeeland, Zuid-Afrika, Japan, het Verenigd Koninkrijk, België, Duitsland en Nederland (Hoyt 2003). Ook in Nederland heeft deze constructie sinds de invoering van de experimentenwet Bedrijveninvesteringszones (BIZ) in 2009 een vlucht genomen (Berenschot 2012). Inmiddels is de experimentenwet omgezet in een definitieve wet en zijn er al 415 initiatieven te vinden met de grootste concentratie in Amsterdam (Bedrijveninvesteringszone 2017). Ook bestaan er wereldwijd veel “Vrienden van”-stichtingen voor parken. In Nederland is misschien wel het bekendste voorbeeld de stichting *Vrienden van het Vondelpark* in Amsterdam. Overigens bestaat deze stichting al 25 jaar en is het Vondelpark zelf als een particulier initiatief in de 19e eeuw aangelegd. Pas in 1953 nam de gemeente Amsterdam het beheer over. Private inzet bij de ontwikkeling en het beheer van de openbare ruimte is niet een geheel nieuw verschijnsel (Vrienden van het Vondelpark 2017). De vele hofjes in historische binnensteden zijn ook bekende voorbeelden.

Andere vormen van privaat beheerde openbare ruimte zijn overdekte winkelcentra en de zogenaamde ‘gated community’ ofwel het private woondomein met bijbehorende vaak (semi)openbare ruimte. Beide stedelijke ontwikkelingen zijn inmiddels een wereldwijd veelvoorkomend verschijnsel. De grond en het vastgoed zijn in handen van private eigenaren. Toch zijn de ruimten in of rondom het vastgoed vaak (gedeeltelijk) openbaar toegankelijk. Van Twist et al. (2009) telde in zijn onderzoek in 2009 al 129 woondomeinen in Nederland, waarbij sprake is van privaat eigendom en/ of beheer van de openbare ruimte. Voorbeelden van zulke woondomeinen zijn Haverleij bij Den Bosch en Chassépark in Breda. Sommige woondomeinen zijn echter afgesloten en daarmee niet openbaar toegankelijk, zoals Le Medi in Rotterdam (Van Twist et al. 2009).

Recente ontwikkelingen

Een relatief nieuwe internationale trend is *brand-urbanism*. Grote merken zijn voortdurend op zoek naar nieuwe manieren van marketing. Bij brand-urbanism betalen (en initiëren) zij projecten in de stad in ruil voor zichtbaarheid (Beekmans et al. 2016). Zo heeft het schoenenmerk Converse in samenwerking met lokale skaters een skatepark aangelegd in Amsterdam-Noord. Bij het concept van brand-urbanism is het niet de bedoeling dat de stad in een reclamezuil verandert, maar om meerwaarde te creëren voor de omgeving door een logische match tussen merk en ontwikkeling te maken (Beekmans et al. 2016). Brand-urbanism kan ook een tijdelijke vorm aannemen, zoals Coca Cola die een park in de vorm van een Coca-Colaflesje maakte voor één dag. Dit wordt echter meer gezien als een ‘light’ variant van brand-urbanism, omdat het hier vooral om een promotieactie ging en het geen langdurige bijdrage levert aan de samenleving (Brand 2016).



Er zijn meer vormen van tijdelijke private inzet voor de openbare ruimte te noemen. Denk aan de vele initiatieven van burgers om een moestuin te beginnen op een braakliggend terrein. Vooral toen de crisis in 2008 zorgde voor uitstel van veel gebiedsontwikkelingsprojecten werd gezocht naar een tijdelijke invulling van deze plekken.

Een andere nieuwe vorm van privaat beheer is het project Hart van Zuid in Rotterdam, waarbij ontwikkelaar Ballast Nedam naast de (her)ontwikkeling van de gebouwde ruimte verantwoordelijk is voor de inrichting en het beheer van de openbare ruimte in het gebied voor de duur van 20 jaar. Dit doen zij onder andere voor de verwachte waardeinstijging van het te ontwikkelen vastgoed die dit op lange termijn oplevert (Van Baardewijk en Hijmans 2015).

Verschillende beheerconstructies nader beschouwd

In tabel 2.2 zijn van elk van bovengenoemde vormen van private betrokkenheid bij het beheer van de openbare ruimte een of twee voorbeelden weergegeven. Ze

zijn willekeurig geselecteerd. De tabel heeft tot doel om gevoel te krijgen voor de rol van de vier typen partijen (overheid, markt, maatschappelijk middenveld en burgers) bij (publiek-)private beheerconstructies. Het valt op dat het bij de voorbeelden meestal gaat om een samenwerking met de overheid en dat vaak meerdere private partijen betrokken zijn. Doorgaans is sprake van een publiek-private co-productie voor het beheer van de openbare ruimte.

Verder loopt het uiteen op welke onderdelen van het beheer private partijen de verantwoordelijkheid op zich hebben genomen. Het grondeigendom van de openbare ruimte is over het algemeen in overheidshanden. Of een private partij de taak van de overheid heeft overgenomen, is bepaald door de beantwoording van de vraag of de openbare ruimte er ook zou zijn zonder inzet van de private partij. Voor een geveltuin geldt bijvoorbeeld dat als de bewoner de geveltuin niet maakt en beheert het er ook niet is. De gemeente faciliteert de ontwikkeling, maar neemt het niet over.

	Type	Eigendom	Taak/ dienst	Financiering	Organisatie	Uitvoering
Tivolipark Tilburg	POPS	M	M	M	M	M
Chassépark Breda	Privaat woondomein	O	O G M	O G M	O G M	O M
EVA-Lanxmeer Culemborg	Privaat woondomein	O G	O G	O	G	G
AEON-plein Den Haag	Brand Urbanism	O	M	M	M	M
DIY Skatepark Amsterdam	Brand Urbanism	O	O	M	O	O
Beurstraverse Rotterdam	BIZ	O M	O M	O M	O M	M
Kop van Zuid Rotterdam	Langlopende gebiedsontwikkeling	O	M	O M	M	M
Dakpark Rotterdam	Burgerparticipatie	O	O	O M	G M	G M
Voedseltuin Overvecht	Burgerinitiatief	O	G	G M M	G	G
Molentuin Deventer	Burgerinitiatief	G	G	G M M	G	G
Haarlemmerhout Haarlem	"Vrienden van..."	O	O	O	O	O G
Geveltuin Haarlem	Zelfbeheer	O	G	O	G	G

Tabel 2.2 Overzicht van verschillende (publiek-)private beheerconstructies en welke partijen bij welk onderdeel van het beheer betrokken zijn (Ballast Nedam 2013; Dakpark Rotterdam 2017; Gebiedsontwikkeling.nu 2011; Den Haag Wiki 2017; Gemeente Haarlem 2017; Lohof en Reijndorp 2006; Molentuin 2017; Noorderpark 2017; Regionaal Archief Tilburg 2017; Van Baardewijk en Hijmans 2015; Voedseltuin Overvecht 2017; Vrienden van de Haarlemmerhout 2017).

Legenda: O = Overheid, M = Markt, G = Gemeenschap, MM = Maatschappelijk Middenveld

Bronnen van de foto's op de linkerbladzijde (van links naar recht en van boven naar beneden): geveltuin in Haarlem (De Groene Mug); Aegonplein in Den Haag (Mapio.net); DIY Skatepark in Amsterdam (Noorderpark.nl); Voedseltuin Overvecht in Utrecht (voedseltuinovervecht.nl); Dakpark in Rotterdam (Hofvandel.nl); Beurstraverse in Rotterdam (Mapio.net); Haarlemmerhout in Haarlem (Celestial Support Haarlemmerhout); Chassépark in Breda (G. Lanting)

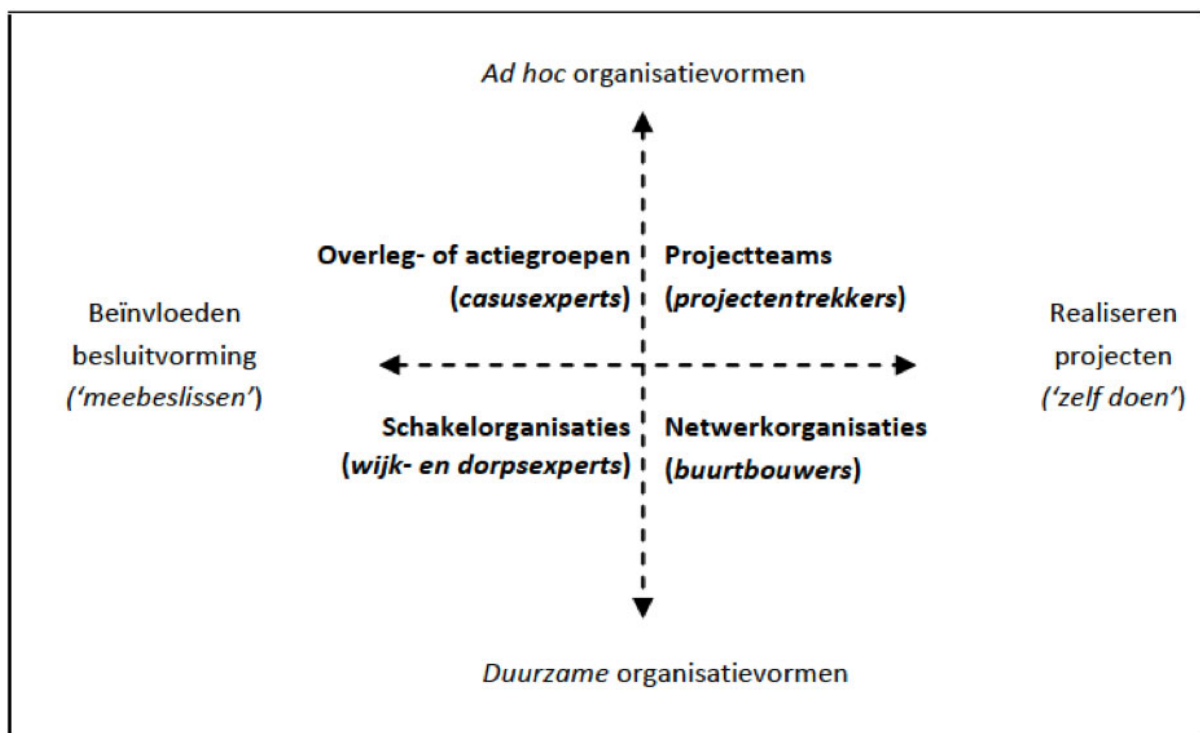
2.3 Burgerinitiatieven in overvloed

Een recente ontwikkeling in Europa is de (her)opkomst van burgerinitiatieven, waarbij bewoners vaak samen met bedrijven en instellingen het heft in eigen handen nemen om hun (fysieke) leefomgeving te verbeteren (Stolle en Hooghe 2005; Bang 2009; Marien et al. 2010; Boogers en Van de Wijdeven 2012). Het zou gaan om een heropleving van burgerinitiatieven in de geschiedenis, begonnen vlak voor de start van de economische crisis in 2008 (De Moor 2013). Deze ontwikkeling valt samen met een zoektocht naar nieuwe verhoudingen tussen overheid en samenleving: enerzijds onder druk van overheidsbezuinigingen en anderzijds als antwoord op urgente maatschappelijke problemen (Boogers en Van de Wijdeven 2012). De actiegerichtheid van burgers staat volop in de aandacht. In een tijd waarin de overheid zelf een terugtrekkende beweging maakt, proberen zij het zelforganiserend vermogen van burgers te stimuleren en faciliteren. Zo gaat dit in het Verenigd Koninkrijk onder de noemer van de 'Big Society' en wordt in Nederland verwezen naar de 'participatie-samenleving' of de 'doe-democratie' (Igalla en Van Meerkerk 2015). Onderzoek van ProDemos uit 2012 geeft aan dat destijds ruim 90% van de gemeenten de bevordering van burgerparticipatie als doelstelling in haar collegeprogramma had staan (Peters 2012). Zij deden dit vanuit drie motieven (Boogers en Van de Wijdeven 2012). Een financiële overweging: vanwege bezuinigingen richten gemeenten zich op hun kerntaken en vragen ze om het nemen van meer eigen verant-

woordelijkheid van bewoners. Het tweede motief heeft een meer ideologisch en moreel karakter, vanuit het idee dat samen de stad wordt gemaakt of meer vanuit liberale beginselen, zoals zelfredzaamheid en medeverantwoordelijkheid. Tot slot een democratisch motief, bewoners vragen erom. Dit laatste betekent overigens niet dat alle burgers het hiermee eens zijn dat de overheid verantwoordelijkheden naar hen toeschuift. Veel mensen vinden dat zij op het moment al veel doen en veel verantwoordelijkheden op zich nemen (Dekker et al. 2011).

Typering van burgerinitiatieven

De huidige burgerinitiatieven worden over het algemeen gekenmerkt door de gerichtheid op één concreet doel en een praktische insteek, daarbij gaat het om zaken in de eigen nabijheid (Boogers en Van de Wijdeven 2012; De Moor 2013; Van Meerkerk et al. 2013). Met betrekking tot het beheer van de openbare ruimte zou het bijvoorbeeld kunnen gaan om het opknappen van een speeltuintje of het oprichten van een buurtmoestuin op een nabijgelegen tijdelijk braakliggend terrein. Niet alle initiatieven zijn hetzelfde georganiseerd. Het kan gaan om informele en tijdelijke verbanden, maar ook om structurele en formelere organisatievormen. Daarnaast is onderscheid te maken in de soort inzet. De betrokkenheid van burgers kan zich richten op meebeslissen of het zelf doen. Deze verdeling levert vier type organisaties van actieve burgers op (Van de Wijdeven et al. (2010): overleg- en actiegroepen, schakelorgani-



Figuur 2.3 Vier typen maatschappelijke verbanden van betrokken burgers in de wijk (Boogers en Van de Wijdeven 2012: 5)

saties, projectteams en netwerkorganisaties (zie figuur 2.3).

In toenemende mate is een opkomst te zien van burgerinitiatieven die gericht zijn op het zelf vormgeven of opzetten van een dienst of goed voor de lokale gemeenschap (Edelenbos en Van Meerkerk 2011; Van Meerkerk et al. 2013). Daarbij aansluitend hebben burgers steeds vaker de ambitie om een samenwerking met elkaar voor de lange termijn vorm te geven (De Moor 2013; Van Meerkerk et al. 2013; Igalla en Van Meerkerk 2015). Er is weinig bekend over in hoeverre dit ook lukt (Van Meerkerk et al. 2013; De Wilde et al. 2014; Igalla en Van Meerkerk 2015).

2.4 Voor- en nadelen van private betrokkenheid bij de openbare ruimte

Kritiek op private betrokkenheid

Niet iedereen ziet de groeiende betrokkenheid van private partijen bij de ontwikkeling en het beheer van de openbare ruimte als iets positiefs. Veel wetenschappers en professionals, vooral uit Angelsaksische landen, zien het met lede ogen aan (zie onder meer Sorkin 1992; Loukaitou-Sideris 1993; Cybriwsky 1999; Banerjee 2001; Kohn 2004; Voyce 2006; Nemeth 2009; Stevens 2009). De kritiek richt zich in het bijzonder op twee aspecten: homogenisering door commercialisering van de ruimte en een vermindering van de openbaarheid. Private partijen, in het bijzonder uit de marktsector, houden er andere doelstelling op na dan publieke partijen. Voor hen moet het beheer en onderhoud van een openbare ruimte voorzien in een rendabel verdienmodel of zelfs winst opleveren. Zoals in paragraaf 2.2 naar voren kwam hopen veel partijen direct of indirect en op korte of lange termijn economisch profijt te hebben door het verwerven van extra bouwrechten, de stijging van vastgoedwaarden, het genereren van meer naamsbekendheid of het trekken van potentiële kopers voor hun producten. Hierdoor worden deze plekken steeds meer als “onderneming” benaderd (Hall en Hubbard 1996; Blank 2007; Zukin 2010; Loughran 2014). Er wordt ook wel gezegd dat door privatisering de stad verandert in een pretpark: een plek waar consumptie en vermaak voorop staan (Sorkin 1992). Een extreem voorbeeld van zo’n gethematiseerde consumptieruimte is Times Square in New York. Door deze ontwikkeling, waarbij ketens de markt veroveren, gaan steden in de wereld steeds meer op elkaar lijken. Naar deze trend wordt ook wel eens verwezen als de disneyficatie van de samenleving (Bryman 1999).

Daarnaast richt de kritiek zich op de veronderstelde vermindering van de openbaarheid van de geprivatiseerde openbare ruimte door onder meer het instellen van meer regels en toezicht (Mitchell 1995; Kohn 2004; Voyce 2006; Stevens 2009; Loughran 2014). Sorkin (1992: 5) heeft het zelfs over “the end of public

space”. Een winkelcentrum is een illustratief voorbeeld. Hier zijn door de private beheerder meer regels ingesteld dan in publiek beheerde openbare ruimten. Zo is er vaak een verbod op flyeren, fotograferen en ook skatende jongeren of zwervers worden geweerd. Daarnaast is er vaak sprake van cameratoezicht en zijn beveiligers ingeschakeld om toe te zien op de veiligheid en naleving van de regels. Op deze manier wordt geprobeerd de openbare ruimte voor het winkelend publiek zo aangenaam mogelijk te maken, gericht op winkelen en consumeren. Vanuit democratische grondbeginselen geredeneerd is dit te zien als een aantasting in de vrijheid te gaan waar men wil, in de vrijheid van meningsuiting en van de privacy.

Nuancering van de kritiekpunten

Anderen houden er echter een hele andere gedachtegang op na. Zij vinden dat de openbare ruimte een aantrekkelijke en goed beheerde plek voor recreatie en vermaak moet zijn. Dit kan juist bereikt worden door de orde te handhaven met regels en toezicht, opdat de bezoeker zich veilig voelt en de plek zo optimaal mogelijk functioneert. Vanuit dit perspectief kan de uitsluiting van bepaalde groepen en de inperking van vrijheden juist als iets positiefs en noodzakelijks beschouwd worden (Mitchell 1995; Kohn 2004; Voyce 2006; Stevens 2009). Deze gedachtegang wordt niet alleen ingegeven onder invloed van private partijen, maar vertegenwoordigt een breder gedragen omslag in het huidige denken over de openbare ruimte en hoe die eruit zou moeten zien. Het komt ook tot uiting in het huidige beleid van veel steden waarin termen als schoon, heel en veilig de boventoon voeren. Mitchell (1995) en Madden (2010) stellen dan ook dat de definitie van ‘openbaar’ geen vaststaand gegeven is en door de tijd heen veranderd. Er komt volgens hen geen einde aan de openbare ruimte door meer private betrokkenheid, maar de middelen en doelstellingen veranderen wel degelijk. Deze verandering wordt echter versterkt door private betrokkenheid (Kohn 2004; Voyce 2006).

Hetzelfde geldt voor de trend van commercialisering. Enerzijds wordt deze inderdaad ingegeven door de winstbejag van de markt, maar anderzijds wordt er door veel mensen belang gehecht aan het hebben van voorzieningen in de buurt (Glaeser et al. 2001). De huidige consumptiemaatschappij is niet alleen het resultaat van aanbod vanuit de markt, maar ook van de vraag van heel veel klanten.

Ook verdient de kritiek van tegenstanders op private betrokkenheid bij de openbare ruimte enige nuancering. Vaak wordt in de artikelen en onderzoeken uitgegaan van één type private partij, namelijk grote internationale bedrijven, en een beperkt aantal fenomenen, zoals winkelcentra en extreem toeristische plekken. Het gaat echter om een grote variëteit aan samenwerkingsvormen en afspraken tussen verschillende type private

partijen en de gemeente (De Magalhães 2010). De effecten van private betrokkenheid zullen vermoedelijk ook divers zijn. Daarmee wordt al aangegeven dat de beoordeling van private invloed zeer contextgevoelig is. De kritiek komt voornamelijk uit de VS en VK. Carmona en Wunderlich (2012) wijzen erop dat de resultaten uit deze onderzoeken niet zomaar overgenomen kunnen worden voor situaties in Europa. Daarnaast gelden bevindingen die gedaan worden bij de ene casus niet per definitie voor een andere vergelijkbare casus in hetzelfde land of dezelfde stad. Uitkomsten zijn sterk lokaalgebonden (Loughran 2014).

Kritiek op de rol van de overheid

Ondertussen is er ook kritiek op het handelen van de publieke sector. Webster (2007) stelt dat de kwaliteit van de openbare ruimte door de tijd heen achteruitgaat en dat dit een logisch gevolg is van gebrek aan concurrentie. Daarmee zet hij vraagtekens bij de monopoliepositie van de gemeente ten aanzien van de openbare ruimte. Doordat zij nagenoeg alleen de verantwoordelijkheid draagt voor alle openbare ruimte in een stad, wordt ze niet gestimuleerd om te investeren en te innoveren in de inrichting en het beheer ervan. Meer diversiteit in verantwoordelijke partijen zal door competitie de kwaliteit van en diversiteit in openbare ruimten waarschijnlijk vergroten, aldus Webster (2007). Blank (2007) ziet dezelfde voordelen van het betrekken van private partijen. In veel steden werken gemeenten met een standaard inrichtingsniveau vastgelegd in strikt beleid. Van deze standaard wordt moeilijk afgeweken, waardoor er weinig ruimte is om bijzondere plekken met extra kwaliteit of een afwijkende inrichting te creëren. Hierdoor is sprake van nivellering en gaan Nederlandse steden steeds meer op elkaar lijken (Blank 2007). Terwijl juist het onderscheidend vermogen van een stad ten opzichte van andere steden, het hebben van een eigen identiteit, een stad aantrekkelijk maakt (Verheul 2016). De betrokkenheid van andere partijen kan deze tendens van nivellering doorbreken. Vanuit dit opzicht zijn het niet de marktpartijen, maar juist de gemeenten die zorgen voor homogenisering.

Parochiale en publieke domeinen

Tot slot is, naast een verschuiving in verantwoordelijkheden voor de ontwikkeling en het beheer van de openbare ruimte, een transitie te zien in de manier waarop de openbare ruimte in gebruik wordt genomen. Door de komst van steeds snellere vervoersmogelijkheden, internet en nieuwe communicatiemiddelen is de leefwereld van mensen de afgelopen decennia gegroeid en verandert. Het “daily urban system” strekt zich voor velen niet meer uit tot een dorp of stad, maar tot de stedelijke regio (Tordoir et al. 2015). In deze netwerk-samenleving zijn we veel minder gebonden aan één afgebakende geografische plek, maar stelt iedereen zijn

eigen stad samen uit verschillende plekken die hem of haar aanspreken (Hajer en Reijndorp 2001). Zo’n verzameling van plaatsen met een bepaalde sfeer en stijl die kenmerkend zijn voor een specifieke leefstijl, worden parochiale domeinen genoemd (Lofland 1985; Reijndorp 2012). Het zijn plekken in de stad (of erbuiten) waar iemand zich “thuis voelt” en het idee heeft onder gelijkgestemden te zijn. Dit in tegenstelling tot publieke domeinen: de plekken in de stad waar individuen, die minder bekend met of verschillend zijn van elkaar, in elkaars aanwezigheid zijn (Lofland 1985). Het publieke domein is niet te verwarren met publieke ruimte. Bij het laatste gaat het over alle fysiek openbare plekken in de stad inclusief eventuele parochiale domeinen. Met publieke en parochiale domeinen wordt verwezen naar de sociale toegankelijkheid van een plek.

Parochiale en publieke domeinen zijn geen elkaar uitsluitende categorieën. Een plek kan gedurende de dag van karakter veranderen en hoe een plek ervaren wordt, is sterk afhankelijk van het perspectief van de gebruiker (Lofland 1985). Als iemand bijvoorbeeld een park binnengaat waar duidelijk sprake is van de aanwezigheid van een bepaalde subcultuur en diegene hoort niet bij die groep, dan ervaart hij of zij het misschien als een publiek domein.

Beide domeinen hebben een belangrijke functie. Parochiale domeinen geven ons de mogelijkheid om ons thuis te voelen en ergens onderdeel van uit te maken. Publieke domeinen geven ons de mogelijkheid om kennis op te doen over of zich verhouden tot anderen die anders zijn dan ons, maar waar we wel mee samenleven in een stad (Lofland 1985).

Parochiale domeinen worden de laatste decennia steeds zichtbaarder, omdat ze zich qua sfeer en stijl steeds meer onderscheiden (Reijndorp 2012). Het belang van publieke domeinen verdwijnt echter niet. Veel mensen blijven op zoek naar de specifieke beleving die publieke domeinen of juist het betreden van parochiale domeinen van anderen opleveren (Hajer en Reijndorp 2001).

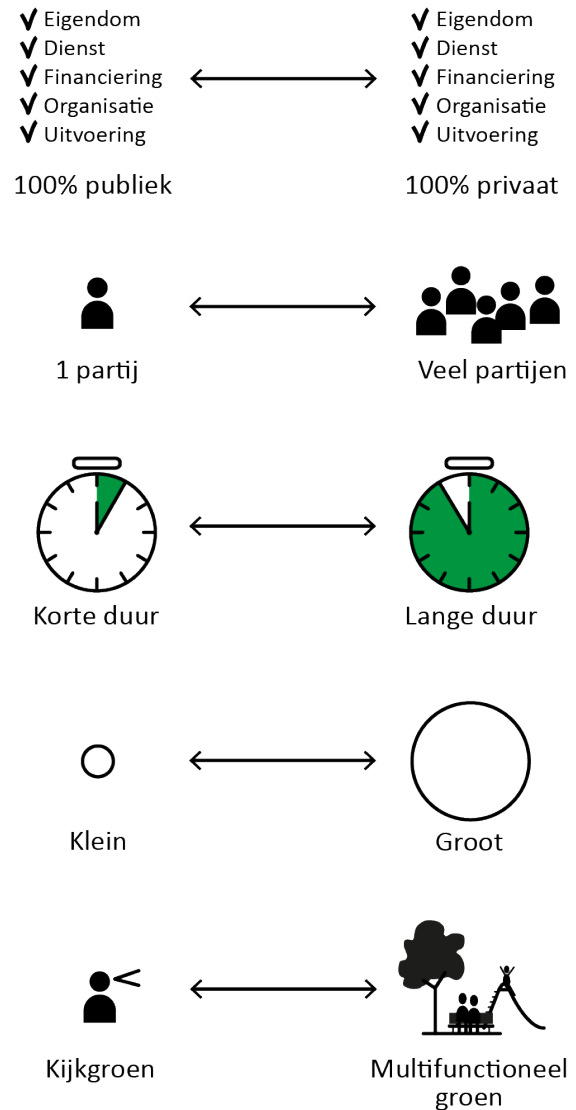
Het toe-eigenen van een plek door een bepaalde groep kan er echter toe leiden dat andere mensen, die het gevoel hebben niet tot die groep te behoren, zich er niet meer welkom of prettig voelen. Als dit in de openbare ruimte gebeurt kan het spanningsvelden opleveren met de openbaarheid. Immers het uitgangspunt is dat iedereen zich hier welkom zou moeten kunnen voelen. Als anderen partijen dan de overheid de openbare ruimte beheren kan dit hier invloed op hebben. Bijvoorbeeld als een aantal wijkbewoners het beheer van een buurtspeeltuintje van de gemeente overnemen zou het ertoe kunnen leiden dat andere wijkbewoners denken dat hun kinderen er niet meer mogen spelen, omdat het beheer nu in particuliere handen is. Ook al is dit in werkelijkheid niet zo.

2.5 Conclusie

Privaat beheer is een veelomvattend begrip. Er kan sprake zijn van verschillende varianten van private betrokkenheid, namelijk op de onderdelen: eigendom, taak/ dienst, financiering, organisatie en uitvoering, en van verschillende type private partijen: gemeenschappen, maatschappelijk middenveld en markt. In de praktijk blijkt het vaak te gaan over een samenwerking tussen verschillende partijen: een publiek-private co-productie voor het beheer van de openbare ruimte. Het kan daarbij gaan om verschillende type openbare ruimten (van groot tot kleinschalig en van stadstuinbouw tot winkelboulevard) en een permanente of tijdelijke rol voor de private partij. Zie figuur 2.4 voor de mogelijke variaties in privaat beheer op verschillende onderdelen. Bewoners nemen steeds vaker het initiatief voor de verbetering van hun eigen leefomgeving. Dit kan van korte of lange duur zijn, waarbij burgers zich als privaat beheerder organiseren in een tijdelijk en losser verband of op een structurele en formele manier. Er is nog weinig bekend over het vermogen van burgers om zich in een structureel samenwerkingsverband voor de lange termijn te organiseren en wat hiervoor de benodigde omstandigheden zijn. Dit is in het kader van dit onderzoek wel relevant om te weten, omdat het gaat over de benodigde condities om burgerinitiatieven na realisatie van de openbare ruimte in stand te houden.

Private betrokkenheid bij het beheer van de openbare ruimte kan rekenen op veel kritiek. Marktpartijen wordt verweten openbare ruimte te veranderen in gethematiseerde plekken waar consumptie voorop staat. Het leidt tot de homogenisering van steden wereldwijd. Ook wordt de openbaarheid van de ruimte minder door de introductie van extra regels, cameratoezicht en sociale uitsluiting. Tot slot zijn parochiale domeinen: toe-eigening van een plek door een bepaalde groep mensen, steeds sterker aanwezig. Het beheer van de openbare ruimte door burgers kan ook leiden tot de toe-eigening van een bepaalde plek.

Deze kritiek lijkt echter niet helemaal terecht is. Allereerst is het afhankelijk vanuit welk perspectief betekenis wordt gegeven aan de openbare ruimte. Daarnaast zijn trends als homogenisering, thematisering en vermindering van de openbaarheid niet helemaal toe te schrijven aan de bijdrage van private partijen. Het zijn ook algemene maatschappelijke trends en door andere bronnen wordt juist de gemeente verantwoordelijk gehouden voor homogenisering van de ruimte. Tot slot is er een grote verscheidenheid in de manier waarop private partijen betrokken zijn en bestaat er niet één type private partij. Naast deze nuanceringen blijkt ook dat bevindingen niet zomaar te generaliseren zijn. Resultaten uit onderzoek zijn sterk gebonden aan de lokale context.



Figuur 2.4 Bandbreedten op verschillende onderdelen waarin privaat beheer kan variëren

3

Benodigde condities voor burgerinitiatieven in de beheerfase

Het beheer van door bewoners opgerichte openbare ruimten vergt bepaalde omstandigheden en eigenschappen van de initiatiefnemer(s) die dit mogelijk maken. Om hier meer inzicht in te krijgen, is wetenschappelijke literatuur aangeboord in relatie tot burgerinitiatieven en stedelijke gebiedsontwikkeling vanuit de gedachte dat beide invalshoeken relevante kennis over dit onderwerp opleveren. Onder andere theorieën vanuit de stedelijke gebiedsontwikkeling zijn specifiek voor de onderzochte categorie burgerinitiatieven relevant, omdat het gaat om door bewoners ontwikkeld openbaar verblijfsgebied in de beheerfase. Er zijn daardoor veel overeenkomsten tussen het proces van gebiedsontwikkelingen en van dit soort burgerinitiatieven. Het gaat bij beiden om de ontwikkeling van een geografisch afgebakend gebied in zijn context, waarbij meerdere belangen en doelen samenkomen. Een onderscheid dat wel gemaakt kan worden is dat de projecten van de burgerinitiatieven van een kleinere schaal en minder complex zijn dan de meeste stedelijke gebiedsontwikkelingen. Daarnaast ligt in dit onderzoek de nadruk op de beheerfase. Weinig onderzoek, ook over burgerinitiatieven, richt zich echter op deze fase en gaat over de condities die nodig zijn om een initiatief in stand te houden na realisatie. Daarom ligt de nadruk in dit hoofdstuk vooral op de voorhanden zijnde literatuur over de succesfactoren om tot realisatie te komen, aangevuld met geraadpleegde literatuur over instandhouding van ontwikkelingen.

3.1 Factoren voor instandhouding van burgerinitiatieven

Belangrijke dragers voor de inhoud van dit hoofdstuk zijn het CLEAR-model (Lowndes et al. 2006) en het ACTIE-model (Denters et al. 2012) met betrekking tot burgerinitiatieven, en de theoretische modellen over procesmanagement (Van 't Verlaat 2005) en organiserend vermogen (Van de Berg et al. 2007) in relatie tot stedelijke gebiedsontwikkeling. Deze modellen gaan in op benodigde condities voor het succesvol realiseren van een burgerinitiatief of gebiedsontwikkelingsproject en vertonen veel overlap. De factoren die dominant zijn in de verschillende modellen of waarvan de relevantie voor dit onderzoek voor de hand liggend worden geacht, zijn als uitgangspunt genomen en aangevuld met andere wetenschappelijke bronnen.

Beide modellen voor burgerinitiatieven zijn ontwikkeld als instrument voor professionals van gemeenten, woningcorporaties en welzijnsdiensten om in te schatten hoe zij een concreet burgerinitiatief het beste kunnen ondersteunen door te stimuleren, faciliteren of co-produceren (Lowndes et al. 2006; Denters et al. 2012). Ze beschrijven factoren die bepalen of burgers in actie zullen komen en of ze het initiatief tot een goed einde zullen brengen (zie figuren 3.1 en 3.2). Daarbij zijn de eerste drie factoren (can do/ animo, like to/ contacten, enable to/ toerusting) gericht op het vermogen van de initiatiefnemers zelf en de laatste twee factoren op het vermogen van instanties om het initiatief te bevorderen (asked to/ inbedding, respond to/ empathie).

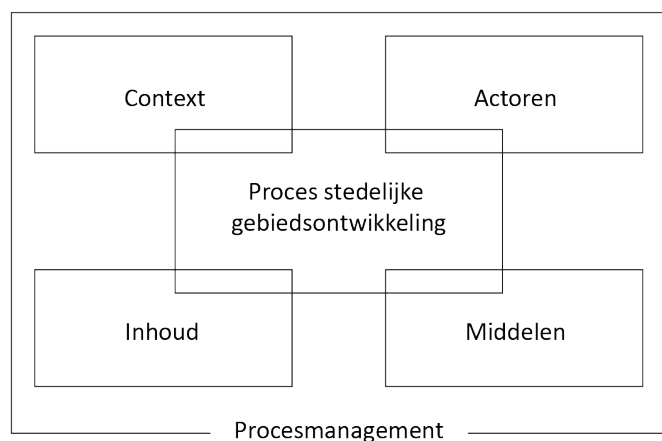
- **Can do** – that is, have the resources and knowledge to participate;
- **Like to** – that is, have a sense of attachment that reinforces participation;
- **Enabled to** – that is, are provided with the opportunity for participation;
- **Asked to** – that is, are mobilised by official bodies or voluntary groups;
- **Responded to** – that is, see evidence that their views have been considered.

Figuur 3.1 Factoren volgens het CLEAR-model die er voor zorgen dat burgers bij het ondernemen van initiatieven effectief zijn (Lowndes et al. 2006: 286)

- **ANIMO:** kan ik aansluiten bij de motieven van de initiatiefnemers of moet ik bijsturen?
- **CONTACTEN:** Kan ik gebruik maken van interne samenhang of kan ik externe banden (andere bewoners en instanties) versterken?
- **TOERUSTING:** mag ik uitgaan van eigen kracht of moet ik aanreiken?
- **INBEDDING:** moet ik uitgaan van de logica van burgers of van de logica van professionele organisaties?
- **EMPATHIE:** toon ik als professional betrokkenheid of dienstbaarheid?

Figuur 3.2 Vijf voorwaarden voor succesvolle burgerinitiatieven volgens het ACTIE-model (Denters et al. 2013: 12)

Het theoretische model Van 't Verlaat (2005) richt zich op het proces van stedelijke gebiedsontwikkeling (figuur 3.3). Het proces verbindt de verschillende elementen die relevant zijn voor een gebiedsontwikkeling: context, inhoud, actoren en middelen. Context verwijst naar externe factoren die van invloed zijn op het project, zoals economische, sociaal-culturele en bestuurlijke ontwikkelingen. Bij inhoud gaat het om het creëren van een ruimtelijk compositie op zo'n manier dat verschillende functies in harmonie samengaan. Actoren hebben elk hun eigen belangen en verantwoordelijkheden in een gebiedsontwikkelingsproject. Hun betrokkenheid en participatie in het project is van cruciaal belang voor het behalen van het beoogde resultaat. Tot slot zijn middelen nodig voor de realisatie van het project. Het gaat dan onder meer om geld, beschikbare grond, instrumenten en kennis en vaardigheden. Het proces en (het samenspel van) de verschillende elementen moeten op orde zijn om een gebiedsontwikkeling tot een goed einde te kunnen brengen (Van 't Verlaat en Wigmans 2011). Cruciale ingrediënten zijn daarbij (Van 't Verlaat en Wigmans 2011: 19): een effectieve samenwerking tussen partijen, de aanwezigheid van organiserend vermogen (essentiële conditie voor het bereiken van doelen) en een communicatiestrategie om draagvlak voor het project te creëren. Het concept van organiserend vermogen is gevat in een afzonderlijk model (figuur 3.4). Met organiserend vermogen wordt het vermogen bedoeld om alle betrokken partijen te mobiliseren om nieuwe ideeën te ontwikkelen en condities te scheppen voor een goede en duurzame stedelijke ontwikkeling (Van de Berg et al. 1997). Het uitgangspunt is dat het resultaat de uitkomst is van de interactie van de verschillende onderdelen uit het model. Het gaat met name om het hebben van een leider

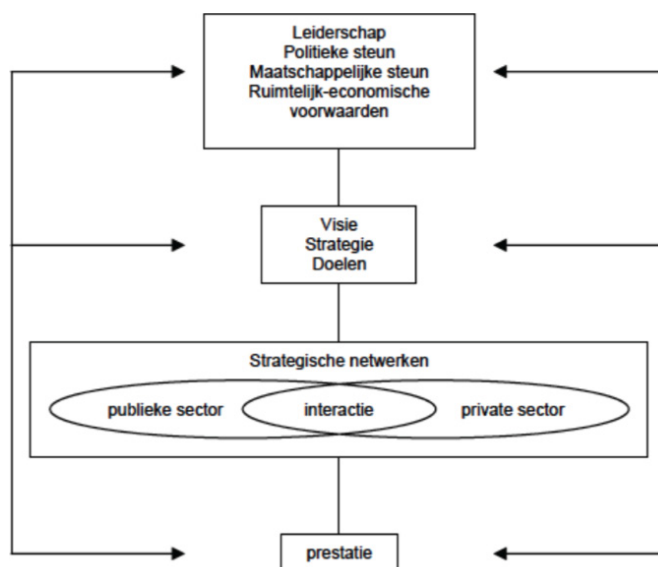


Figuur 3.3 Schematisch overzicht van stedelijke gebiedsontwikkeling (Van 't Verlaat 2005: 7)

die het project van de grond krijgt en continueert, een breed gedragen visie en duidelijke doelen, een strategisch netwerk bestaand uit alle relevante partners en politiek en maatschappelijk draagvlak. De verbinding tussen de verschillende onderdelen uit het model wordt dus als erg belangrijk beschouwd. Als dat mist, kan de projectprestatie teleurstellend zijn, ook al gaat het met de elementen op zichzelf goed (Van den Berg et al. 1997; Van Hoek en Wigmans 2011). Om dit te bereiken is een goede communicatie cruciaal. Het gaat met name om communicatie tussen relevante actoren voor het gezamenlijk bepalen van de te behalen doelen en het opzetten van een gedeelde visie, en om het communiceren van de boodschap naar buiten om een breder netwerk aan te spreken en te betrekken (Van den Berg et al. 1997; Van Hoek en Wigmans 2011). Overeenkomende factoren tussen de verschillende modellen zijn de aanwezigheid van motivatie bij initiatiefnemers, leiderschap om het project voorwaarts te brengen en partijen te verbinden, een netwerk met relevante actoren, benodigde middelen en verbindende communicatie. De rol van de gemeente is als aparte factor toegevoegd, omdat dit vaak een belangrijke partij is bij burgerinitiatieven (zie paragraaf 2.3). De genoemde factoren worden in de volgende paragrafen nader toegelicht en vormen de basis voor het theoretisch model dat wordt in paragraaf 4.1.

3.2 Motivatie en gevoel van urgentie

Burgers die zich vrijwillig inzetten voor de buurt worden gedreven door een bepaalde motivatie. Er kan onderscheid gemaakt worden tussen vier verschillende soorten beweegredenen (Verba et al. 1995; Denters et al. 2012): een doelgericht, plichtsgebonden, sociaal



Figuur 3.4 Theoretisch model van organiserend vermogen (Van de Berg et al. 2007 in Van Hoek en Wigmans 2011: 53)

of persoonlijk motief. Een belangrijke beweegreden om actief te worden is het streven om de situatie in de eigen buurt te willen verbeteren en de verwachting hier ook toe in staat te zijn. Dit kunnen zowel maatschappelijke als fysieke verbeteringen zijn. Dit zijn doelgerichte motieven. Bij een plichtsgebonden motief gaat het om het onder meer om het vervullen van de burgerplicht door een bijdrage te leveren aan de buurt of de samenleving of het van nut willen zijn voor de maatschappij. Als mensen meedoen aan een initiatief omdat ze het leuk en belangrijk vinden om samen met anderen in actie te komen, is sprake van een sociaal motief. Het je inzetten om er zelf beter van te worden, is tot slot een persoonlijke motivatie. Dit kan gaan om uiteenlopende zaken als het opdoen van ervaring die bevorderlijk kan zijn voor een werkcarrière of materiële winst. In de literatuur bestaat er geen eenduidigheid over welke drijfveer bij burgerinitiatieven de boventoon voert. Uit het ene onderzoek blijkt een sterke oriëntatie op andere mensen en komen overwegend sociale en doelgerichte motieven naar voren (Denters et al. 2012). In het andere onderzoek wordt beweerd dat burgers vooral uit eigenbelang handelen (Denters 2000; Denters en Klok 2012; Verhoeven en Oude Vrielink 2012). Het verschil tussen beide onderzoeksresultaten is te verklaren, doordat bij het eerste onderzoek burgers zelf zijn bevraagd op hun motieven en bij de laatste onderzoeken bestuurders en ambtenaren hun oordeel over burgerinitiatiefnemers hebben gegeven. Dit laat zien dat het gekozen perspectief de uitkomsten van het onderzoek kleurt.

Anders dan bij kortlopende en kleinschalige burgerinitiatieven is voor het tot stand brengen van omvangrijke en langlopende burgerinitiatieven het hebben van een gevoel van gedeelde urgentie bij de initiatiefnemers cruciaal (Boogers en Van de Wijdevén 2012). Er moet een bepaalde druk en wil zijn om zaken structureel te veranderen en gedurende het hele traject gemotiveerd te blijven om door te zetten. Urgentie kan aan de basis liggen van verschillende motieven. Het willen maken van een kinderspeelplek in de buurt, omdat er volgens bewoners een tekort aan is, is een voorbeeld van een doelgericht motief. Het willen voorkomen dat er voor de deur een flat wordt gebouwd, komt voort uit een persoonlijke drijfveer, namelijk het behouden van vrij zicht. Als dit met meerdere buurtbewoners wordt gedeeld is sprake van een gedeelde persoonlijke urgentie. Ook in de gebiedsontwikkelingspraktijk wordt het belang van het hebben van gevoel van urgentie onderschreven (Bakker 2006; Van Hal 2009; Puylaert et al. 2011). Om zaken voor elkaar te kunnen krijgen gaat het om het verenigen van verschillende belangen in één gedeelde urgentie. Op die manier ontstaat een sterke basis voor een succesvol gebiedsproces. Als een probleem slechts door één buurtbewoner gevoeld wordt,

moet diegene wel heel veel in huis hebben (motivatie en vermogen) om verandering te kunnen brengen in de situatie.

Motivatie bij bewoners om zich blijvend in te zetten voor de buurttuin is ook in de beheerfase relevant. Of een gevoel van urgentie na realisatie van de tuin daar (nog) onderdeel van uitmaakt is de vraag. Het lijkt logisch dat wanneer het “probleem” is opgelost, dit niet meer aan de orde zal zijn. Dit zal in het empirisch onderzoek nader worden onderzocht.

3.3 Leiderschap en interne organisatiestructuur

Volgens verschillende bronnen is het hebben van één of twee leiders die het initiatief trekken essentieel voor de realisatie van een project (Van de Berg et al. 1997; Healey (2010); Boogers en Van de Wijdevén 2012; Burgers 2015). Zij richtten zich daarbij specifiek op de initiatieffase van een project of burgerinitiatief. Het gaat om een trekker die het project van de grond krijgt en continueert (Van den Berg et al. 1997; Van Hoek en Wigmans 2011), iemand die zorgt voor energie en vaart in het project (Boogers en Van de Wijdevén 2012). Zo’n leider, door Friso de Zeeuw een groene baret genoemd, moet strijdvaardig zijn en beschikken over “harde” en “zachte” competenties (Burgers 2015). Het kunnen overtuigen, enthousiasmeren en samenbrengen van mensen achter een gezamenlijk doel zijn belangrijke eigenschappen van een leider (Van den Berg et al. 1997; Klijn et al. 2010; Van Hoek en Wigmans 2011; Van de Wijdevén 2012).

Tegelijkertijd maakt het hebben van één drijvende kracht een initiatief echter kwetsbaar (Baldassari en Diani 2007; Boogers en Van de Wijdevén 2012; Igalla en Van Meerkerk 2015). Als diegene stopt, is de kans groot dat ook het project eindigt. De doorontwikkeling naar een organisatiestructuur, waarbij minder afhankelijkheid is van één of enkele personen, vergroot de overlevingskansen van een burgerinitiatief in de beheerfase. Dit kan in vorm van een fully-connected- of polycentrische netwerkstructuur (Igalla en Van Meerkerk 2015). Zie figuur 3.5.

Er is sprake van een sternetwerk als één persoon of een kleine kerngroep de drijvende kracht is achter het initiatief. Alles wordt door diegene(n) geregeld, zonder hen zou het initiatief waarschijnlijk niet meer bestaan (Baldassari en Diani 2007). Een kerngroep bestaat over het algemeen uit twee tot vier personen (Igalla en Van Meerkerk 2015). Is het burgerinitiatief zo georganiseerd dat er sprake is van een groep van vijf of meer personen en ontbreekt een duidelijke centrale persoon dan gaat het om een fully-connected- of polycentrische structuur (Igalla en Van Meerkerk 2015). Een fully-connected-netwerk bestaat uit een sterk verbonden groep van personen die de verantwoordelijkheden verdeeld hebben. Vertrekt er iemand uit de groep, dan

leidt dit niet tot beëindiging van het project. Wel kan deze instabiel raken als er meerdere personen van de groep stoppen (Burt 2000; Baldassari en Diani 2007; Uitermark 2014). In een polycentrisch netwerk zijn duidelijk verschillende groepjes zichtbaar met elk hun eigen verantwoordelijkheden. De verbindingen tussen de groepjes is zwak, waardoor het wegvallen van één groep geen grote gevolgen heeft voor het voortbestaan van het burgerinitiatief (Baldassari en Diani 2007). Uit voorgaande kan geconcludeerd worden dat de aanwezigheid van een sterke leider in de initiatieffase van een project van groot belang voor het slagen ervan, in de beheerfase maakt de doorontwikkeling naar een groep van personen die gezamenlijk de leiding heeft het burgerinitiatief echter minder kwetsbaar.

3.4 Netwerk en middelen

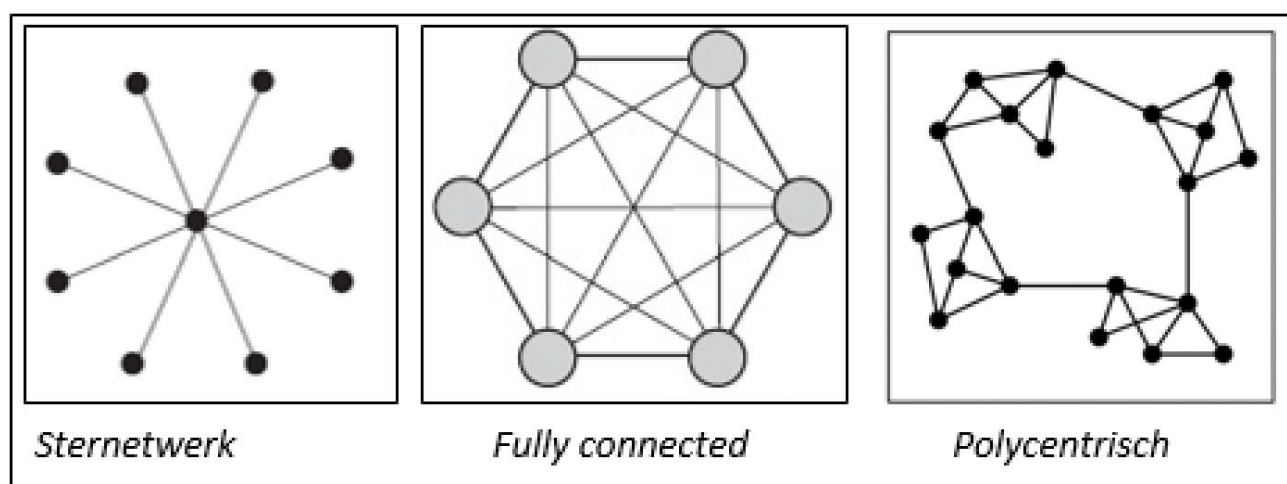
De initiatiefnemers voor de ontwikkeling van een openbare ruimte komen er niet alleen. Om alle benodigde middelen voor het project beschikbaar te hebben is de aanwezigheid van een strategisch netwerk dat bestaat uit alle relevante partners cruciaal (Van den Berg et al. 1997; Van Hoek en Wigmans 2011). Daarbij telt de omvang. Bij gelijkblijvende context geldt dat hoe groter de groep hoe meer beschikbaarheid er is over middelen en daardoor hoe grotere de kans op succes is (Denters et al. 2014).

De beschikbaarheid van de middelen: tijd, kennis en ervaring, en financiering is relevant voor het vermogen van burgers om een buurtinitiatief op te starten: (Schlozman et al. 1999). Voldoende tijd bij initiatiefnemers en andere vrijwilligers is nodig om een initiatief te ontplooiën en in stand te houden (Van de Wijdeven 2012; Denters et al. 2014). Het merendeel van de burgerinitiatieven heeft geen gebrek aan middelen. Als er echter gebrek is aan tijd bij de betrokken vrijwilligers heeft dit een negatief effect op het succes van een burgerinitia-

tief (Denters et al. 2014).

Over het gewicht van het hebben van voldoende kennis en ervaring bestaat een tegenstrijdig beeld. Het ene onderzoek geeft aan dat de aanwezigheid van aanvullende expertises bij (wijk)bewoners een belangrijke conditie is voor het slagen van een initiatief (Van de Wijdeven 2012). Een ander onderzoek heeft als uitkomst dat kennis en ervaring als middel minder doorslaggevend zijn (Denters et al. 2014). Bij kennis en ervaring kan gedacht worden aan praktische communicatie- en organisatievaardigheden als het schrijven van brieven, het doen van presentaties of het plannen van acties (Verba et al. 1995), maar bijvoorbeeld ook aan financiële kennis voor het maken van begrotingen. Bij burgerinitiatieven voor het beheer van de groene ruimte gaat het natuurlijk ook over het hebben van “groene vingers”. Overigens doen initiatiefnemers ook gedurende het proces veel noodzakelijke kennis en ervaring op (Van de Wijdeven et al. 2013). Het is niet zo dat bij de start alle capaciteiten al in huis moeten zijn. Uit een aantal onderzoeken blijkt dat een hoog opleidingsniveau bij initiatiefnemers niet samenhangt met het succes van een initiatief (Denters et al. 2014; Igalla en Van Meerkerk 2015).

Burgerinitiatieven kunnen financiële inkomsten genereren op vijf verschillende manieren (Igalla en Van Meerkerk 2015: 4-5): subsidie van de overheid, subsidie van non-profitorganisaties, ledenbijdragen, verkoop van goederen/ diensten en donaties. Uit recent onderzoek blijkt echter dat vaak maar geput wordt uit één of twee bronnen (Igalla en Van Meerkerk 2015). Als het verdienmodel wordt gebaseerd op meerdere inkomstenbronnen wordt door risicospreiding de kans op het voortbestaan van een burgerinitiatief echter vergroot (Sharir en Lerner 2006; Hassink et al. 2013). Ook blijven burgerinitiatieven vaak sterk afhankelijk van financiële steun van anderen (donaties en subsidies) en kunnen ze niet op eigen benen staan (Igalla en Van Meerkerk 2015).



Figuur 3.5 Drie verschillende netwerkstructuren (Baldassarri en Diani 2007: 741; Jarviya 2014; Ma en Zeng 2003: 1429 in Igalla en Van Meerkerk 2015: 30)

Evenals in de initiatieffase is het in de beheerfase van een burgerinitiatief van groot belang om genoeg middelen (tijd, kennis en ervaring, financiering) binnen het netwerk te hebben. Voor de burgerinitiatieven die onderwerp van dit onderzoek zijn, kan daarbij specifiek grond als middel worden toegevoegd.

3.5 Communicatie en samenwerking

Communicatie is een belangrijk smeermiddel voor het op gang houden van een initiatief (Van den Berg et al. 1997; Van Hoek en Wigmans 2011). Bij communicatie gaat het om de communicatie naar buiten toe om meer bekendheid te genereren voor de tuin en zo potentiële bezoekers en vrijwilligers te betrekken (Van den Berg et al. 1997; Van Hoek en Wigmans 2011), en om de samenwerking tussen de betrokken vrijwilligers onderling (Boogers en Van de Wijdeven 2012). De mate waarin een burgerinitiatief bekendheid genereert, is een factor die de instandhouding van de tuin kan beïnvloeden (Van Meerkerk et al. 2013). Initiatieven die hier bewust mee bezig zijn, kunnen hun vindbaarheid en identiteit vergroten, waardoor ze meer vrijwilligers en potentiële steun van andere samenwerkingspartners kunnen aantrekken (Mudje en Daru 2005; Igalla en Van Meerkerk 2015). Het kan hierbij gaan om het hebben van een website. Hiermee wordt de reikwijdte om vrijwilligers en anderen te bereiken vergroot (Mudje en Daru 2005). Echter mond-tot-mond-reclame als communicatiemiddel blijkt het beste te werken. Dit komt naar voren uit een studie naar de effectiviteit van marketingmiddelen bij de branding van steden met als doel meer bekendheid en bezoekers te genereren (Braun et al. 2014). Andere middelen die in dit onderzoek zijn meegenomen zijn de traditionele manier van marketingcommunicatie, zoals het maken van reclame en slogans, en de bijdrage die de (unieke) fysieke kenmerken van een stad, zoals de Eiffeltoren in Parijs, leveren aan de aantrekkingskracht op toeristen. Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat traditionele middelen het minst effectief te zijn voor het trekken van bezoekers naar een attractie. Ook het hebben van een fysiek bezoekadres kan bijdragen aan een grotere zichtbaarheid van het initiatief. Met een fysieke ontmoetingsplek kan de interactie tussen betrokkenen onderling worden vergroot en met potentiële geïnteresseerden worden bevorderd (Igalla en Van Meerkerk 2015). Ook kan het bijdragen aan de collectieve betrokkenheid in een wijk (Van der Zwaard en Specht 2015). Een gebrek aan contact met de rest van de gemeenschap kan een negatief effect hebben op de instandhouding van een burgerinitiatief (Denters et al. 2014). Een netwerk functioneert alleen goed als er contact is tussen de verschillende actoren en de communicatie effectief is (Boogers en Van de Wijdeven 2012; Denters et al. 2014). Dit is dan ook van groot belang in de beheer-

fase van een burgerinitiatief. Alleen op die manier kan voldoende werkcapaciteit en expertise vrijkomen voor het beheer en onderhoud van de openbare ruimte. Daarnaast vinden veel mensen het ook gewoon leuk om ergens samen voor te gaan (Boogers en Van de Wijdeven 2012). Het hebben van een gedeelde visie of verhaal kan helpen om mensen te motiveren en activeren (Van de Berg et al. 1997; Boogers en Van de Wijdeven 2012; Hemel, 2012).

3.6 Rol van de gemeente

Er worden vanuit verschillende perspectieven vragen gesteld bij de doeldemocratie (Van de Wijdeven 2012; Uitermark 2014). Zo wordt de inzet van burgers ondanks de beleidsvoornemens niet altijd met open armen ontvangen. Gemeenten vinden het vaak moeilijk om een bij het initiatief passende rol aan te nemen. Ze proberen het initiatief vaak zo te sturen dat het de eigen gemeentelijke doelstellingen dient en staan minder open voor acties die daarbuiten vallen. Het burgerinitiatief wordt op die manier omgevormd tot beleidsinstrument. Andersom worden beleidskaders niet gauw heroverwogen of aangepast als burgerinitiatieven hierom vragen (Boogers en Van de Wijdeven 2012). De houding van de gemeente is vaak meer dirigerend, dan dienend, zoals de collegeprogramma's doen geloven (Drückers en Pröpper 2011). Deze reactie van gemeenten kan ertoe leiden dat burgers die iets ondernemen dat past binnen de beleidsdoelstellingen voorgetrokken worden op burgers die iets ondernemen dat daarbuiten valt, bijvoorbeeld doordat ze meer aandacht of eerder subsidie krijgen. Het kan echter ook verstikkend werken als burgerinitiatieven die wel passen bij het gemeentelijk beleid heel gretig worden omarmd. De ondersteuning van ambtenaren en professionals zorgt er dan voor dat inwoners na verloop van tijd het gevoel krijgen dat het initiatief van hen afgenomen is, dat het niet meer van hen is (Boogers en Van de Wijdeven 2012). Op die manier kunnen initiatieven belemmerd worden in de voortgang. Voor gemeenten is het van belang om passend om te gaan met het spanningsveld tussen twee logica's, die van beleidsland en de leefwereld van de burgers (WRR 2012).

De relevantie van de relatie met de gemeente laat in de literatuur tegenstrijdige conclusies zien. Zo wordt in de ene studie geconcludeerd dat het contact met de gemeente niet zozeer invloed heeft op de slagingskans van burgerinitiatieven, behalve als het gaat om financiële steun (Denters et al. 2014), en in de andere studie dat de relatie met de gemeente wel degelijk een positieve invloed kan hebben als maar voldoende bewegingsruimte aan de initiatiefnemers wordt gegeven en er een persoonsgerichte aanpak is (Boogers en Van de Wijdeven 2012). Daarnaast kan ook steun van iemand in de lokale overheid met een zeker positionele

macht van belang zijn. Het gaat dan om iemand die op enige afstand staat, maar te hulp kan schieten wanneer dit nodig is (Boogers en Van de Wijdeven 2012).

De geraadpleegde bronnen richtten zich op de realisatiefase van een burgerinitiatief. Hoe doorslaggevend de rol van de gemeente in de beheerfase is moet blijken uit de casestudy. Als, zoals in paragraaf 3.4 is aangegeven, burgerinitiatieven ook in de beheerfase nog vaak afhankelijk blijven van financiële steun van anderen zou de gemeente hier een belangrijke rol in kunnen spelen.

3.7 Conclusie

Er is weinig onderzoek gaan naar de benodigde condities van burgerinitiatieven om in de beheerfase, na realisatie, voort te kunnen blijven bestaan. Daarom is voor de selectie van de factoren die van invloed zijn op het duurzaam voortbestaan van een initiatief in eerste instantie uitgegaan van verschillende theoretische modellen die zich richten op benodigde factoren voor de realisatie ervan. Vervolgens is dit aangevuld met informatie uit andere wetenschappelijke bronnen. De volgende factoren worden van invloed geacht op het voortbestaan van een burgerinitiatief: motivatie en gevoel van urgentie, leiderschap en interne organisatiestructuur, netwerk, middelen (tijd, kennis en ervaring, financiering en grond), communicatie en de rol van de gemeente. Deze factoren dienen als basis voor het theoretisch model dat geïntroduceerd wordt in paragraaf 4.1.

Voor instandhouding van een burgerinitiatief in de beheerfase is voldoende en aanhoudende motivatie nodig. Het kan daarbij gaan om: een doelgericht, plichtsgebonden, sociaal of persoonlijk motief. Of urgentie nog een belangrijke rol speelt in de beheerfase is onduidelijk.

Is er in de initiatiefase behoefte aan een sterke leider passend bij een sternetwerk, in de beheerfase van een burgerinitiatief lijkt een uitgebreide fully-connected- of polycentrische interne organisatiestructuur voor de hand liggender. Het hebben van één of enkele leiders in een sternetwerk maakt een burgerinitiatief kwetsbaar, terwijl een uitgebreidere structuur zorgdraagt voor een stabiele basis.

Tussen het aanwezige netwerk en de beschikbaarheid van middelen bestaat een sterke relatie. Een omvangrijker netwerk draagt bij aan het vergroten van het succes van een initiatief, doordat er eerder voldoende tijd, kennis en ervaring, en geld beschikbaar is, dan bij een kleiner netwerk. De financiële basis van een burgerinitiatief wordt robuuster als het verdienmodel gebaseerd is op meerdere inkomstenbronnen. Het middel grondeigendom kan specifiek voor burgerinitiatieven met betrekking tot de openbare ruimte relevant zijn.

Communicatie is van belang om de omgeving te betrekken bij het burgerinitiatief. Het gaat daarbij zowel om

de communicatie naar buiten toe als de onderlinge samenwerking. De volgende communicatiemiddelen kunnen daarbij onder meer worden ingezet: een website, mond-tot-mondreclame en het hebben van een fysieke ontmoetingsplek.

Het belang van de betrokkenheid van de gemeente bij een burgerinitiatief is niet evident. In het ene onderzoek wordt aangegeven dat zij geen doorslaggevende rol heeft voor het slagen van een burgerinitiatief, behalve als het om financiële steun gaat. In het andere onderzoek komt naar voren dat een persoonsgerichte aanpak vanuit de gemeente met daarbij voldoende bewegingsruimte voor de initiatiefnemers wel degelijk een positieve invloed kan hebben. Ook steun van iemand met positionele macht op kritieke momenten kan essentieel zijn. Deze onderzoeken richten zich op de initiatieffase. Wat geldt voor de beheerfase is onbekend en zal uit de casestudy moeten blijken.

4

Onderzoekskader en methodiek

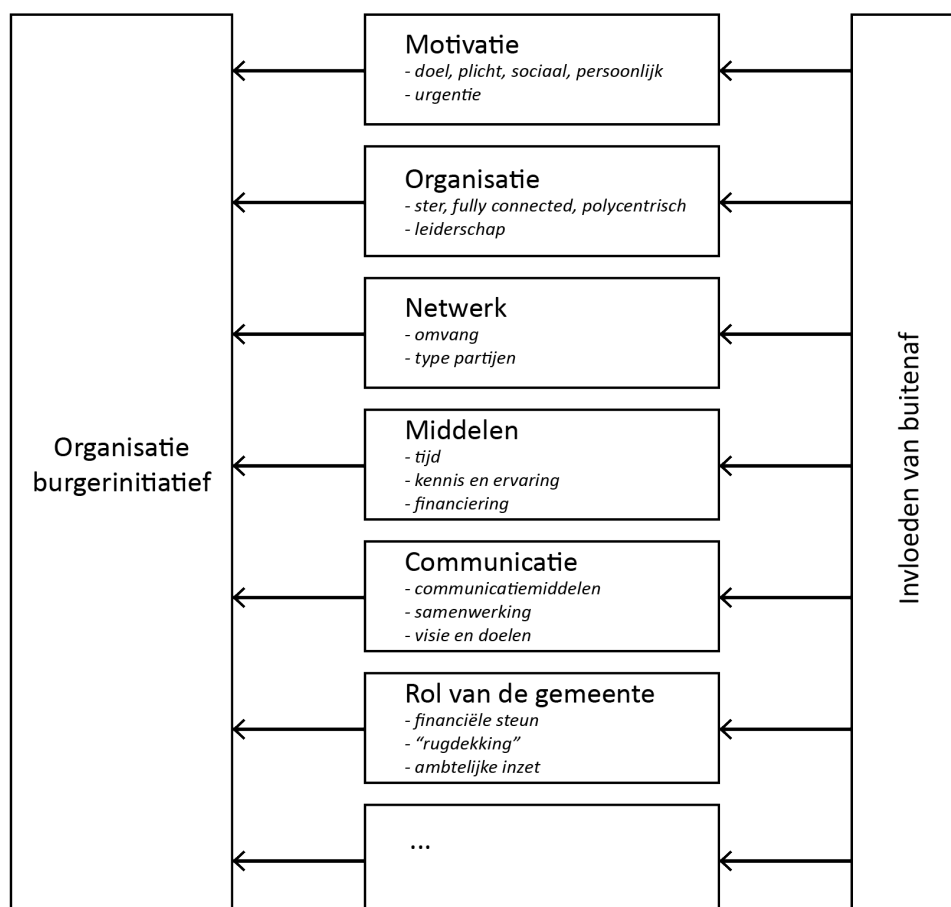
In hoofdstuk 2 is een beeld geschetst van een tweetal ontwikkelingen met betrekking tot de openbare ruimte in de stad, namelijk steeds meer private betrokkenheid bij de ontwikkeling en het beheer, en de opkomst van burgerinitiatieven in het algemeen. Vervolgens is in hoofdstuk 3 ingegaan op factoren die de instandhouding van een burgerinitiatief voor het beheer van de openbare ruimte kunnen beïnvloeden. Dit hoofdstuk kan gezien worden als de afsluiting van het voorgaande theoretische deel en de opmars naar het komende empirische deel. Hierin is de opgedane kennis vertaald naar een theoretisch model dat als basis dient voor het empirisch onderzoek. Een vijftal cases, waarbij burgers het initiatief hebben genomen tot ontwikkeling van een openbare tuin voor de buurt, zullen daarin nader worden onderzocht. Het uiteindelijke doel van het onderzoek is om de centrale vraag te kunnen beantwoorden: *“Onder welke condities kunnen burgers initiatieven voor de oprichting en het beheer van de openbare ruimte in stand houden?”*

In de komende paragrafen wordt het theoretisch model gepresenteerd en wordt ingegaan op de gehanteerde onderzoeksmethode, de casusselectie en de manier van dataverzameling.

4.1 Theoretisch model

Uit hoofdstuk 3 blijkt dat de volgende factoren van invloed kunnen zijn voor het voortbestaan van een burgerinitiatief in de beheerfase: motivatie, interne organisatiestructuur, netwerk, middelen (tijd, kennis, ervaring en financiering, en grond), communicatie en de rol van de gemeente. Deze zijn verwerkt in het theoretisch model (zie figuur 4.1). Om veel herhaling met hoofdstuk 3 te voorkomen, worden de verschillende factoren hier niet verder toegelicht. Voor een beknopte beschrijving kan gekeken worden naar de conclusie van hoofdstuk 3 in paragraaf 3.7. Daarnaast staat in het coderingsschema in bijlage 3 meer informatie over de deelaspecten die op basis van de theorie zijn meegenomen in de verkenning van de verschillende cases.

Uit de casestudy kunnen aanvullende factoren naar voren komen. Daarom is hiervoor met de “...” in het theoretisch model ruimte voor gelaten. Waarom hier belang aan wordt gehecht, wordt in paragraaf 4.4 over de manier van dataverzameling nader toegelicht. Tot slot kunnen er ook “invloeden van buitenaf” effect hebben op de verschillende factoren. Daarom is dit als indirecte variabele in het model opgenomen. Het kan daarbij bijvoorbeeld gaan om veranderingen in gemeentelijk beleid, gevolgen van de economische crisis of ontwikkelingen in de buurt. Hier hebben de betrokken vrijwilligers van de burgerinitiatieven weinig tot geen vat op. Of dit speelt en hoe dit speelt zal in de casestudy naar voren komen.



Figuur 4.1
Het theoretisch model

4.2 Onderzoeksmethodiek

Waarom een casestudy?

In dit onderzoek is gekozen voor een kwalitatieve case-studymethode. Deze methode heeft vanuit academisch perspectief de voorkeur als de belangrijkste vragen van het onderzoek gaan over het 'hoe' en 'waarom' en als het onderwerp van studie betrekking heeft op een eigentijds fenomeen in zijn huidige context (Yin 2014). Onderwerp van dit onderzoek is de recente ontwikkeling van burgerinitiatieven, waarbij een openbaar buurtpark is ontwikkeld dat vervolgens door de burgers beheerd wordt. Daarbij richten de onderzoeksvragen zich op waarom burgers dit initiatief hebben genomen en vervolgens op hoe het ze nu, na de realisatie van de tuin, vergaat. Waar lopen ze tegenaan en wat gaat juist heel goed? Waarom is dat zo en welke factoren spelen daarbij een rol? De nadruk ligt op het hier en nu. Daarnaast geeft een casestudy de mogelijkheid om diepgaand inzicht te verkrijgen in de motieven en ervaringen van betrokken burgers bij burgerinitiatieven. Dit sluit aan bij de doelstelling van het onderzoek. Een kwantitatieve methode omvat daarentegen veel meer initiatieven, maar blijft relatief op de vlakte. Een voorbeeld hiervan is het afnemen van enquêtes (Yin 2014). Een grootschalig enquêteonderzoek naar dit fenomeen zou echter ook niet mogelijk zijn, omdat er maar een beperkt aantal cases, die voldeden aan de selectiecriteria (paragraaf 4.3), beschikbaar waren. Om de uitkomsten meer robuust te maken is gekozen voor het onderzoeken van meerdere vergelijkbare cases (Herriott en Firestone 1983; Yin 2014). Er is niet gekozen voor één enkele casus, omdat het doel van het onderzoek niet het aanvechten is van een bestaande theorie en het ook niet gaat om een extreme situatie die vertegenwoordigd wordt door één enkele casus (Yin 2014).

Kritiek op casestudy-methode

Door sommige wetenschappers wordt een casestudy gezien als slechts een geschikte methode voor het exploratieve deel van een uitgebreider onderzoek. Enkel ter voorbereiding op een groter onderzoek en niet als een methodiek die op zichzelf staat (Yin 2014). Een casestudy geeft gedetailleerd inzicht in een beperkt aantal voorbeelden en mist een diepgaande statistische analyse, daarom kan het geen "bewijs" leveren voor een bepaalde aanname (Flyvbjerg 2004). Steeds meer academici zien cases echter wel als op zichzelf staande methode. Zij zijn van mening dat het er vooral om gaat dat het onderwerp van onderzoek en de omstandigheden zich ervoor lenen (Platt 1992). Volgens Yin en Davis (2007) is een casestudy-aanpak geschikt als het doel van het onderzoek is het doorgronden van een gebeurtenis die plaatsvindt in de werkelijke wereld en als verondersteld wordt dat deze niet los van de context kan worden gezien. Voor dit afstudeeronderzoek wordt uitgegaan van deze laatste benadering, omdat precies

dit doel wordt nagestreefd en burgerinitiatieven plaatsvinden in specifieke omstandigheden die de instandhouding ervan mogelijk maken of juist bemoeilijken. Een ander onderwerp van kritiek is dat een casestudy veel ruimte laat aan de onderzoeker(s) in de interpretatie van de resultaten. Dit is in dit onderzoek zo goed mogelijk ondervangen door gebruik te maken van datatriangulatie (Leedy 1997; Yin 2014). Hierdoor wordt de validiteit van de resultaten vergroot. Hoe gebruik is gemaakt van triangulatie zal verder uitgelegd worden in paragraaf 4.4.

Daarnaast zijn de interviews met toestemming van de respondenten opgenomen en achteraf woordelijk getranscribeerd en gecodeerd. Door de interviews uit te schrijven, kan dichtbij de werkelijkheid worden gebleven en wordt de betrouwbaarheid van het onderzoek vergroot (Bryman 2015). De interviewer kan onmogelijk alles onthouden wat tijdens het interview wordt gezegd en zal meteen subjectieve kanttekeningen plaatsen bij hetgene dat wordt gezegd. Transcriptie geeft de mogelijkheid het interview volledig en meerdere malen te bestuderen en analyseren. In paragraaf 4.4 zal ook de manier van coderen nader worden toegelicht.

4.3 Selectie van de cases

Selectiecriteria voor vergelijkbare cases

Op basis van de resultaten van het theoretische deel van dit onderzoek en gedane deskresearch vooraf is het onderwerp van de casestudy bepaald. Vanwege de steeds sterker wordende betrokkenheid van private partijen bij het beheer van de openbare ruimte en tegelijk de opkomst van burgerinitiatieven is gekozen voor het diepgaander onderzoeken van een fenomeen dat beide trends vertolkt, namelijk burgerinitiatieven voor het beheer van de openbare ruimte. Daarbij zijn cases geselecteerd waarbij het initiatief voor oprichting van de openbare ruimte vanuit de gemeenschap zelf is gekomen. Zij hebben de volledige verantwoordelijkheid voor de oprichting van de openbare ruimte genomen en dragen nu ook zelf zorg voor het beheer ervan. Deze initiatieven dragen bij aan de opgave waar veel steden vandaag de dag voor staan: intensivering van het stedelijk gebied en tegelijk het blijven bieden van voldoende en aantrekkelijke openbare ruimte.

Om meer inzicht te kunnen verkrijgen in de condities die nodig zijn om zulke initiatieven in stand te kunnen houden, zoals de betrokken bewoners van deze initiatieven graag willen, is gezocht naar vergelijkbare cases. Naast dat bewoners zelf leidend waren in de totstandkoming van de openbare ruimte en nu ook in het beheer ervan, waren andere selectiecriteria dat het initiatief zich in de beheerfase moest bevinden, dat ontmoeting in de openbare ruimte centraal stond, dat de intentie van de bewoners was om de openbare ruimte voor zeer lange of onbepaalde tijd te beheren en in

eerste instantie ook dat burgers de grond hadden gekocht met als doel een openbare ruimte te realiseren. De zoektocht op basis van deze voorwaarden leverde vier vergelijkbare cases op: Stadstuin Emma's Hof in Den Haag, Molentuin in Deventer, Zeeheldentuin in Den Haag en Springertuin in Utrecht. Het in bezit zijn van de grond bij de initiatiefnemers is heel bijzonder gebleken, want er zijn geen andere initiatieven waarbij dit zo was gevonden. Helaas was één initiatief, de Springertuin in Utrecht, niet bereid mee te werken en wilde één initiatief, Stadstuin Emma's Hof in Den Haag, slechts beperkt medewerking verlenen. Om toch voldoende onderzoeksmateriaal te kunnen verzamelen, is de keuze gemaakt om het selectiecriterium grondeigendom te laten vervallen, zodat twee andere cases konden worden toegevoegd. Dit zijn Dorpstuin Rozenburg in Rozenburg en Tuin op de Pier in Rotterdam. Het grondeigendom van deze initiatieven ligt bij de gemeente. Verder is de rol van de gemeente zeer beperkt en doen de betrokken bewoners het beheer van de buurttuinen voornamelijk zelf. Ook op de andere selectiecriteria scoren deze cases positief. Zie tabel 4.2 voor een overzicht van de geselecteerde cases.

Naam	Locatie	Geopend	Eigendom	Grootte
Stadstuin Emma's Hof	Den Haag	Juni 2011	Stichting Stadstuin Emma's Hof	1.700 m ²
Zeeheldentuin	Den Haag	Maart 2013	Stichting Zeeheldentuin	1.500 m ²
Tuin op de Pier	Rotterdam	April 2013	Gemeente Rotterdam	7.500 m ²
Dorpstuin Rozenburg	Rozenburg	Maart 2014	Gemeente Rotterdam	6.500 m ²
Molentuin	Deventer	Mei 2015	Stichting Molentuin	1.354 m ²

Tabel 4.2 Geselecteerde cases

Andere overeenkomsten en verschillen

Twee andere aspecten zijn toevallig hetzelfde bij alle cases. Bij allemaal is een buurttuin opgericht. Het gaat dus specifiek om deze vorm van groene openbare ruimte. Daarnaast zijn de onderzochte burgerinitiatieven allemaal begonnen als een informele samenwerking tussen buurtbewoners die, toen het erop leek dat de tuin daadwerkelijk gerealiseerd kon gaan worden, zich geformaliseerd hebben in een stichting. Ze zijn daarmee in theorie opgeschoven van gemeenschap naar maatschappelijk middenveld (zie figuur 2.1). Dit was een noodzakelijke stap, omdat er bij een deel van de cases sprake was van grondaankoop en alle cases afhankelijk waren (en vaak nog zijn) van subsidies voor ontwikkeling van de tuin. Om juridisch verkeer mogelijk te maken en aanspraak te kunnen maken op subsidies is een geformaliseerde organisatie, zoals een stichting of vereniging, vaak een vereiste (Voogt en Broekman 2003; Mujde en Daru 2005; Hassink et al. 2013). Deze formalisering bevestigt dat de besturen van de tuinen de ambitie hebben om een samenwerking voor de langere termijn met elkaar aan te gaan (Igalla en Van Meerkerk 2015). De gekozen cases passen in de categorie buurtbouwers die gericht zijn op het zelf realiseren van een project en het oprichten van een duurzame organisatievorm (paragraaf 2.3).

Naast het verschil in grondeigendom zijn er tussen de cases meer verschillen. Gaande het onderzoek bleek overigens dat de stichting van de Zeeheldentuin de tuin ook nog niet in eigendom had, maar daarvoor een lening is aangegaan met een andere partij. Daarnaast is een onderscheid dat Dorpstuin Rozenburg gelegen is in een dorpsrand en de andere buurttuinen in een stad. Ook bleek gedurende het onderzoek dat Tuin op de Pier een tijdelijk initiatief is en dat de tuin aan het eind van 2017 moet plaatsmaken voor woningbouw. De betrokken bewoners hebben echter wel de intentie om de tuin in een andere vorm of op een andere plek te continueren. In tabel 4.3 is een overzicht weergegeven met daarin de overeenkomsten en verschillen tussen de cases als het gaat om de mate van verantwoordelijkheid die ze nemen ten aanzien van het beheer van de openbare ruimte op de onderdelen, zoals toegelicht in paragraaf 2.1.

	Onderdelen van private betrokkenheid				
Initiatief	Grondeigendom	Taak	Financiering	Organisatie	Uitvoering
Stadstuin Emma's Hof	X	X	gedeeltelijk	X	X
Zeeheldentuin	n.v.t.	X	gedeeltelijk	X	X
Tuin op de Pier	n.v.t.	X	gedeeltelijk	X	X
Dorpstuin Rozenburg	n.v.t.	X	gedeeltelijk	X	X
Molentuin	X	X	gedeeltelijk	X	X

Tabel 4.3 Verschillen en overeenkomsten tussen de cases met betrekking tot mate van private verantwoordelijkheid

Internetzoektocht in meer detail

De zoektocht naar de in eerste instantie vier cases is begonnen door via de google te zoeken op de volgende woorden in verschillende combinaties: *privaat-, particulier-, zelf-, medebeheer, openbare, publieke en groene ruimte/ tuin/ park/ groen, burgerinitiatief, bewoners*. Via deze weg zijn de Springertuin en de Zeeheldentuin gevonden. De Zeeheldentuin wordt ook op een website met een overzicht van burgerinitiatieven in de gemeente Den Haag genoemd, nl <https://denhaag.maex.nl>. Dit heeft geleid tot het vinden van de landelijke website www.maex.nl. Op www.maex.nl krijgen uiteenlopende burgerinitiatieven de mogelijkheid om zich te presenteren om op deze manier bekendheid te generen, mogelijke sponsors te vinden en van elkaar te kunnen leren. Op deze website zijn vervolgens Stadstuin Emma's Hof en de Molentuin gevonden.

De later toegevoegde cases Dorpstuin Rozenburg en Tuin op de Pier zijn ook via www.maex.nl gevonden. Er zijn op deze website en elders op internet geen andere cases gevonden die voldeden aan de selectiecriteria. De meeste burgerinitiatieven richten zich specifiek op stadstuinbouw. Doelstelling is dan wel het gezamenlijk tuinieren, maar minder het fungeren als een openbare ontmoetingsplek voor iedereen in de buurt. Daarnaast bevonden een aantal andere gevonden vergelijkbare cases zich pas in de initiatieffase. In hoofdstuk 5 worden de vijf uiteindelijk geselecteerde cases uitgebreider geïntroduceerd.

4.4 Verzameling van gegevens

Benutte databronnen

De belangrijkste bron van informatie voor de casestudy vormen semi-gestructureerde interviews. Tien in totaal. Door het beperkt aantal cases bieden persoonlijke interviews meer kans om essentiële informatie te verkrijgen en meer diepgang te bereiken dan bijvoorbeeld een enquêteonderzoek (Tulder 2012). De interviews zijn voorbereid op basis van gegevens van internet en observaties ter plaatse. Ook zijn de resultaten via deze informatiebronnen later aangevuld en zo veel mogelijk tegen het licht gehouden. Het gaat dan bijvoorbeeld over de website en Facebookpagina van de tuinen, om financiële overzichten en presentaties die beschikbaar waren via de website. Daarnaast is er naar gestreefd per case twee personen afzonderlijk van elkaar te interviewen. Op deze manier is gebruikt gemaakt van triangulatie om de validiteit van het onderzoek te vergroten. Uiteindelijk zijn bij één initiatief, de Molentuin, drie personen geïnterviewd, en is bij één initiatief, Emma's Hof, slechts één persoon bereid gevonden om deel te nemen aan het onderzoek. Voor de overige cases zijn twee personen geïnterviewd. Zie bijlage 1 voor een overzicht van respondenten.

De interviews zijn gehouden met de meest betrokken



Figuur 4.4 Kaartjes met factoren die zijn geprioriteerd tijdens de interviews

personen bij het burgerinitiatief, namelijk de bestuursleden van de stichtingen die verantwoordelijk zijn voor het beheer van de buurttuin. Zij hebben een vaste functie en nemen een deel van de verantwoordelijkheid voor de organisatie van het beheer van het park. Hierdoor hebben ze het meeste inzicht in de gang van zaken en de huidige situatie waarin het initiatief zich bevindt. Een deel van de bestuursleden was al betrokken in de initiatieffase en een deel is in de beheerfase pas bestuurslid geworden. De persoonlijke kenmerken van respondenten loopt uiteen. Zes zijn man en vier zijn vrouw. Vier bestuursleden zijn met pensioen, drie geïnterviewden hadden ten tijde van het interview geen werk en drie personen werkten (parttime of fulltime). Slechts één iemand was onder de vijftig jaar. Zes respondenten wonen vlakbij de tuin en vier op enige afstand. Daarvan is een iemand in de loop van de tijd naar een andere buurt verhuisd en drie personen, waarvan twee bestuursleden van Dorpstuin Rozenburg, wonen op enige afstand van de tuin.

Aanpak van de interviews

Het interview is vormgegeven aan de hand van een semi-gestructureerde vragenlijst (bijlage 2) die bestaat uit drie delen: open vragen over de persoonlijke motivatie, open vragen over de huidige gang van zaken per factor uit het theoretische model en tot slot de vraag om voorgelegde kaartjes met factoren te prioriteren naar belangrijkheid voor instandhouding van het initiatief. Zie figuur 4.4 voor de voorgelegde factoren. Na rangschikking is ook gevraagd de gekozen volgorde te verklaren.

De semi-gestructureerde aanpak geeft de mogelijkheid om interviews te richten op een aantal onderwerpen om zo de uitkomsten achteraf met elkaar te kunnen vergelijken (Tulder 2012; Yin 2014). Er is echter ook voldoende ruimte gelaten tijdens het interview in te spelen op nieuwe inzichten en onverwachte wendingen. Daarmee wordt aangesloten bij de theorie van "groun-

ded theory”, waarin kwalitatief onderzoek gezien wordt als een cyclisch proces waarvan improvisatie onderdeel uitmaakt (Wagenaar 2011). De interviews zijn niet alleen bedoeld om te kijken of bestaande theorieën ook in de cases gelden, maar zo mogelijk ook te komen tot nieuwe inzichten buiten de bestaande theorieën. Het verkrijgen van inzicht in denkpatronen, mechanismen en processen staat centraal. Zodoende fungeerde de vragenlijst als handvat en geheugensteun tijdens het interview en niet als voorgeschreven protocol dat strikt gevolgd moest worden.

De interviews hebben plaatsgevonden in februari en maart 2017. De interviews zijn met toestemming van de respondenten opgenomen, waarna ze woordelijk zijn getranscribeerd en gecodeerd (zie bijlage 4 voor een fragment van een gecodeerd interview). Bij het coderen zijn eerst handmatig labels toegekend aan tekstfragmenten om vervolgens fragmenten met dezelfde codes te vergelijken op verschillen en overeenkomsten. Daarbij is zowel gebruik gemaakt van deductieve codering op basis van de informatie uit het theoretisch kader (zie bijlage 3) als van inductieve oftewel open codering om het materiaal zoveel mogelijk met een open blik te analyseren en ruimte te laten voor nieuwe bevindingen.

De respondenten is anonimiteit beloofd. Bij het gebruik van quotes uit de interviews (hoofdstuk 5 en 6) worden zij dan ook geanonimiseerd weergegeven met bestuurslid 1, 2, 3 et cetera.

4.5 Conclusie

In dit hoofdstuk is de kennis uit hoofdstuk 3 vertaald naar een theoretisch model voor het empirische vervolg van dit onderzoek. Uiteindelijk zijn vijf vergelijkbare cases geselecteerd voor een casestudy, namelijk burgerinitiatieven voor de ontwikkeling van openbare tuinen die zich in de beheerfase bevinden. De organisatie van deze burgerinitiatieven zal onderzocht worden op de volgende factoren: motivatie, interne organisatiestructuur, netwerk, middelen (tijd, kennis, ervaring en financiering, en grond), communicatie en de rol van de gemeente. Deze zijn verwerkt in het theoretische model. Centraal in de casestudy staat het achterhalen welke factoren het belangrijkste zijn voor het blijvend kunnen beheren van de buurttuinen door burgers. Daarbij is het de bedoeling om niet alleen uit te gaan van de factoren en deelaspecten gevonden in de literatuurstudie, zoals vervat in het theoretische model, maar om ook ruimte te laten voor verrassing en nieuw verworven inzichten. De casestudy wordt zoveel mogelijk uitgevoerd met een open blik.

Hoofdbron van informatie zijn semi-gestructureerde interviews met bestuursleden van de stichtingen van de verschillende buurttuinen. Voor drie cases worden twee bestuursleden geïnterviewd, voor een case drie

bestuursleden en voor een case één bestuurslid. In totaal gaat het om tien interviews. Deze informatie wordt aangevuld met gegevens van internet, onder ander van de website en Facebookpagina van de buurttuinen, en een bezoek aan de tuin (observatie). Door meerder databronnen te gebruiken en per initiatief zo veel mogelijk meerdere bestuursleden te spreken, wordt triangulatie toegepast om de validiteit van het onderzoek te vergroten. Daarnaast wordt de betrouwbaarheid van het onderzoek vergroot door de interviews voor de analyse woordelijk te transcriberen en vervolgens te coderen. De bevindingen uit hoofdstuk 2 hebben geholpen bij de afbakening van de centrale vraag van dit onderzoek en bij de keuze voor de cases, maar maken geen direct onderdeel uit van het theoretisch model. De cases zullen wel onderzocht worden op de kritiek van vermindering van openbaarheid die naar voren kwam in paragraaf 2.4. De uitkomsten hiervan zijn te vinden in paragraaf 4.6.

5

Buurttuinen als private initiatieven

Elke tuin heeft zijn eigen ontstaansgeschiedenis, fysieke context en inrichting. In dit hoofdstuk zal voor elk initiatief kort een beeld worden geschetst, daarnaast wordt ook een relatie gelegd met de theorie uit hoofdstuk 2. In hoeverre is er sprake van minder openbaarheid ten opzichte van door de gemeente beheerde openbare ruimte?

De informatie over de tuinen in dit hoofdstuk is gebaseerd op de websites en Facebookpagina's van de betreffende tuinen, een bezoek aan de tuinen en de interviews met de bestuursleden. In hoofdstuk 6 zal vervolgens ingegaan worden op de benodigde condities voor het beheer van de buurttuinen op basis van het theoretisch model uit paragraaf 4.1.

5.1 Stadstuin Emma's Hof

De tuin Emma's Hof in Den Haag bestaat als langste van de onderzochte cases, sinds juni 2011. Binnenin een huizenblok in het Haagse Regentessekwartier stond een oud patronaatsgebouw leeg. Het gebouw inclusief de grond was verkocht aan een ontwikkelaar met als doel er 12 woningen te bouwen. Zes buurtbewoners vatten echter tijdens een buurtborrel in 2007 het plan op een tuin voor de buurt op die plek te maken. Zij startten een initiatiefgroep met als missie: "een stadstuin in onze buurt!" en vonden veel enthousiasme en breed draagvlak in de buurt. De ontwikkelaar bleek gevoelig voor dit initiatief en gaf de bewoners de kans om geld bij elkaar te zoeken om de grond te kopen. De initiatiefgroep richtte een stichting op en wist €1.400.000,- bij elkaar te krijgen. Genoeg voor aankoop van de grond, sloop van het gebouw en aanleg van de tuin. De grootste geldschietters waren de gemeente Den Haag (€500.000,-), de Europese Unie (€450.000,-) en toenmalig ministerie van VROM (€250.000,-). Daarnaast hebben veel maatschappelijke organisaties een financiële bijdrage geleverd. Bij de ontwikkeling van het plan zijn de andere buurtbewoners en de gemeente Den Haag nauw betrokken geweest.

De tuin is een ontmoetingsplaats waar je kan zitten, spelen en tuinieren. Het is gelegen binnenin een huizenblok en overdag toegankelijk via één poort onder een huis door (zie figuur 5.1). Het is daardoor een besloten binnentuin, vergelijkbaar met een ouderwets stadshofje van formaat. De achtertuinen van de omliggende huizen zijn afgesloten van de binnentuin. Daartussen is geen directe fysieke relatie. De omwonenden zijn sterk betrokken bij de tuin. Ze houden een oogje in het zeil en de bestuursleden wonen er ook. Er worden veel jaarlijks terugkerende evenementen georganiseerd, zoals een koninginnekermis, seniorendag, St. Maartenviering en kerstmarkt.



Figuur 5.1 Sferbeeld van Emma's Hof (website Emma's Hof) en luchtfoto (Google Maps)

Locatie:	Regentessekwartier in Den Haag.
Opening:	Juni 2011
Oppervlakte:	1.700 m ²
Grondeigendom:	Stichting Stadstuin Emma's Hof
Organisatievorm:	Stichting met 7 bestuursleden

5.2 Zeeheldentuin

De Zeeheldentuin in Den Haag is ontstaan op een ontwikkellocatie van de woningcorporatie Haag Wonen. Zij wilden op deze plek woningen ontwikkelen, maar na een sterke lobby van buurtbewoners ondersteund door de gemeentelijke politiek besloten zij slechts de helft van de grond te bebouwen en de andere (onverdeelde) helft te verkopen voor €350.000,-. De initiatiefnemers kregen voor aankoop van de grond financiële steun van Stichting de Versterking, een organisatie die financiële steun biedt aan projecten voor onder meer landschapsbeheer. Gedurende het proces bleek echter dat deze partij de grond niet voor onbepaalde tijd wilde kopen. Na overleg werd hun gelddonatie van €350.000,- omgezet in een lening aan Stichting Zeeheldentuin, terug te betalen in 11 jaar. Deze lening weegt zwaar op de exploitatie van de tuin en bezorgt het bestuur ook behoorlijk wat kopzorgen. Zij zijn niet in staat om zelf zo'n groot bedrag bij elkaar te krijgen en hopen op steun van een andere partij als de nood hoog wordt. Voor aanleg van de tuin hebben Fonds1818 (€80.000,-), gemeente Den Haag (€50.000,-) en Oranje Fonds (€30.000,-) de grootste bijdragen geleverd, aangevuld met donaties van Jantje Beton en de buurt (bewoners en ondernemers).

De tuin bestaat uit vier delen: individuele moestuinen, een boomgaard, ontmoetingsplek en natuurspeeltuin. Het is gelegen voor een sociaalhuurcomplex van Haag Wonen, de Tasmanhof, en wordt gescheiden van de openbare straat door een hek (zie figuur 5.2). De poort naar de tuin is iedere dag geopend van zonsopgang tot zonsondergang. Het is tevens de toegang naar het appartementencomplex. Opvallend genoeg zijn de bewoners van het appartementencomplex en de aanliggende straat niet sterk betrokken bij de tuin. Een enkeling heeft wel een moestuintje.

Het bestuur van de stichting is in de afgelopen jaren van zes naar drie bestuursleden gekrompen, waarvan er twee ook willen stoppen. Samen met het probleem van de lening kan gesteld worden dat de tuin in een crisis is beland. In de komende maanden zal duidelijk worden hoe het afloopt.



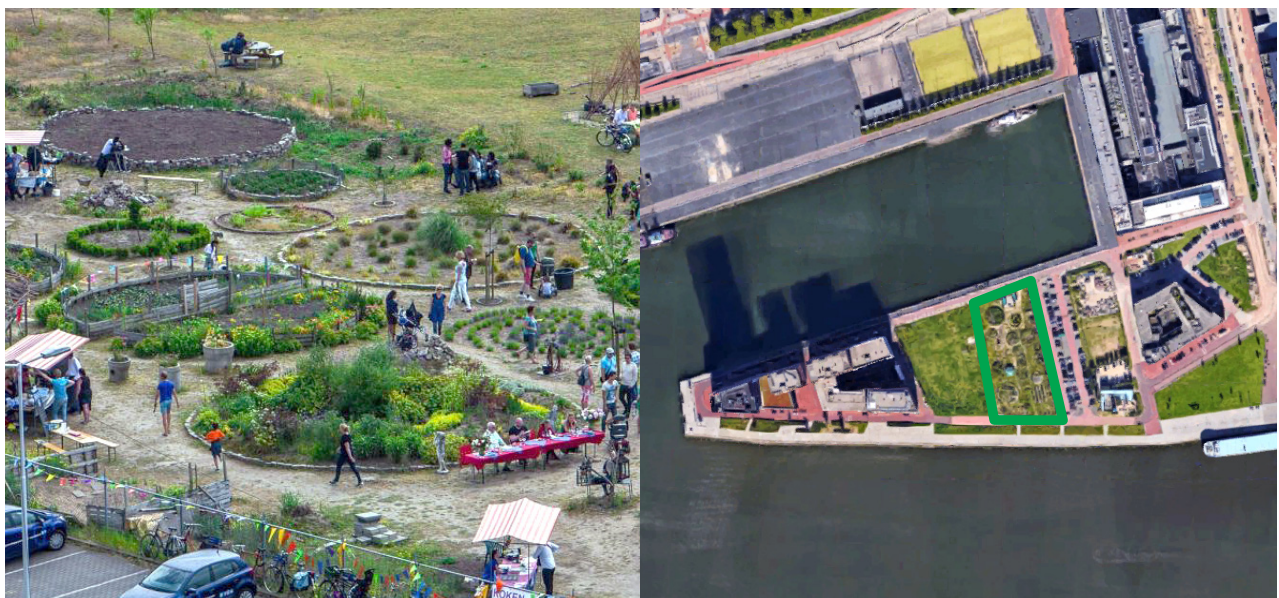
Figuur 5.2 Sferbeeld van de Zeeheldentuin (Facebook Zeeheldentuin) en luchtfoto (Google Maps)

Locatie:	Zeeheldenkwartier in Den Haag
Opening:	Maart 2013
Oppervlakte:	1.500 m ²
Grondeigendom:	Stichting de Versterking en Haag Wonen (onverdeelde helft)
Organisatievorm:	Stichting met 3 bestuursleden

5.3 Tuin op de Pier

Tuin op de Pier is een tijdelijk initiatief, opgericht op voorheen braakliggende bouwgrond in het oude havengebied van Rotterdam (zie figuur 5.3). Buurtbewoners richtten in 2011 een stichting op en met hulp van verschillende gemeentelijke diensten, bedrijven en instellingen is de buurttuin gerealiseerd. Het ligt in een open gebied aan het water en bestaat uit drie hoofdbestanddelen: een moes- en kruidentuin, een speel- en ontmoetingsplek en een hondenspeelveld. Er staat geen hek om de tuin, waardoor het terrein altijd toegankelijk is. Elk jaar worden verschillende activiteiten georganiseerd, waaronder de “boerenkool met konijn”-maaltijd. Een breed publiek maakt gebruik van de tuin: bewoners uit de buurt van verschillende leeftijden en achtergronden, scholieren van de nabijgelegen school en werknemers van nabijgelegen bedrijven.

De grond van de tuin is in eigendom van de gemeente en mag door de buurt in gebruik genomen worden totdat het ontwikkeld wordt. In de loop van tijd zijn rondom de tuin diverse woningbouwcomplexen verrezen en de gemeente heeft laten weten dat het terrein van de tuin als volgende aan de beurt is. De tuin mag in principe tot het einde van dit jaar blijven. Door het bestuur van stichting Tuin op de Pier wordt nu actie ondernomen om te proberen de tuin in de nieuwbouwplannen een plek te geven of, als dat niet lukt, een nieuwe plek in de wijk te bemachtigen. Ze zoeken daarbij de samenwerking met andere bedrijven en instellingen in de buurt. Het contact met de gemeente verloopt vooralsnog moeizaam.



Figuur 5.3 Sferbeeld van Tuin op de Pier (website Tuin op de Pier) en luchtfoto (Google Maps)

Locatie:	Lloydkwartier in Rotterdam
Opening:	April 2013
Oppervlakte:	7.500 m ²
Grondeigendom:	Gemeente Rotterdam
Organisatievorm:	Stichting met 6 bestuursleden

5.4 Dorpstuin Rozenburg

De Dorpstuin Rozenburg ligt, anders dan de andere buurttuinen, aan de rand van het dorp Rozenburg, geclusterd met een aantal andere recreatieve voorzieningen als sportvelden, een kinderboerderij, scoutingterrein en een volkstuinencomplex (zie figuur 5.4). Het dorp ligt ten zuidwesten van Rotterdam op het eiland Rozenburg en maakt sinds 2010 onderdeel uit van de gemeente Rotterdam. De grond, in bezit van de gemeente Rotterdam, lag al een tijdje braak toen enkele Rozenburgers in 2012 het plan opvatten om iets met de grond te gaan doen en het idee van de Dorpstuin werd geboren. Er werd een werkgroep opgericht en de politiek werd benaderd. Uiteindelijk gaf de gemeente Rotterdam en de deelgemeente Rozenburg de inmiddels opgerichte stichting Dorpstuin Rozenburg toestemming het plan tot uitvoer te brengen. De stichting heeft de grond in bruikleen van de gemeente en is zelf verantwoordelijk voor de aanleg en het beheer van de tuin. In het bestemmingsplan heeft de tuin de bestemming groen en recreatie. Het bestuur verwacht dan ook dat de tuin nog heel lang mag blijven. Er is nu een contract gesloten voor tenminste vijf jaar. Hoofdsponsor voor aanleg van de tuin was het Havenbedrijf Rotterdam.

De tuin, omringd door een vrij hoog hek, bestaat uit een boomgaard, een siertuin, een moestuin en een bijenkasgedeelte. Alle dorpsbewoners en bezoekers worden uitgenodigd om te delen in de oogst uit de moestuin en de boomgaard. Er wonen zeer weinig mensen direct bij de tuin, wel zijn er dagelijks vrijwilligers aanwezig (behalve in de winterperiode) en is de tuin dagelijks geopend. Qua activiteiten, vrijwilligers en communicatie is er een nauwe samenwerking met de kinderboerderij gelegen aan de overkant van de weg. Jaarlijks vinden er drie vaste evenementen plaats: bloesemfeest, kunstroute en smulfeest.



Figuur 5.4 Sferbeeld van Dorpstuin Rozenburg (Facebook Dorpstuin Rozenburg) en luchtfoto (Google Maps)

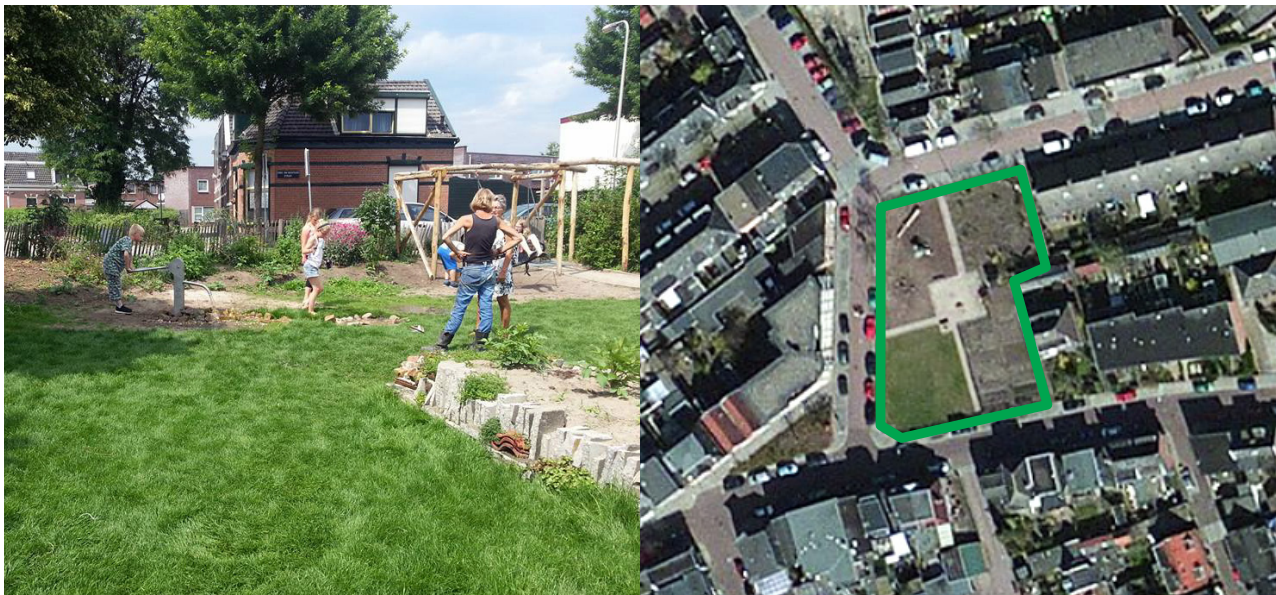
Locatie:	Dorpsrand Rozenburg
Opening:	Maart 2014
Oppervlakte:	6.500 m ²
Grondeigendom:	Gemeente Rotterdam
Organisatievorm:	Stichting met 3 bestuursleden

5.5 Molentuin

Nadat een terrein in de wijk al tien jaar had braakgelegen, begon de Molentuin in Deventer als een tijdelijk initiatief. Woningcorporatie Ieder1 gaf de grond zeven jaar lang in bruikleen aan de buurt. De organisatie van de tuin werd toen geregeld via een taakgroep van buurtbewoners. De afspraak was dat wanneer Ieder1 op de plek wilde gaan bouwen, de bruikleen ten einde zou komen. In oktober 2014 was het zover en wilde de woningcorporatie de grond aan een ontwikkelaar gaan verkopen. De taakgroep zelf deed toen ook een bod van €100.000,-. Daarbij werden ze gesteund door vele buurtbewoners en door de burgemeester van Deventer. Ondanks dat de marktwaarde van de grond €225.000,- bedroeg, besloot woningcorporatie Ieder1 de bewoners de kans te geven het bedrag bij elkaar te krijgen. Dit viel echter tegen, omdat fondsen aangaven geen geld beschikbaar te willen stellen voor grondaankoop. Uiteindelijk kwam men op een bedrag uit van €50.000,- (€10.000,- via acties in de buurt en twee keer een gift van €20.000,- van twee buurtbewoners). Ook al was er een bod van €200.000,- gelegd door een andere partij, toch besloot de woningcorporatie de grond aan de buurtbewoners te gunnen.

De tuin ligt op een vrij open plek in de wijk en wordt omringd door een halfhoog hek (zie figuur 5.5). Het is via drie ingangen toegankelijk, daardoor kan het te voet door-kruisen van de tuin onderdeel uitmaken van de route op weg naar elders. Een aantal omwonenden en mensen die dichtbij wonen zijn sterk betrokken bij de tuin. Ze houden een oogje in het zeil en dagelijks wordt zwervend afval opgeruimd.

De tuin bestaat uit vier onderdelen: natuurspeelplek, belevingstuin, individuele moestuinen en een grasveld. Vooral in de zomer wordt er goed gebruikt gemaakt van de tuin door mensen van allerlei leeftijden en achtergronden. Ook een school, sport-school en kinderdagverblijf vlakbij maken gebruik van de tuin. Regelmatig worden er activiteiten georganiseerd door het bestuur, maar ook op eigen initiatief van bewoners, bijvoorbeeld eieren zoeken met Pasen of een verloting.



Figuur 5.5 Sferbeeld van de Molentuin (Facebook Molentuin) en luchtfoto (Google Maps)

Locatie:	Voorstad-Centrum in Deventer
Opening:	Mei 2015, voorheen 7 jaar een tijdelijke tuin
Oppervlakte:	1.354 m ²
Grondeigendom:	Stichting de Molentuin
Organisatievorm:	Stichting met 7 bestuursleden

5.6 Toegankelijkheid van de buurttuinen

Privé ogende tuinen

De buurttuinen doen in wisselende mate privaat aan. Ze zijn dagelijks geopend voor iedereen. Dit wordt bij de entree van de tuinen, via de website en/ of via google-maps duidelijk gecommuniceerd. Qua uitstraling zien ze er echter geen van allen uit als een standaard gemeentelijk beheerde openbare ruimte. Daarnaast zijn Emma's Hof en de Zeeheldentuin door omliggende bebouwing zeer besloten gelegen. Daardoor hebben ze een (semi-)privé uitstraling. Zo gaf bestuurslid 1 aan: *"En het is ook met die tuin dat heel veel mensen niet eens weten dat het toegankelijk is. Het staat er wel, maar ik hoor heel vaak als ik zelf in de tuin ben, dat mensen dan naar me toekomen: "Ja, mag ik hier binnen?" Terwijl het gewoon op een bord staat dat het toegankelijk is, maar het oogt als een privétuin."* In de interviews van twee van de vijf initiatieven kwam naar voren dat de tuin en de openbaarheid ervan voor het gevoel nog vaak onbekend was bij buurt- of dorpsbewoners. Dit werd aan verschillende oorzaken toebedeeld: grote afstand van woningen tot aan de tuin (specifiek voor Dorpstuin Rozenburg), afwezige behoefte bij mensen aan een openbare tuin en het privé ogen van de tuin.



Het privé ogen hoeft echter niet per definitie een belemmering te zijn voor het genereren van openbaar succes. Emma's Hof, de fysiek meest besloten tuin, trok bij de St. Maartenviering afgelopen jaar bijvoorbeeld wel 600 kinderen uit de buurt. Door brede communicatie en de organisatie van activiteiten in de tuin hebben ze zo'n bekendheid weten te creëren dat er bij veel buurtbewoners geen twijfel bestaat over de openbaarheid ervan.

Regels en structuur voor een breed publiek

's Nachts zijn vier van de vijf tuinen afgesloten en vaak gelden ook extra regels ten opzichte van de meeste publieke ruimten. Regels en andere beperkende maatregelen kunnen gezien worden als een vermindering van de openbaarheid, aan de andere kant kan het juist ook de mogelijkheid bieden om de openbare ruimte voor meerdere (groepen) mensen aantrekkelijk te maken. Een voorbeeld hiervan is Tompkins Square Park in New York. Dit park is verdeeld in verschillende ruimten door lage hekken. De afscheidingen perken de beweegruimte van mensen in, maar het geeft ook structuur aan het gebruik van het park. Elke plek wordt in beslag genomen door een andere doelgroep, bijvoorbeeld spelende kinderen of hondenbezitters, door de hekken zijn ze van elkaar gescheiden en zitten ze elkaar niet in de weg. Dit is op zo'n manier gedaan dat er wel visueel contact mogelijk is met elkaar, waardoor de verschillende bezoekersgroepen toch gezamenlijk in het park zijn. Het toepassen van regels en een heldere indeling van de tuin, eventueel met afscheidingen, schept duidelijkheid aan de gebruiker en kan bijdragen aan het hebben van een "eigen plek" tussen anderen.

De onderzochte buurttuinen hebben ook een duidelijke

Figuur 5.6 Entrees van de verschillende tuin



ruimtelijke verdeling van activiteiten. Dit maakt het mogelijk om voor meerdere doelgroepen een aantrekkelijk programma te bieden. Hier is bij de ontwikkeling van de initiatieven vaak bewust rekening mee gehouden. Alle tuinen hebben een zit-, speel- en tuiniergedeelte, soms aangevuld met andere functies. Bij drie buurttuinen wordt ook rekening gehouden met rolstoeltoegankelijkheid. Bestuurslid 8 geeft bijvoorbeeld aan: *“Er komt een invalide vriendelijke toegang. Dat heb ik geregeld.”* De toepassing van regels en een heldere structuur in de buurttuinen zijn bedoeld om ruimte te geven aan een brede groep mensen. Daarnaast voorkomt het ’s nachts afsluiten van de tuinen vandalisme en geluidsoverlast voor omwonenden. Hierdoor worden meer restricties aan het gebruik gesteld dan in de meeste publieke openbare ruimten. Deze inperking biedt echter ook voordelen.

Sociale cohesie of uitsluiting?

Bij drie van de vijf tuinen gaven respondenten aan dat ze merken dat de sociale binding in de buurt sinds de opening van de tuin is gegroeid. Men kent meer mensen en zegt vaker gedag. Zo gaf bestuurslid 4 aan: *“Als je nu bij de Albert Heijn boodschappen gaat doen, ben je niet zomaar terug. Het is een beetje een dorp geworden”*, en bestuurslid 10: *“Ik heb hier zoveel mensen leren kennen. Je komt bij elkaar op verjaardagen. Er is een soort gemeenschap ontstaan.”* Een erg sterke betrokkenheid van bepaalde vrijwilligers kan echter ook leiden tot een vaste club mensen die aanwezig is in de tuin, waardoor andere buurtbewoners zich minder of niet welkom voelen. Hier kan dan een parochiaal domein ontstaan (zie paragraaf 2.4). Bestuurslid 10 geeft dit spanningsveld zelf ook aan: *“Waar je voor uit moet kijken is dat je niet te gesloten wordt, vind ik zelf, als je zo’n hechte club wordt. Ik vind het wel moeilijk om het open te houden. Ik denk dat we heel open zijn.”*

Doordat vaak een vaste groep vrijwilligers de tuin onderhoudt en regelmatig aanwezig is, lijkt de kans dat anderen het zien als een plek van deze groep groter dan bij een publieke ruimte die bijvoorbeeld door zeer herkenbare onderhoudsmensen van de gemeente worden beheerd. Het is hun werk en zij doen dit voor alle publieke ruimte in de stad. Dat is algemeen bekend. Aan de andere kant gebeurt het in de praktijk net zo goed dat een bepaalde groep een publieke ruimte “overneemt”. Daarnaast wordt er vanuit de buurttuinen tegenwicht geboden aan het ontstaan van een sterk parochiaal domein: veel bestuursleden zijn zich bewust van het spanningsveld en proberen erop te acteren, de inrichting van de tuin is geschikt voor meerdere doelgroepen, over de openbaarheid van de tuin wordt duidelijk gecommuniceerd en er worden (jaarlijks terugkerende) evenementen georganiseerd om buurtbewoners bekend te maken met de tuin.

5.7 Conclusie

Er zijn vijf cases geselecteerd voor dit onderzoek. Ze hebben veel overeenkomsten. De tuinen zijn allemaal vrij recent geopend (na 2010), ze bieden een vergelijkbaar programma (ontmoeten, tuinieren, spelen en evenementen) en ze worden beheerd door stichtingen bestaand uit buurtbewoners. De initiatieven zijn echter ook verschillend van elkaar. De tuinen hebben verschillende ontwerpstijlen, zijn verschillend gelegen (zeer besloten tot heel open) en zijn niet allemaal in eigendom van de stichtingen.

Het is Emma’s Hof als enige stichting gelukt om een groot bedrag voor de aankoop van de grond bij elkaar te krijgen met dank aan verschillende overheden. De andere initiatieven, die op een later moment zijn ontwikkeld, geven aan dat overheden en maatschappelijke organisaties alleen willen bijdragen aan eenmalige kosten voor inrichting van de tuin of de organisatie van buurtactiviteiten. De Molentuin en de Zeeheldentuin kregen het oorspronkelijk beoogde bedrag voor de grondaankoop niet bij elkaar.

De economische crisis heeft een aantal initiatieven de kans geboden om tot ontwikkeling te komen door stagnatie van woningbouwplannen. Drie van de vijf tuinen zijn ontwikkeld op een braakliggend terrein dat (tot op heden) niet tot ontwikkeling is gekomen. Buurtbewoners zagen hierin een kans om de buurt te voorzien van een groene ontmoetingsplek. In die zin is er een vergelijkbare reactie te zien als in de Verenigde Staten: als de gemeente niet ingrijpt, dan nemen andere (private) partijen die dit als een urgentie of kans zien de verantwoordelijkheid op zich (zie paragraaf 2.2).

Tot slot kan opgemerkt worden dat zonder deze burgerinitiatieven er geen openbare ruimte op de plek van de buurttuinen was geweest. De open ruimte zou of volgebouwd zijn met woningen (drie van de vijf) of er zou sprake zijn van een braakliggend terrein (twee van de vijf). In dat opzicht zijn alle buurttuinen een aanvulling op de groene openbare ruimte van de stad in zijn geheel.

De oprichting van buurttuinen door burgers kan nadelig zijn ten aanzien van de openbare toegankelijkheid. Ze ogen soms privé, er zijn vaak extra regels van toepassing, ze zijn ’s nachts vaak gesloten en er kan eerder sprake zijn van een parochiaal domein, doordat een vaste groep buurtbewoners zich met de organisatie en het onderhoud bezighouden. De mate van toegankelijkheid kan echter niet op zichzelf beoordeeld worden. In hoeverre de tuin door diverse groepen uit de buurt wordt gebruikt, hangt ook af van wat er te doen is in de tuin (programma), in hoeverre de tuin bekend is in de buurt (communicatie) en of buurtbewoners überhaupt behoefte hebben aan een groene openbare plek in de buurt (draagvlak).

6

**Organisatie van
buurttuinen door
bewoners**

In dit hoofdstuk staan de bevindingen van de analyse van de cases in relatie tot het theoretisch model (paragraaf 4.1) centraal. Het gaat daarbij om het algehele beeld en niet om een beschrijving per case. De volgende factoren komen aan bod: motivatie, interne organisatie en samenwerking, netwerk(omvang) en middelen, inzet van communicatiemiddelen, rol van de gemeente en invloeden van buitenaf. Een belangrijk deel van de gegevens is verzameld via de interviews. Daarin zijn tien bestuursleden bevraagd op de verschillende factoren en is ook gevraagd deze te prioriteren naar belangrijkheid voor instandhouding van de tuin. De opgedane informatie is aangevuld met bronnen van internet onder meer de website en Facebookpagina van de betreffende initiatieven en een bezoek aan de tuin ter plekke. De resultaten van het onderzoek worden geïllustreerd door quotes uit de interviews. Daarbij zijn de geïnterviewden geanonimiseerd en wordt naar hen verwezen als bestuurslid 1, 2, 3 et cetera.

6.1 Motivatie en urgentie

Gelaagde en veranderlijke motieven

In de cases komen verschillende motieven voor de inzet van de bestuursleden voor instandhouding van de buurttuin naar voren. Acht van de tien geïnterviewden geeft als reden aan zich in te zetten, omdat ze er zelf plezier uit halen. Dit is een persoonlijk motief. Ze hebben bijvoorbeeld een passie voor tuinieren, houden van buiten bezig zijn, koken of het organiseren van evenementen. Deze beweegredenen gaan vaak samen met een sociaal motief, zoals het samen iets ondernemen met en voor anderen, waardering krijgen van anderen, niemand anders wilde het doen of nieuwe mensen leren kennen. Plichtsgebonden motieven: iets terugdoen of nuttig zijn voor de maatschappij, of doelmatige beweegredenen, zoals het aantrekkelijk houden van het dorp voor toekomstige generaties, werden veel minder vaak genoemd. Als doelmatige motieven genoemd worden hebben ze overigens ook vaak een sociaal aspect in zich, namelijk de situatie beter maken voor het collectief. Bestuurslid 2 zei in het gesprek bijvoorbeeld: *“En de verbinding in de buurt [versterken] vind ik ook belangrijk”*, en bestuurslid 3: *“En daarnaast is het gewoon een heel mooi stukje [de tuin] om het dorp te verrijken [qua voorzieningen] voor iedereen”*.

Deze uitkomst komt gedeeltelijk overeen met het beeld dat veel bestuurders en ambtenaren hebben van burgers, namelijk dat zij vooral handelen uit eigenbelang (Denters 2000; Denters en Klok 2012; Verhoeven en Oude Vrielink 2012). Uit de antwoorden van de geïnterviewden blijkt dat de werkelijkheid echter niet zo zwart-wit is. Vaak noemen zij meerdere beweegredenen. Het motief van de gesproken vrijwilligers is niet enkelvoudig van aard, maar bestaat over het algemeen uit een mix van drijfveren. Deze gelaagdheid komt overeen met

andere onderzoeken waar initiatiefnemers zelf naar hun motivatie is gevraagd (Tonkens en Verhoeven 2011; Denters et al. 2012). Echter een opvallend verschil ten opzichte van deze onderzoeken is dat respondenten daar vaak een sociaal motief voorop stelden in plaats van een persoonlijk motief. De vraag is of dit bij burgerinitiatieven voor de ontwikkeling en het beheer van buurttuinen wezenlijk anders is dan bij andersoortige burgerinitiatieven. De toegepaste onderzoeksmethodiek of interviewtechnieken kunnen hier ook op van invloed zijn geweest.

Daarnaast zijn motieven contextgevoelig (Denters et al. 2012). In alle cases was in de ontwikkelfase zonder uitzondering sprake van een doelgericht motief. Voor de initiatieven in de stad (vier van de vijf) was dat het bieden van een groene ontmoetingsplek voor de buurt in een stenige woonomgeving en voor het vijfde initiatief, Dorpstuin Rozenburg, gold het willen behouden van een aantrekkelijk en vitaal dorp met eigen recreatieve voorzieningen. Uit eerdere onderzoeken is gebleken dat ontevredenheid met de huidige situatie inderdaad voor veel burgers een drijfveer is om een burgerinitiatief op te starten of erin te participeren (Lowndes et al. 2001; Marshall 2004; Verhoeven 2009). Er is sprake van een gedeeld gevoel van urgentie. Bij in ieder geval twee initiatieven was deze drijfveer overigens verweven met een groot persoonlijk belang, namelijk het voorkomen van bebouwing voor de deur of achtertuin. Dit wordt ook wel het NIMBY-effect genoemd, waarbij de afkorting staat voor *“Not In My BackYard”*.

In de initiatieffase lag de nadruk meer op doelgerichte motieven en na realisatie meer op persoonlijke motieven. Deze verschuiving in motivatie naar gelang de projectfase laat zien dat motieven, naast gelaagd, ook veranderlijk zijn.

Nabijheid is medebepalend

De component afstand tot de tuin lijkt invloed te hebben op de mate van motivatie. Bestuursleden wonen of woonden vaak vlakbij de tuin. Dit geldt voor zeven van de tien respondenten. Een van de respondenten geeft aan in de loop van de tijd verhuisd te zijn en daardoor minder tijd en motivatie te hebben voor het werken in de tuin. Andersom wonen zeer betrokken bestuursleden en andere vrijwilligers vaak vlakbij de tuin. Bij een aantal initiatieven is een vorm van gedeeld eigenaarschap ontstaan van omwonenden van de tuin. Zij zijn sterk betrokken en voelen zich verantwoordelijk voor de gesteldheid van de tuin. Het gaat hierbij niet alleen om bestuursleden. Zo zegt bestuurslid 2: *“Want er zijn nu meer mensen he. Mijn man die vindt het lekker om na zijn werk gewoon even buiten te zijn en dan loopt hij elke dag even door de tuin om de rommel eruit te halen. Maar hij is dus niet meer de enige. Dat was dus wel, maar er is een mevrouw die komt ook elke dag die woont hier ook in de buurt. Een andere mevrouw die*

staat 's ochtends heel vroeg op en die ruimt ook op." Al hoeft nabijheid van woningen niet per definitie te betekenen dat de buurt betrokken is bij de tuin. Bij één initiatief wonen ook veel mensen rondom de tuin, maar is de betrokkenheid er bijna niet volgens beide respondenten. Zij zien dit gebrek aan gedeeld eigenaarschap en beheer als een probleem. Bestuurslid 7 laat weten: *"Want ons probleem is dus, we hebben [bepaalde woningen] aan de tuin grenzen en erop uitkijken, maar maar één iemand van hen heeft een tuintje. En voor de rest zal het iedereen een worst wezen. Ze zijn niet betrokken."* Het niet (blijvend) betrokken zijn van buurtbewoners bij de tuin heeft inderdaad een negatief effect op het succes van burgerinitiatieven (Denters et al. 2014).

Afstand lijkt geen doorslaggevende factor, maar speelt wel degelijk een rol bij de betrokkenheid van buurtbewoners. Het dichtbij de tuin wonen, maakt dat mensen zien hoe de tuin erbij ligt en het is relatief makkelijk om (snel) iets te doen in de tuin of iemand aan te spreken als dat nodig is (sociale controle). Het kost minder moeite dan als je eerste een half uur fietsen van de tuin woont.

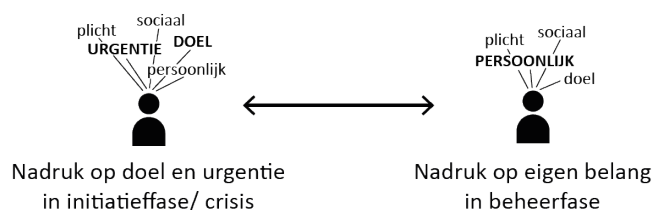
Komen en gaan van urgentie

Uit de gesprekken komt naar voren dat een gevoel van urgentie voor de aanwezigheid van de tuin in de beheerfase minder aan de orde is, mits het goed gaat met de tuin en de organisatie eromheen. Bij drie van de vijf initiatieven werd unaniem aangegeven dat op dit moment urgentie als factor voor instandhouding van de tuin niet meer speelt. Dit zijn de initiatieven die niet bedreigd worden met beëindiging van de tuin. Zo gaf bestuurslid 4 aan: *"Urgentie is er nu niet meer. De tuin kan als het moet zelfs een jaar zonder onderhoud. Dat lijkt me niet heel verstandig, maar..."*, en zei bestuurslid 5: *"Urgentie, ja dat hebben we eigenlijk niet. Alles kan morgen"*.

Bij de Zeeheldentuin en Tuin op de Pier, waar die er op het moment dreiging wel degelijk is, ligt dit anders. Het hebben van een gedeelde urgentie wordt weer belangrijk gevonden om de buurt en andere benodigde partijen te kunnen mobiliseren. Illustratief zijn uitspraken van bestuursleden van de verschillende initiatieven tijdens de prioritering van factoren, waarbij zij urgentie (ver) bovenaan leggen, bestuurslid 6: *"Die urgentie moet wel iets hoger, want die moeten we weer wat meer gaan voelen"*, en bestuurslid 1: *"Ja, misschien komt deze [urgentie] dan wel er boven zelfs, als de buurt er geen behoefte aan heeft dan hoeft hij er ook niet te zijn. Dus als dat blijkt dat dat zo is, ja, dan is het sowieso klaar"*.

Urgentie is zeker van belang in de initiatieffase van de burgerinitiatieven om de buurt en relevante partijen in beweging te krijgen voor een gezamenlijk doel (Bakker 2006; Van Hal 2009; Puylaert et al. 2011; Boogers en

Van de Wijdeven 2012). Als de tuin eenmaal is gerealiseerd en er geen bedreigingen zijn voor de instandhouding ervan, verdwijnt de urgentie (logischerwijs) naar de achtergrond en gaat het vooral om het (gezamenlijk) plezier beleven aan de tuin. Door dreigende beëindiging van het initiatief komt de urgentie weer om de hoek kijken. Dit laat zien dat evenals het type motivatie, ook de mate van urgentie veranderlijk is. Het gevoel van urgentie en het type drijfveer lijken overigens sterk met elkaar verweven. Daar waar een gedeelde urgentie aan de orde was, was in deze cases over het algemeen sprake van een doelgerichte motivatie (soms vermengd met een persoonlijke motivatie).



6.2 Interne organisatiestructuur en leiderschap

Elk van de geïnterviewden is gevraagd welke organisatiestructuur het best bij de interne samenwerking van hun initiatief past: een ster-, fully-connected- of polycentrisch netwerk (zie paragraaf 3.3). Het gaat daarbij om het bestuur en andere direct betrokken vrijwilligers. Zeven van de tien bestuursleden gaven aan zich te herkennen in een fully-connected-netwerkstructuur. Hierbij is er sprake van een hechte groep vrijwilligers, waarbij iedereen zijn eigen verantwoordelijkheid en taken heeft. Er is zodoende niet één leider. Iedereen is op hoofdlijnen op de hoogte van wat er speelt en besluiten worden genomen in gezamenlijk overleg. De situatie is echter bij alle initiatieven verschillend en soms gaat het ook om een mengvorm van verschillende netwerkstructuren. De keuze voor een netwerkstructuur in de cases hangt sterk samen met de omvang van het bestuur. Bij besturen met zes of meer bestuursleden wordt gesproken over een fully-connected- of polycentrische structuur, bij drie of minder bestuursleden vaak over een sterstructuur. Deze omvang per netwerktype komt overeen met de bevindingen van Igalla en Van Meerk (2015), zoals aangegeven in paragraaf 3.3.

Meebewegende organisatiestructuur

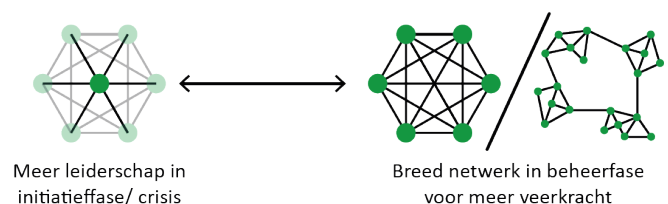
Het valt op dat het type organisatiestructuur door de tijd heen bij alle cases is veranderd. Zo is het initiatief van Tuin op de Pier oorspronkelijk opgezet met een polycentrische structuur. Per tuinderdeel (hondenveld, moestuin, fruitbomen, kinderspeelplek etc.) waren er verschillende werkgroepen die zelf mochten bepalen hoe dat deel van de tuin eruit zou komen te zien. Toen de tuin eenmaal klaar was, is een deel van die groe-

pen gestopt. Door het kleiner worden van het aantal groepen en de focus van de overgebleven groepen op één deel van de tuin is er nu meer sprake van een fully-connected-netwerk. Er is een vaste club vrijwilligers die in overleg met elkaar werkt aan de inrichting en het onderhoud van de tuin. Nu de toekomst van de tuin echter onzeker is, worden er weer nieuwe ideeën en strategieën bedacht, ook wordt de samenwerking met partijen in de buurt opgezocht. De voorzitter van het bestuur heeft daarin naar buiten toe een leidende rol. Hij is het gezicht van de tuin, verzorgt presentaties op bijeenkomsten en is gesprekspartner met andere partijen. Hij is echter niet de enige drijvende kracht. Achter de schermen werkt een gedreven en hecht team van vrijwilligers aan een plan voor de toekomst. In het fully-connected-netwerk is een ster zichtbaar geworden. Het type netwerkstructuur kan meeveranderen met de behoefte van het moment. Bij de meeste tuinen die in een stabiele fase zitten of doorgroeien naar volwassenheid is sprake van een fully-connected- of deels polycentrische structuur. Tuinen die bedreigd worden of waar het minder voorspoedig mee gaat, gaan (bewust) naar een sterstructuur. Dit lijkt de aanname te bevestigen dat er in de initiatieffase (of een herhaling ervan) behoefte is aan een leiderfiguur (Van de Berg et al. 1997; Healey (2010); Boogers en Van de Wijdeven 2012; Burgers 2015) en dat in de beheerfase een doorontwikkeling plaatsvindt naar minder kwetsbare fully-connected- of polycentrische structuur (Igalla en Van Meerkerk 2015). Echter een nuancering is op zijn plaats. Bijna alle cases startten het initiatief voor de ontwikkeling van de tuin met een uitgebreidere netwerkstructuur. Vanaf het begin wordt vaak gezocht naar een brede basis, waarin de persoonlijkheden en expertises binnen de groep elkaar aanvullen. De ontwikkelfase hangt niet per se samen met een sternetwerk. Wel komt uit verschillende interviews naar voren dat binnen de groep in de initiatieffase (of een herhaling ervan) sprake was van iemand of een duo die naar buiten toe het gezicht en aanspreekpunt was. Hoe diegene binnen de groep functioneerde is niet altijd duidelijk. Het lijkt erop dat in essentie bij de initiatieven sprake is van een hechte samenwerking binnen een groep en dat als het noodzakelijk is één iemand van de groep een meer leidende rol op zich neemt. Dit betekent echter niet dat als diegene wegvalt het initiatief in een crisis beland, eerder dat zijn plek ingenomen wordt door iemand anders van de groep.

Van sterstructuur naar veerkracht

Het sternetwerk is door het beperkt aantal trekkers kwetsbaarder dan andere netwerkstructuren (zie paragraaf 3.3). Een dreigende ondergang kan echter juist ook een stimulans zijn voor een positieve wending, zoals bij de Molentuin is gebeurd. In de initiatieffase lag de trekkende rol sterk bij één persoon. Op een gegeven

moment werd de hoeveelheid werk en verantwoordelijkheid te groot voor diegene. Dit had ertoe kunnen leiden dat het bestaan van de buurttuin in een crisis zou belanden, maar daarvoor in de plaats ontstond er ruimte voor anderen. Het gaf nog niet betrokken buurtbewoners de kans om zich in te gaan zetten voor de tuin en verantwoordelijkheden gedeeltelijk over te nemen. Hierdoor is het bestuur uitgebreid met mensen met een andere kennis en achtergrond, en is het netwerk groter en breder geworden. Als gevolg zijn er meer expertises en mankracht aanwezig die ingezet kunnen worden voor instandhouding van de tuin. Het sternetwerk is een minder kwetsbaar fully-connected-structuur geworden. Ook heeft het ertoe geleid dat de buurt veel breder betrokken is geraakt bij de tuin en het meer een tuin voor iedereen in de buurt is geworden volgens de gesproken bestuursleden. Het hebben van een sterstructuur in een noodsituatie kan functioneel zijn. Het zorgt ervoor dat de huidige structuur (onbewust) wordt heroverwogen en aangepast om stand te kunnen houden in de toekomst. De organisatie rondom de tuin komt uiteindelijk sterker uit de crisis dan het voorheen was. Deze veerkracht (resilience) draagt in een belangrijke mate bij aan de toekomstbestendigheid van de initiatieven (Reijndorp 2012; Van der Heijden en Van Hilten 2015).



6.3 Samenwerken met een lol-factor

Van koers bepalen naar coördineren

Uit de interviews bleek dat in de overgang van ontwikkel- naar beheerfase het voor veel bestuursleden wel even zoeken was naar de juiste vorm om samen te werken met nieuwe vrijwilligers die zich aansloten. De volgende uitspraken zijn illustratief:

Bestuurslid 2: *“Andere mensen pakken het op hun manier op. Dus voor mij was het ook wel loslaten.”*

Bestuurslid 4: *“Hoe gaan we onze bakens verzetten? Dit is een nieuwe fase. Waar moeten we ons druk over blijven maken en wat moeten we loslaten, en wat zijn de waarden die we bewust moeten blijven bewaken en waar kunnen we ruimte geven?”*

Bestuurslid 6: *“Als je met vrijwilligers werkt, is de vraag altijd: wie doet wat? Hoe zorg je dat iedereen zich betrokken blijft voelen? Dus ik probeer die verantwoordelijkheid breder te maken dan bij mij of de mensen van de moestuinwerkgroep. Op die manier weet ik de mensen aan ons te binden.”*

Bestuurslid 9: *“Wat is de rol van het bestuur, hoe sterk moet dat wezen, welke dingen moeten aan het bestuur voorgelegd worden, en welke dingen mogen mensen gewoon informeel wel regelen en doen? Nou daar zijn wel eens wat spanningen over.”*

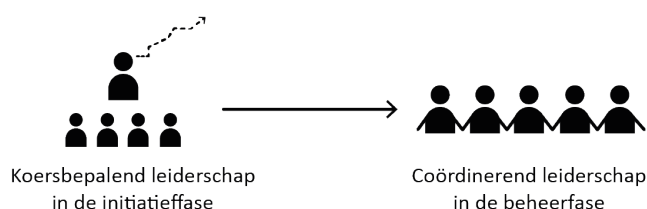
Vaak zijn de oorspronkelijke initiatiefnemers bewust bezig met het vinden van de juiste balans tussen behoud van het oorspronkelijke plan en ruimte geven aan ideeën van nieuw betrokkenen, en tussen regie houden en het delen van verantwoordelijkheden. De nadruk komt minder te liggen op de koers uitstippelen en het bewaken van de voortgang, maar veel meer op coördineren en begeleiden waar nodig. Voor deze overgang is een parallel te leggen tussen burgerinitiatieven en het bedrijfsleven. Als een start-up doorgroeit naar een stabiel bedrijf, belanden ze volgens de organisatielevenscyclus van de ondernemende fase in de collectiviteitsfase (Daft 2006). Er ontstaat een leiderschaps crisis, want andere eigenschappen worden van de initiatiefnemers gevraagd. Het gaat niet meer zozeer om creativiteit en pro-activiteit, maar een meer gestructureerde vorm van management is nodig (Bedeian 1990). Dit betekent dat de oprichters van de tuin hun leiderschapsstijl moeten aanpassen of als ze dat niet kunnen andere mensen moeten betrekken om succesvol de beheerfase in te gaan en te blijven (Greiner 1998).

Vier van de vijf initiatieven lijken in deze omschakeling te zijn geslaagd met elk hun eigen aanpak. Zo is bij Tuin op de Pier een compleet nieuw bestuur gekomen, het bestuur van Emma's Hof heeft verschillende zelfsturende werkgroepen met eigen verantwoordelijkheden gecreëerd, bij de Molentuin is het bestuur verbreed met nieuwe leden en bij Dorpstuin Rozenburg is er een manier gevonden met een takenlijst, waardoor vrijwilligers hun eigen gang kunnen gaan, maar wel duidelijk is wat een ander al heeft gedaan. De Zeeheldentuin heeft de volgende fase (nog) niet bereikt. Dit ligt echter niet aan een te directieve leiderschapsstijl. Het is moeilijk te zeggen waardoor dit dan wel precies komt. Zaken als onbekendheid (over de openbaarheid) van de tuin en een gebrek aan motivatie (en tijd) bij buurtbewoners om een vrijwillige bijdrage te leveren aan de tuin spelen mee.

Een platte organisatiestructuur

De vergelijking met de organisatielevenscyclus van Daft (2006) gaat overigens niet helemaal op, want in de collectiviteitsfase is volgens de theorie behoefte aan een sterke en directieve vorm van leiderschap. Het gaat om het stellen van doelen en een duidelijke richting voor de toekomst (Daft 2006). Uit de interviews komt echter terug dat het bestuur vooral moet kunnen enthousiasmeren, ruimte geven aan anderen en alleen coördineren waar nodig. Dit sluit veel meer aan bij de nieuwe ideeën over organisatiestructuren en managementstijlen passend bij de huidige netwerksamenle-

ving, namelijk een platte organisatie met zelfsturende teams (Laloux 2014). Bestuurslid 10 gaf precies dat aan: *“We proberen een zo plat mogelijke organisatie te zijn.”* Daarnaast gaat het hier niet over een werkgever-werknemersrelatie, waarbij mensen betaald worden voor wat ze doen, maar om een gelijkwaardige en vrijwillige samenwerking tussen buurtbewoners. Om de motivatie om zich in te zetten voor de tuin bij vrijwilligers op peil te houden, moet het wel aantrekkelijk en leuk genoeg zijn om dit te blijven doen. Zoals bestuurslid 6 aangaf: *“Als ze [de vrijwilligers] het niet meer leuk vinden, kunnen ze nog naar tien andere dingen toe in hun vrije tijd.”* Overeenkomend met de aangegeven motivaties van de gesproken bestuursleden om zich in te zetten voor de tuin, geldt ook voor hen dat het plezier erin hebben van belang is om je blijvend in te zetten voor de instandhouding van de tuin. Bestuurslid 4 noemde het hebben en houden van de “lol-factor” bepalend voor de realisatie en het in stand houden van de tuin.

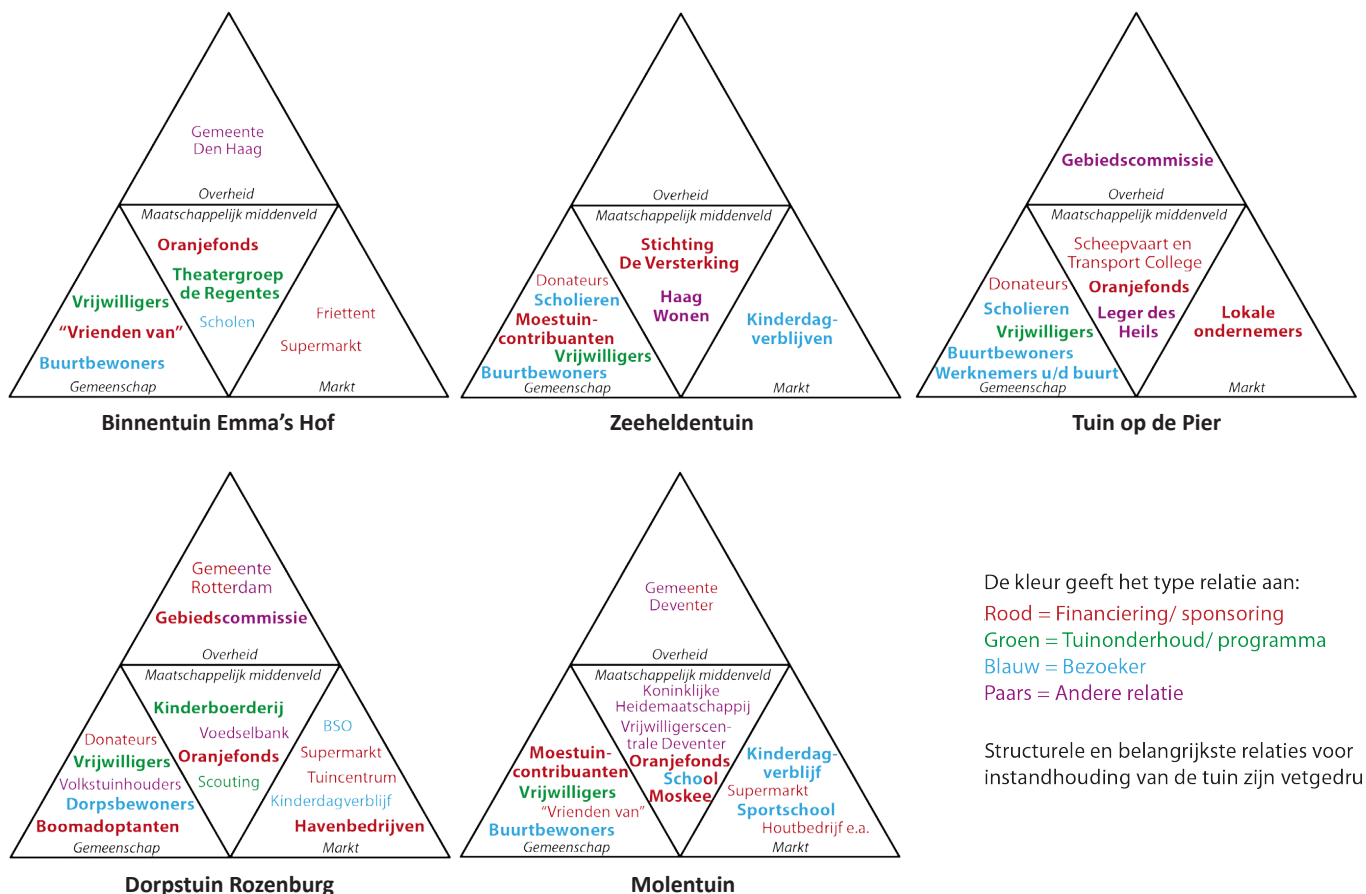


6.4 Netwerk in relatie tot middelen

In paragraaf 3.4 komt naar voren dat het hebben van een strategisch netwerk van belang is om er op die manier voor te zorgen dat ook de benodigde middelen aanwezig zijn. Daarbij geldt hoe groter het netwerk, hoe groter de kans op succes.

Netwerk in relatie tot succes

Als de burgerinitiatieven van de opstart- in de beheerfase belanden, vraagt dit om andere partners en een andere manier van samenwerken. Dit is bij de cases te zien aan een verandering in het netwerk. Het netwerk blijft divers en bestrijkt alle groepen uit het model van Brandsen et al. (2005) (zie figuur 6.1): overheid, gemeenschap, maatschappelijk middenveld en markt, maar de oriëntatie komt veel meer te liggen op partijen in de buurt. Zo geeft bestuurslid 4 aan: *“Ons netwerk hebben we steeds minder nodig want de tuin draait.”* Met netwerk doelt de respondent op externe partijen die niet direct bij de tuin en het onderhoud ervan betrokken zijn. In het lokale netwerk zijn buurtbewoners in de vorm van bezoekers, financiers en vrijwilligers van groot belang, maar ook lokale bedrijven en organisaties spelen vaak een rol. Dit kan uiteenlopen van kinderdagverblijven en supermarkten tot aan de plaatselijke moskee, het Legers des Heils en de Voedselbank. Het



Figuur 6.1 Structureel betrokken partijen per burgerinitiatief

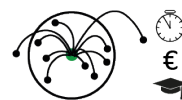
gaat dan om relaties als het gezamenlijk optrekken bij activiteiten in de tuin, donatie van geld en goederen en een bijdrage leveren aan het tuinonderhoud. De mate van oriëntatie naar buiten toe is per tuin verschillend. Er is echter geen relatie te zien tussen het aantal betrokken partijen en het succes van de tuin. Binnentuin Emma's Hof en de Zeeheldentuin hebben op het moment in vergelijking met andere initiatieven weinig contact met andere partijen, maar de een is zeer succesvol en de ander is in een crisis beland. De omvang van het netwerk van beide tuinen loopt wel sterk uiteen. De groep van betrokken buurtbewoners is bij Emma's Hof heel groot. Terwijl de omvang van het netwerk van de Zeeheldentuin inclusief buurtbewoners de afgelopen tijd sterk is gekrompen. Zij zijn het enige initiatief waarbij is aangegeven dat er af en toe gebrek is aan bepaalde kennis en kunde binnen het huidige netwerk, zoals een elektricien of klusjesman. Als er iets op dat vlak gedaan moet worden, moet er een partij worden ingehuurd. Dit sluit aan bij de resultaten uit eerder onderzoek, namelijk dat het hebben van een omvangrijker netwerk bijdraagt aan de beschikking over meer middelen en daarmee de kans op succes vergroot ten opzichte van initiatieven met een kleiner netwerk (Denters et al. 2014).

In de andere cases wordt geen tekort aan kennis en ervaring ervaren om zaken voor elkaar te krijgen. Vaak

bestaat het bestuur uit leden met aanvullende kennis, ervaring en voorkeuren. De één weet veel van tuinieren, de ander vindt het vooral leuk om te klussen en een derde om evenementen te organiseren. Zoals bestuurslid 8 ook aangeeft: *"Maar dat is het mooie van het bestuur. Die is daar goed in, die doet dat."* En is de benodigde kennis niet binnen in het bestuur aanwezig, dan is er altijd wel iemand in het netwerk te vinden die dit wel in huis heeft. Het gaat er dan volgens bestuurslid 8 vooral om: *"Het is wel belangrijk dat je weet waar je mee bezig bent en waar je wat vandaan kunt halen."* Het belang van het hebben van een passend netwerk wordt breed onderkend. Tijdens de interviews zijn meerdere uitspraken in deze trant gedaan als bestuurslid 7: *"Het gaat allemaal om contacten. Dat is mij volkomen duidelijk."* Het is echter niet verwonderlijk dat de meeste van de onderzochte cases hun netwerk op orde hebben. Zonder zouden ze waarschijnlijk nooit zover gekomen zijn.



Uitgebreid netwerk buiten de buurt in initiatieffase



Uitgebreid netwerk in de buurt in de beheerfase

Beschikbare tijd in relatie tot motivatie

De meeste geïnterviewden geven aan tijd te hebben om zich in te zetten voor de tuin, omdat ze ook de wil hebben om er tijd voor vrij te maken. Bestuurslid 7 zei bijvoorbeeld: *“Je moet het gewoon willen. Je moet het leuk vinden. Dan maakt het niet zoveel uit of het veel of weinig tijd kost.”* De factor tijd hangt sterk samen met motivatie. Het is een kwestie van prioritering. Sommigen hebben wel eens het gevoel tijd tekort te komen, zoals bestuurslid 3 aangeeft: *“Het ontbreekt weleens aan tijd. Ik zou meer willen doen dan wat ik kan.”* Dit leidt echter niet tot echte problemen, eerder tot het moeten bijstellen van ambities voor de inrichting van de tuin of de organisatie van activiteiten. Overigens is ruim de helft van de gesproken bestuursleden met pensioen of heeft (tijdelijk) geen werk. Zij hebben waarschijnlijk gemiddeld genomen meer vrije tijd te besteden dan mensen die een baan hebben en daardoor wellicht meer in de mogelijkheid om zich zo intensief in te zetten voor de tuin.

Voor het betrekken van mogelijk toekomstige vrijwilligers bij de tuin ligt het anders. Een veel gehoord argument van mensen om zich niet (structureel) in te willen zetten voor de tuin is dat ze geen tijd hebben en het te druk hebben met andere dingen. In een enquête gehouden in de buurt bij één van de initiatieven kwam dit heel duidelijk naar voren. Bestuurslid 7 vertelde: *“Het is altijd tijd. Dat zie je ook in de enquête. Wil je meewerken? Nee. Waarom niet? Tijd of gebrek aan tijd.”* Ook bestuurslid 3 zei hierover: *“We hebben een tijdje geleden nieuwe vrijwilligers gezocht en heel veel mensen zeggen: ‘ja ik zou het hartstikke leuk vinden, maar ik heb gewoon de tijd niet’. Het is gewoon allemaal druk, iedereen werkt of heeft een gezin. Dus mensen willen vaak wel, maar het ontbreekt gewoon aan de tijd.”* Wat hier precies achter zit, is moeilijk te zeggen. Misschien hebben ze inderdaad andere verplichtingen en daardoor weinig vrije tijd, maar het kan ook een manier zijn om te zeggen dat ze ter ontspanning liever andere dingen doen. In dat geval ligt het eerder aan een gebrek aan motivatie dan aan gebrek aan tijd.

Zonder een bepaalde drijfveer zal niemand zich als vrijwilliger inzetten voor de tuin. De factor tijd op zichzelf lijkt niet doorslaggevend voor de instandhouding van de buurttuinen. Eerst moet er de motivatie zijn om zich in te willen zetten voor de tuin, de vervolgstap is het vinden van voldoende tijd ervoor. Het een is niet los te zien van het ander. Overigens wordt bij vier van de vijf initiatieven aangegeven dat zij over het algemeen geen tekort hebben aan vrijwilligers.

Toekomstbestendig verdienmodel

De hoeveelheid financiële inkomstenbronnen verschilt per initiatief. De structurele inkomsten voor onderhoud van de tuin varieert van twee tot vier bronnen: subsidie van de overheid, subsidie van non-profitorganisaties, verkoop van goederen en/ of diensten, donaties en ledenbijdragen (zie tabel 6.2). Bij ledenbijdragen gaat om de betaling van jaarlijkse of maandelijkse contributie voor het huren van een kleine moestuin door een individu. Er vindt geen commerciële uitbuiting plaats in die zin dat de toegang tot de tuin altijd voor iedereen gratis, ook tijdens evenementen.

Voor de meeste initiatieven zijn structurele donaties in de vorm van “vrienden van” of ledenbijdragen een belangrijke inkomstenbron. Daarnaast vragen vier van de vijf tuinstichtingen subsidie aan bij het Oranjefonds voor de jaarlijks terugkerende evenementen NLdoet en Burendag. Slechts een initiatief vraagt daarnaast jaarlijks subsidie aan bij de gemeente. Voor incidentele klussen, zoals nieuwe inrichting van de tuin of groot onderhoud, wordt door alle stichtingen gezocht naar subsidie van de gemeente of een non-profitorganisatie. Emma’s Hof heeft zijn financiën dusdanig op orde dat ze beschikken over ruime reserves. De anderen geven aan geen reserves te hebben of deze langzaam op te maken. De helft ziet dit als een probleem en de andere helft niet. Het vrij krijgen van financiering voor incidentele klussen wordt door niemand als ingewikkeld ervaren. Het kost wel energie, maar lukt uiteindelijk zo goed als altijd.

Deze uitkomst onderschrijft het beeld dat eerder in de

Naam initiatief	Structurele financieringsbronnen				
	Subsidie overheid	Subsidie non-profit (Oranjefonds)	Verkoop van goederen/ diensten	Donaties	Ledenbijdragen (contributie moestuin)
Stadstuin Emma’s Hof		X	X	X	
Zeeheldentuin				X	X
Tuin op de Pier		X		X	
Dorpstuin Rozenburg	X	X	X	X	
Molentuin		X	X	X	X

Tabel 6.2 Structureel benutte financieringsbronnen per burgerinitiatief

literatuur naar voren kwam, namelijk dat de meeste burgerinitiatieven niet op eigen benen kunnen staan (Igalla en Van Meerkerk 2015). Echter in dit onderzoek is niet per se een verband tussen het aantal bronnen en de robuustheid van de financiering te zien, zoals eerder wel aangenomen (zie paragraaf 3.4). Emma's Hof is financieel het meest gezond, maar veruit hun grootste inkomstenbron zijn de donaties van "Vrienden van Emma's Hof": buurtbewoners die jaarlijkse een geldbedrag overmaken naar de stichting. Daarnaast verdienen ze ook aan een deel van de evenementen die in de tuin georganiseerd wordt en vragen ze jaarlijks geld aan bij het Oranjefonds. Daarmee hebben ze niet het breedste verdienmodel. Wel heeft geen van de andere initiatieven zo'n grote club "Vrienden van". De inkomsten uit donaties en evenementen maakt Emma's Hof minder afhankelijk van subsidies. Dit draagt bij aan een sterke financiële basis. Ook omdat subsidies niet structureel verstrekt worden, maar per project moeten worden aangevraagd. Daardoor is het elke keer onzeker of de subsidie verstrekt zal worden.

Het lijkt zeker logisch om ten behoeve van risicospreiding in te zetten op meerdere inkomstenbronnen (Sharir en Lerner 2006; Hassink et al. 2013). Dit kan echter ook binnen dezelfde categorie inkomstenbron, bijvoorbeeld door heel veel (verschillende) donateurs aan te trekken. Daarnaast lijkt het voor een toekomstbestendig verdienmodel van belang te zijn om zo min mogelijk afhankelijk te zijn van subsidies.

6.5 Diversiteit in communicatiemiddelen en een fysieke plek

Regelmatig bericht via verschillende kanalen

De inzet van communicatiemiddelen van de verschillende cases lijkt sterk op elkaar. Allemaal hebben ze een website en maken ze gebruik van Facebook om aangesloten buurtbewoners en andere geïnteresseerden op de hoogte te brengen van nieuwe ontwikkelingen en op stapel zijnde activiteiten en evenementen in de tuin. De meesten hebben ook een nieuwsbrief die per email wordt verstuurd. In de interviews komt vaker naar voren dat de diversiteit in communicatiemiddelen van belang is om zoveel mogelijk mensen te kunnen bereiken. Immers iedereen heeft zijn eigen voorkeur: "mensen die een geen-reclame-sticker hebben, die zien het niet, maar die zien het weer via Facebook", aldus bestuurslid 8. Diegene vervolgt: "Ja die [diversiteit aan communicatiemiddelen] moet je wel aanpakken om meer mensen in de wijk te bereiken." Ook beklijft de boodschap beter als het op verschillende manieren gezien wordt door één persoon, wordt aangegeven door bestuurslid 6: "Vanuit de communicatie, waar ik beroepsmatig ook mee te maken heb, is een mix [van communicatiemiddelen] altijd het beste. Omdat het een herhaling is. Het is: en het zien van het affiche, en het

een keer tegen komen op Facebook, en je buurvrouw die enthousiast vertelt en je vraagt een keer mee te gaan." Daarnaast wordt ook de frequentie van berichten door sommigen van belang geacht. Door met enige regelmaat naar buiten toe te communiceren worden mensen telkens opnieuw geprikkeld en vergeten ze de tuin niet. Bestuurslid 9 gaf bijvoorbeeld aan: "Ja iedereen heeft een mobieltje. En je moet gewoon op gezette tijden even een piepje krijgen van hé de tuin. Want ja zo gaat het in de drukke levens." In de literatuur wordt in ieder geval het belang van herhaling van de boodschap via verschillende communicatiekanalen onderschreven (Rosenbloom 2007).

Het belang van het hebben van een visie over de toekomst van de tuin wordt wel belangrijk gevonden. Het wordt echter niet breed uitgedragen of opgeschreven. Bestuurslid 2 zegt daarover: "Ik denk dat je die visie steeds voor ogen hebt, zonder dat je telkens hoeft te zeggen die staat ergens opgeschreven. Maar dat je met zijn allen hetzelfde doel nastreeft. Ik denk dat dat heel belangrijk is." Het gaat om het hebben van een gemeenschappelijk beeld binnen het bestuur en eventueel andere direct betrokkenen over waar het met de tuin heen moet gaan. Daarbij gaat het om een doel voor de lange termijn, zoals bestuurslid 8 duidelijk aangeeft: "We moeten voor de tuin zelf een doel hebben van waar willen we heen? En hoe doen we dat? Je moet niet kijken van als we dit jaar overleefd hebben, dan is het goed." Het opschrijven en breed delen van een visie en doelen was noodzakelijk in de initiatieffase om draagvlak te creëren voor een gemeenschappelijk doel en middelen vrij te krijgen. Nu de tuin (en het draagvlak) er is, lijkt het belang naar de achtergrond te zijn verplaatst.

Mondkrant is het meest effectief

Over het meest effectieve communicatiemiddel bestaat bij driekwart van de geïnterviewden consensus. Dat is persoonlijke communicatie en dan vooral mondelinge overdracht, genoemde voorbeelden zijn een gesprek in de tuin, mensen aanspreken tijdens het flyeren en horen over de tuin via via. Zo geeft bestuurslid 2 aan: "Ja, communicatie is wel heel belangrijk. En langs de deuren gaan, heeft dan het meeste effect", en zegt bestuurslid 10 over de manier waarop nieuwe buurtbewoners worden getrokken: "Waar we het net over hadden: vooral van mond-tot-mond. Als er mensen langskomen, kun je een praatje met ze maken. "Vind je het leuk? We werken hier iedere zaterdag. Kom eens langs." We zeggen ook: "Als je nieuwe burens krijgt, vertel erover." Tot slot geeft bestuurslid 4 aan over de toenemende bekendheid van de tuin: "We hebben succes. Het succes spreekt zich verder." Dit beeld komt overeen met de bevindingen uit de geraadpleegde literatuur in paragraaf 3.5, namelijk dat mond-tot-mondreclame het meest effectieve communicatiemiddel is (Braun et al. 2014).

De website als communicatiemiddel lijkt daarmee in de beheerfase minder van belang geworden. Het is een onpersoonlijk communicatiemiddel met vaak vooral algemene informatie over de tuin en het ontstaan ervan. In de initiatieffase kan het opzetten van een website helpen om steun te mobiliseren, omdat dan de mogelijkheid om vrijwilligers en instanties te bereiken wordt vergroot (Mujde en Daru 2005). Aan de andere kant moet men wel specifiek weten dat men naar de desbetreffende tuin op zoek is om de website te kunnen vinden. Dit wordt door verschillende respondenten benoemd, zo geeft bestuurslid 10 aan: *“Maar volgens mij kijken mensen alleen maar op de website als ik zeg: ‘Wij zijn van die tuin en we hebben een website’. Want hoe kom je er anders op terecht?”*

Een plek met activiteit trekt mensen

Naast de inzet van communicatiemiddelen hebben de cases het voordeel dat het resultaat van het initiatief een fysieke plek is: een tuin waar men elkaar kan ontmoeten. Dit biedt voordelen voor instandhouding van de tuin ten opzichte van initiatieven waarbij dit niet het geval is. Het geeft de mogelijkheid voor spontane kennismaking met de tuin, doordat iemand er onbedoeld langskomt, bijvoorbeeld bij een wandeling door de buurt of op de route om boodschappen te doen. Mensen die geïnteresseerd zijn blijven staan om op de informatieborden bij de tuin te kijken of een praatje te maken met iemand anders die in de tuin aanwezig is. Het draagt bij aan zichtbaarheid en bekendheid van het initiatief en kan op deze manier de werving van vrijwilligers en toekomstige bezoekers vergemakkelijken (Igalla en Van Meerkerk 2015). In de interviews wordt dit beeld deels bevestigd, zoals te zien is aan de net aangehaalde quote van bestuurslid 6, en in ieder geval niet ontkracht. Bestuurslid 1 wijt zelfs het tegenvallende succes van de buurttuin aan het gebrek aan activiteit in de tuin: *“Het is nu elke keer in de tuin dat mensen heel enthousiast binnenkomen: o ja, hier is de tuin, leuk! En dan gaan ze tuinieren en dan is er niemand. Dan kijken ze om zich heen en dan snappen ze gewoon niet wat ze ermee moeten en dan gaan ze weer weg. Zo gaat het gewoon.”* In wetenschappelijke literatuur over de beleefingswaarde van de openbare ruimte wordt aangegeven dat de aanwezigheid van andere mensen inderdaad voor een belangrijk deel de aantrekkelijkheid van een plek bepaald: mensen worden getrokken door andere mensen (Gehl 2011). Het organiseren van evenementen en activiteiten kan in die zin een positieve stimulans geven aan de bekendheid en het gebruik van de tuin. Bestuurslid 4 is het hiermee eens en vertelt: *“Je moet steeds nieuwe aanleidingen verzinnen voor mensen om te komen. Ontmoetingsmomenten moet je creëren.”*

6.6 Is de gemeente een cruciale partner?

De rol van de gemeente was in de initiatieffase voor elke case van groot belang voor de realisatie van de tuin door het bieden van financiële steun, doorslaggevende politieke steun en/ of het beschikbaar stellen van de grond. Zo geeft bestuurslid 7 aan: *“We hadden gelukkig een wethouder toen die erg pro was. Die heeft dat [initiatief van de tuin] er aardig doorheen gesleept en [de grondeigenaar] min of meer gedwongen om een deel van de grond te verkopen”*, en zegt 2: *“We hebben de politiek echt nodig gehad om het voor elkaar te krijgen.”*

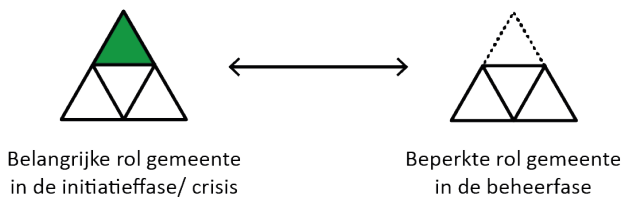
Uit eerder onderzoek blijkt echter dat de rol van de gemeente voor de slagingskansen van burgerinitiatieven helemaal niet zo relevant is, behalve als het gaat om een financiële bijdrage (Denters et al. 2014). De resultaten spreken elkaar gedeeltelijk tegen. In het onderzoek van Denters et al. (2014) is de noodzaak van grond als middel echter niet meegenomen. Misschien is dat heel bepalend geweest voor de grote rol van de gemeente in deze initiatieven. De gemeente is bij twee initiatieven zelf grondeigenaar en heeft in het geval van twee initiatieven met politieke steun geholpen de grond in handen te krijgen. Dit laatste aspect wordt in een ander onderzoek onderschreven. Daarin wordt aangegeven dat het krijgen van “rugdekking van” iemand in de lokale overheid met een zekere positionele macht van belang is voor de realisatie van burgerinitiatieven (Boogers en Van de Wijdeven 2012). In deze casestudy gaat het om rugdekking vanuit de politiek.

In de beheerfase is de rol van de gemeente en het belang dat daar aan gehecht wordt door de bestuursleden veranderd. Al is hierbij wel sprake van een tweedeling. De initiatieven waar het relatief goed gaat, geven aan ook best zonder de gemeente te kunnen of juist hun best doen om zoveel mogelijk op eigen benen te staan. Zo geeft bestuurslid 5 aan: *“Ja, we zouden ook wel zonder [gemeente] kunnen, het is eigenlijk meer makkelijk om ze te vriend te houden.”* En zegt 2 bijvoorbeeld: *“Dan hoor ik steeds dat mensen dit en dat willen van de gemeente. Die willen alles van de gemeente. En ik dacht: daar waren we toch vanaf? Wij willen het juist gewoon echt zelf doen en hebben gezien dat je het zelf ook heel goed kan.”* Deze goedlopende initiatieven hebben op ambtelijk niveau in principe warme contacten met de gemeente (of gebiedscommissie).

De overige twee initiatieven waar het minder goed meegaat, hebben zo goed als geen of moeilijk contact met de gemeente. Dit is onder andere bij Tuin op de Pier het geval. Voor de herstart van de tuin in de woningbouwontwikkeling of op een andere locatie is de gemeente echter een cruciale partner. Zij zijn grondeigenaar en beschikken over de macht om de tuin een plek te geven in het gebied of niet.

In de initiatieffase speelt de gemeente, zeker ook politiek gezien, een grote rol in de onderzochte cases.

In de beheerfase kunnen ze vrij onafhankelijk van de gemeente voortbestaan. Echter als de tuin bedreigd wordt met beëindiging, is inzet van de gemeente wel weer gewenst of noodzakelijk, omdat zij de middelen of macht heeft om het tij te keren.



6.7 Grondeigendom en invloeden van buitenaf

Grond in eigen handen biedt voordelen

Het grondeigendom van de verschillende buurttuinen lag in drie van de vijf gevallen niet bij de burgers zelf. Opvallend genoeg zien veel respondenten het in bezit hebben van de grond niet als meerwaarde. Ze streven (of streefden) er niet naar via de stichting grondeigenaar te worden. Zo geeft bestuurslid 3 aan op de vraag of het meerwaarde zou hebben om de grond in eigendom te hebben: *“Nee, ik denk het niet. We hebben een contract met de gemeente en we mogen binnen de hekken [om de tuin] doen wat we willen, [...] Zolang we bezig zijn met de dorpstuin mogen we daar [van de grond] gewoon gebruik van maken.”* Bij slechts één initiatief wordt nadrukkelijk wel waarde aan het eigenaarschap gehecht. Bestuurslid 2 zegt erover: *“Ik merk dat sinds de tuin in ons bezit is gekomen dat we ons wat meer verantwoordelijk voelen en dat we ook wat verder in de toekomst kijken.”* Het lijkt er voor de meesten vooral om te gaan dat er een plek is waar men samen kan werken in de tuin en elkaar kan ontmoeten en spelen, dan dat die plek ook echt van de buurt zelf moet zijn. De drie cases, waarbij is overgegaan tot grondaankoop, hebben dit gedaan omdat het niet anders kon door stedelijke ontwikkeldruk, niet omdat ze de grond per se in handen wilden hebben.

Het hebben van de grond in eigen handen, zoals bij Emma's Hof en de Molentuin, geeft echter wel een grotere vrijheid om te doen wat de buurt wil in de tuin. Er is meer onafhankelijkheid van andere partijen. Als de grondeigenaar iets anders met de grond wil gaan doen, dan het in bruikleen geven voor een buurttuin, kan dat het einde van de tuin betekenen zonder dat de buurtbewoners daar (juridisch gezien) veel tegen kunnen doen. Dit is een voorbeeld van een invloed van buitenaf die bij drie van de vijf initiatieven kan spelen.

Invloeden van buitenaf spelen op de achtergrond

Het meest benoemde invloed van buitenaf in de interviews is vandalisme. Daar heeft elke tuin wel mee

te maken (gehad). Andere zaken die genoemd zijn als mogelijke invloeden van buitenaf, zijn verandering van economisch tij en bij de tuinen die geen grondeigenaar zijn het geven van een andere invulling aan de plek. Over het algemeen speelt dit onderwerp echter niet zo bij de gesproken bestuursleden en maken ze zich geen zorgen over mogelijke invloeden van buitenaf. Het is een vrij abstract begrip en misschien iets dat na realisatie van de tuin ook minder speelt. De turbulente fase is over het algemeen wel voorbij en men is gericht op het beheer van de tuin zelf. Bij de prioritering van de factoren in de interviews kwam deze factor ook vaak op de laagste plek te liggen als niet wezenlijk van belang voor instandhouding van de tuin.

6.8 Conclusie

De voorgaande paragrafen laten een verdieping van de betekenis van de verschillende factoren uit het theoretisch model zien. Dit leidt tot een andere positionering van een aantal factoren en deelaspecten, en een specifiekere invulling van het theoretisch model (zie figuur 6.3). De eerder breed gedefinieerde factoren worden in deze conclusie op basis van de opgedane kennis geherformuleerd tot condities. De belangrijkste condities voor het beheer van de buurttuinen zijn horizontale samenwerking, aanhoudende motivatie, persoonlijke communicatie, omvangrijk netwerk en meebewegende organisatie. Naast verdieping is een belangrijke algemene constatering dat veel factoren veranderlijk zijn qua karakter en zich aanpassen aan de situatie, bijvoorbeeld initiatief- of beheerfase en economische crisis of voorspoed.

De condities zijn op volgorde van prioritering, zoals aangegeven in de interviews, opgenomen in het theoretisch model. Daarbij kwam de onderlinge samenwerking tussen (bestuur en) vrijwilligers als stip op één, gevolgd door het belang van het hebben van voldoende motivatie bij bestuur en vrijwilligers. Communicatie werd door niemand op één gezet, maar kwam op drie, doordat deze factor bij alle respondenten een constante middenpositie innam. Het belang van netwerk scoorde in de prioritering vrij laag, maar de deelaspecten kennis en ervaring, en financiering kwamen net onder de factor communicatie terecht. De factoren urgentie, invloeden van buitenaf en rol van de gemeente werden het minst van belang geacht voor instandhouding van de tuin in de beheerfase.

Horizontale samenwerking

Samenwerking was eerder onderdeel van de factor communicatie, maar is op basis van de analyse als aparte factor in het hernieuwde theoretisch model opgenomen. Omdat het om een vrijwillige samenwerking gaat, is vooral het plezier beleven aan het werk dat je doet samen met anderen van belang: de lol-factor. Bij

een prettige samenwerking gaat het om een bestuur dat verantwoordelijkheden deelt en ruimte geeft aan ideeën van elkaar en anderen. Enige coördinatie is nodig om het onderhoud van de tuin en organisatie van activiteiten in goede banen te leiden, maar directief leiderschap past hier niet bij. Dit sluit aan bij de brede organisatiestructuren: fully-connected en polycentrisch.

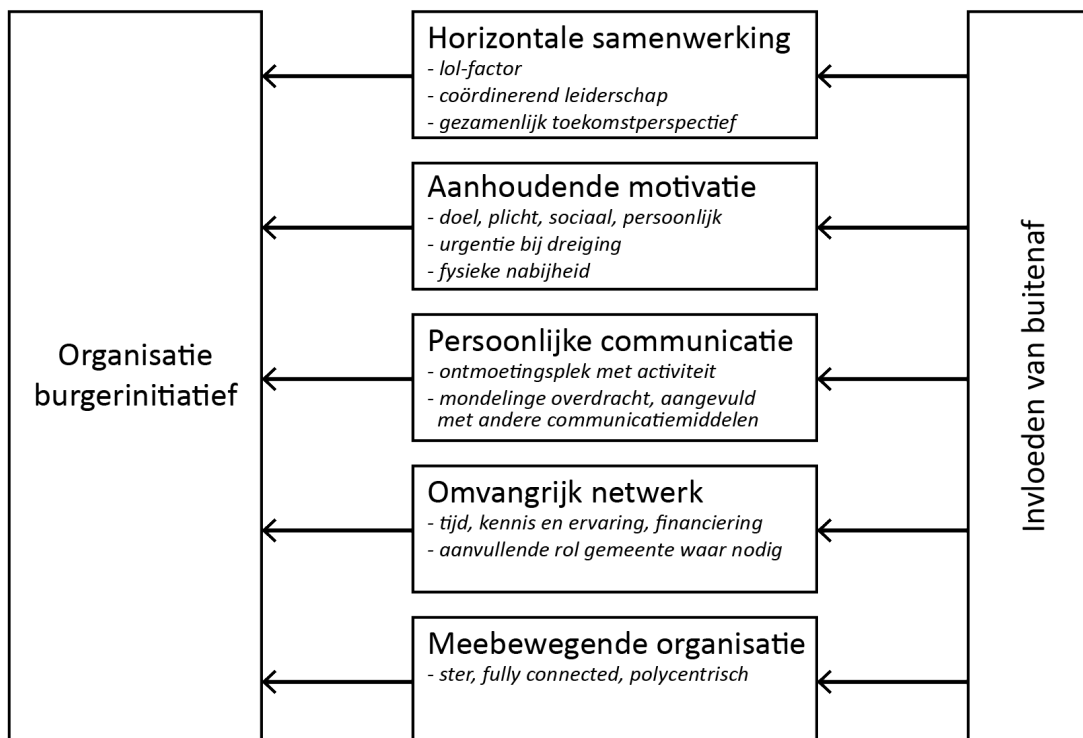
Aanhoudende motivatie

De motieven van betrokken vrijwilligers blijken veranderlijk te zijn en verschillende geïmpulsen te hebben. Het gaat vaak om een combinatie van verschillende motieven, bijvoorbeeld een persoonlijk en sociaal motief. Wil een vrijwilliger zich voor lange tijd voor een initiatief inzetten, dan is vooral aanhoudende motivatie van belang. Urgentie is in de beheerfase enkel aan de orde als de tuin bedreigd wordt in zijn bestaan.

Persoonlijke communicatie

De inzet van communicatiemiddelen is belangrijk om de buurt te betrekken. Dit is vervolgens weer van belang voor de instandhouding van het initiatief (groot netwerk). Hierbij is het strategisch om diverse communicatiemiddelen in te zetten om zoveel mogelijk mensen te bereiken, met de nadruk op persoonlijke communicatie. Mondelinge overdracht is daarbij het meest effectief.

Naast de inzet van communicatiemiddelen draagt de tuin zelf als ontmoetingsplek bij aan de bekendheid en het succes van de tuin. Door zijn fysieke aanwezigheid kunnen toevallige passanten spontaan kennismaken met de tuin. Vooral de aanwezigheid van andere mensen en activiteit in de tuin heeft een aantrekkende werking. Het organiseren van evenementen in de tuin levert hier een bijdrage aan. Naast blikvanger, is de tuin natuurlijk ook de plek om elkaar te ontmoeten en met elkaar in gesprek te gaan (mondelinge overdracht).



Tabel 6.3 Aangepast theoretisch model op basis van de onderzoeksresultaten

Omvangrijk netwerk

Het netwerk heeft zich bij alle cases van de initiatief- naar de beheerfase aangepast aan de nieuwe situatie, waarbij andere middelen nodig zijn. Het gaat in de beheerfase vooral om het hebben van draagvlak en een netwerk in de buurt. Daarbij lijkt vooral de omvang te tellen: een groot netwerk, zorgt voor voldoende beschikbare middelen (tijd, kennis en ervaring en geld). Vanwege deze sterke relatie is de factor middelen als zelfstandige factor uit het model verdwenen.

Voor een robuust verdienmodel lijkt niet zozeer de verscheidenheid aan financieringsbronnen van belang als wel het aantal financieringsbronnen en de oorsprong ervan. Veel donateurs in de buurt geven het burgerinitiatief een sterke en onafhankelijke basis. Dit in tegenstelling tot het afhankelijk zijn van subsidies. De rol van de gemeente is in de beheerfase minder relevant gebleken en daarom niet als aparte conditie benoemd. Deze relatie kan echter aan belang winnen als de tuin in een crisissituatie belandt.

Meebewegende structuur

Ook de organisatiestructuur is veranderlijk van aard. Bij alle initiatieven heeft wel een structuuraanpassing plaatsgevonden van initiatief- naar beheerfase. Het is echter niet zo dat er in de initiatieffase altijd sprake was van een sternetwerk met één of enkele leiders, zoals in paragraaf 3.3 werd verondersteld. Bij vier van de vijf initiatieven is in de basis al begonnen met een fully-connected- of polycentrisch netwerk. Wel is vaak één persoon naar buiten toe het aanspreekpunt en is er in die zin sprake van een externe leider. In sommige cases bleek het hebben van een kwetsbaar sternetwerk als organisatiestructuur functioneel. Het instabiel raken ervan kan juist de noodzakelijk stap betekenen naar een stevigere en veerkrachtigere basisstructuur.

7

Conclusie, reflectie en aanbevelingen

De stedelijke openbare ruimte staat door de trek naar de stad en de economische groei onder druk. Daarbij neemt, vooral buiten stadscentra, de kwaliteit van deze ontmoetingsplekken af door bezuinigingen en standaardisatie in beleid. Dat terwijl ze een belangrijk en onlosmakelijk onderdeel uitmaken van aantrekkelijke, klimaatbestendige en gezonde steden van de toekomst. Tegelijk is een tendens te zien waarbij de betrokkenheid van private partijen bij de ontwikkeling en het beheer van de openbare ruimte groeit. Het gaat daarbij om marktpartijen, maar het laatste decennium is ook een hernieuwde opleving van burgerinitiatieven zichtbaar. Deze partijen kunnen in aanvulling op en in samenwerking met de gemeente een bijdrage leveren aan het op peil houden van de (groene) ruimte in de stad, zowel in kwantitatieve als kwalitatieve zin.

In dit onderzoek is eerst het brede palet aan (publiek-) private beheervormen verkend en de mogelijke voor- en nadelen van private betrokkenheid bij het beheer van de openbare ruimte. Vervolgens stonden in de casestudy burgerinitiatieven voor de ontwikkeling en het beheer van openbare buurttuinen centraal. De centrale onderzoeksvraag luidde daarbij: “Onder welke condities kunnen burgers initiatieven voor de oprichting en het beheer van de openbare ruimte in stand houden?” Daarbij lag de nadruk op het hier en nu (beheerfase) en op ervaringen van sterk betrokken vrijwilligers. Door middel van in totaal tien interviews zijn de vrijwilligers op de volgende thema’s bevraagd: motivatie, organisatie, netwerk, middelen, communicatie, rol van de gemeente en invloeden van buitenaf. Drie buurttuinen zijn gelegen in de Randstad (twee in Den Haag en één in Rotterdam) en twee daarbuiten (één in Deventer en één in het dorp Rozenburg).

In dit hoofdstuk komen de resultaten van het literatuur- en empirisch onderzoek bij elkaar met als doel antwoord te geven op de vooraf geformuleerde hoofden deelvragen. Erna volgen een reflectie op de gehanteerde onderzoeksmethode en daaruit voorkomende onderzoeksresultaten, en aanbevelingen voor verder onderzoek en voor betrokkenen bij burgerinitiatieven. Tot slot wordt dit onderzoek in zijn bredere context geplaatst en gereflecteerd op de praktijk van stedelijke ontwikkeling.

7.1 Beantwoording van de deelvragen

In deze paragraaf volgt de beantwoording van de deelvragen op basis van de resultaten van het onderzoek.

a. Wat is privaat beheer van de openbare ruimte?

Privaat beheer van de openbare ruimte is een heel breed begrip. Beheer is privaat als hiervoor door een andere partij dan de overheid verantwoordelijkheid

wordt genomen. Het gaat dan over partijen uit het maatschappelijk middenveld, gemeenschappen of de marktsector (Branden et al. 2005; Van der Steen et al. 2013; Kruiter en Van der Zwaard 2014). De mate van verantwoordelijkheid die wordt genomen door deze partijen kan sterk uiteenlopen. Het kan gaan om de dienst openbare ruimte, financiering van het beheer en onderhoud, organisatie van het beheer, uitvoering van het beheer en onderhoud, en grondeigendom (Van Waarden 2012). Traditioneel gezien voorziet de gemeenten in alle onderdelen. Dit geldt nog steeds voor het overgrote deel van de openbare ruimte in steden. Wel is er een trend van meer private betrokkenheid zichtbaar. Voor hoe meer onderdelen private partijen zorgdragen hoe meer privaat het beheer is. In de praktijk is een breed palet aan beheervarianten te zien, waarbij een private partij betrokken is. (zie paragraaf 2.2). Wat daarbij opvalt is dat zeer zelden één private partij de verantwoordelijkheid neemt voor alle vijf de onderdelen voor het beheer van de openbare ruimte. Vaak gaat het om een samenwerking met de overheid en zijn verschillende typen private partijen betrokken. Daarnaast kan het gaan om een tijdelijke of permanente vorm van private betrokkenheid en verschilt de openbare ruimte zelf qua verschijningsvorm, maat, functie en toegankelijkheid. Zo kan het gaan om een geveltuintje voor de deur of om de buitenruimte van een winkelstraat, en om een pop-uppark als onderdeel van een promotiecampagne van een commerciële partij of de openbare ruimte als onderdeel van een privaat woondomein.

De betrokken bewoners in de cases ontfermen zich qua beheer over de onderdelen dienst (zonder hen is er geen tuin), organisatie en uitvoering van het beheer. De grond is bij drie buurttuinen in eigendom van stichtingen zonder winstoogmerk (maatschappelijk middenveld) en bij twee buurttuinen van de gemeente (overheid). De financiering van het beheer is in de cases verschillend georganiseerd. Vaak wordt het structurele onderhoud en beheer betaald uit een combinatie van private bronnen (donateurs, subsidie van non-profit organisatie en opbrengsten uit activiteiten in de tuin) en incidentele kosten voor (groot) onderhoud uit een combinatie van publieke en private bronnen (subsidies van non-profitorganisatie en/ of overheid) (zie hoofdstuk 5).

b. Wat is de rol van de burger als privaat beheerder en welke vormen van burgerinitiatief zijn te onderscheiden?

Al lang ingeburgerde vormen van burgerbetrokkenheid bij het beheer van de openbare ruimte zijn “vrienden van”-constructies waarbij (wijk)bewoners een (financiële) bijdrage leveren aan het onderhoud van een park en private woondomeinen waarbij bewoners (mee)betalen aan het onderhoud en soms de uitvoering ervan

ook helemaal op zich nemen. Het laatste decennium is er weer een sterke stijging te zien in de betrokkenheid van burgers bij het beheer van de openbare ruimte via allerlei vormen van burgerparticipatie. Vaak gaat het daarbij om het inrichten en onderhouden van een deel van de publieke openbare ruimte of het tijdelijk in gebruik nemen van een braakliggend terrein in de stad. Het kan daarbij gaan om kijkgroen, zoals het maken van geveltuintjes of het onderhouden van naastgelegen plantsoen, maar ook om gebruiksgroen, bijvoorbeeld het beheer van delen van een groot park of het onderhouden van een buurtmoestuin.

Ook hier zijn weer verschillende gradaties in private betrokkenheid te zien. Buiten private woondomeinen nemen buurtbewoners echter zelden de taak helemaal van de overheid over en zelden hebben ze de grond zelf in handen. Vaak gaat het om zelfbeheer, waarbij burgers het beheer organiseren en uitvoeren.

Dit onderzoek richtte zich specifiek op de burger als initiatiefnemer (hoogste trede van de participatieladder) (Pröpper et al. 2005). Dit betekent dat burgers niet “meebeslissen”, maar “zelf doen”. De huidige golf van burgerinitiatieven wordt gekenmerkt door de realisatie van één concreet doel in de buurt en een praktische insteek (Boogers en Van de Wijdeven 2012; De Moor 2013; Van Meerkerk et al. 2013). Initiatiefnemers van langlopende en omvangrijke burgerinitiatieven worden ook wel buurtbouwers genoemd (Boogers en Van de Wijdeven 2012). De casestudy richtte zich specifiek op deze categorie initiatiefnemers. Ze zijn van het slag “zelf doen” en hebben een duurzame organisatievorm in de vorm van een stichting (Boogers en Van de Wijdeven 2012). De besturen van de stichtingen, die bestaan uit (wijk)bewoners, hebben tot doel om de buurttuin voor onbepaalde tijd in stand te houden.

c. Wat zijn voor- en nadelen van privaat beheer ten opzichte van publiek beheer?

Vooraf in literatuur uit Angelsaksische landen waar private partijen, met name de markt, vaker een grote rol hebben in de ontwikkeling en het beheer van de openbare ruimte dan in Europa, wordt veel kritiek geuit op vormen van privaat beheer. Zo zou het leiden tot eentonige steden, waarbij de ruimte commercieel wordt uitgebuit, en tot beperking van de openbaarheid door cameratoezicht, meer regels en de uitsluiting van bepaalde groepen. Tegengeluiden geven echter aan dat juist een te eenzijdige rol van de overheid leidt tot monotone openbare ruimten waarvan de kwaliteit achteruitgaat. Dit komt door een gebrek aan concurrentiewerking en door het vasthouden aan standaardnormen in gemeentebestuur voor alle openbare ruimten in een stad.

Een nuancering van de rol van private partijen en de uitwerking daarvan is op zijn plaats. Zoals eerder aangegeven gaat het bij privaat beheer meestal om

een samenwerking tussen partijen. Er is eerder sprake van coproductie dan van volledige privatisering waarbij alleen één private partij het voor het zeggen heeft. Ook bestaan er zoveel verschillende varianten van privaat beheer dat de uitwerking ervan niet over een kam te scheren is. Daar komt bij dat het resultaat ook sterk contextgebonden is, onder meer afhankelijk van welke partijen betrokken zijn en in welke mate, over wat voor soort openbare ruimte het gaat en wat de inhoud van het vigerend beleid is.

Tot slot wordt bij de genoemde kritiekpunten vaak uitgegaan van een ideaalbeeld van de publieke openbare ruimte. Ook het algemeen gewenste beeld van deze buitenruimten is aan verandering onderhevig. Vandaag de dag hebben veel gemeenten de beleidsuitgangspunten “schoon, heel en veilig”. Steeds vaker is daarom ook op openbare plekken sprake van cameratoezicht en zijn bijvoorbeeld zwervers niet overal welkom. Daarnaast is vanuit de samenleving een groeiende vraag naar beleving in de vrijetijd te zien en is de aanwezigheid van een bepaald (commercieel) voorzieningenniveau in de stad de standaard geworden. Dit is een vergelijkbare trend als die zichtbaar is in de commercieel beheerde openbare ruimte, wellicht wel in mindere mate. Bovendien zorgt het bestaan van parochiale domeinen in de samenleving ervoor dat sociale uitsluiting kan optreden: een bepaalde groep die een buitenruimte in gebruik neemt, waardoor een andere groep zich niet meer welkom of aangetrokken voelt tot die plek. Dit is iets dat ook bij de publieke openbare ruimte kan voorkomen.

In de onderzochte cases lijkt, vooral wanneer de tuin en zijn geschiedenis (nog) niet zo bekend zijn, sprake te zijn van verminderde openbaarheid. Mensen weten niet altijd dat ze er mogen komen. Ook zijn er vaak meer regels van toepassing en worden de tuinen na zonondergang vaak afgesloten. De bestuursleden en andere vrijwilligers proberen dit beeld van privéterrein, zoveel mogelijk te ontkrachten. Dit lijkt bij de meerderheid van de tuinen wel gelukt te zijn. Verder bieden alle initiatieven een gevarieerd programma: speeltuin, hondenuitlaatveld, siertuin, moestuin, zitgedeelte, grasveld, waardoor meerdere doelgroepen zich ertoe aangetrokken zouden kunnen voelen.

De buurttuinen leveren daarnaast meerwaarde op in vergelijking met de publieke openbare ruimte. Er is veel aandacht voor het beheer en onderhoud van de groene ruimte. Dit zorgt voor een aantrekkelijke uitstraling en een afwisseling ten opzichte van het gestandaardiseerde gemeentelijke beeld. Dit is deels wel een smaakkwestie en te veel diversiteit kan weer een onaantrekkelijk straatbeeld opleveren. Bovendien kwam bij drie van de vijf initiatieven naar voren dat onderlinge verbondenheid in de wijk door het samen werken en ontmoeten in de tuin groeit. Men kent elkaar en daardoor geeft men elkaar ook eerder een helpende hand

wanneer nodig. Tot slot zou er zonder deze initiatieven helemaal geen openbare ruimte zijn op deze plekken. Het zijn nieuwe toevoegingen op het bestaande openbaar groen van de gemeente. Uit dit onderzoek kan geconcludeerd worden dat de buurttuinen als vorm van privaat beheer een welkome bijdrage leveren aan de openbare ruimte van de stad.

d. Wat zijn succesfactoren voor het in stand houden van buurttuinen door burgers?

Uit een combinatie van wetenschappelijke literatuur over burgerinitiatieven en gebiedsontwikkeling zijn verschillende factoren die mogelijk van invloed zijn op de instandhouding van een initiatief afgeleid, namelijk motivatie en urgentie (paragraaf 3.1), leiderschap en organisatiestructuur (3.2), netwerk en middelen (paragraaf 3.4), communicatie en samenwerking (paragraaf 3.5) en rol van de gemeente (paragraaf 3.6). Wat opviel is dat veel literatuur zich richt op de initiatieffase en niet op de beheerfase en dat theoretische modellen over burgerinitiatieven uitgaan van het perspectief van de overheid (paragraaf 3.1).

In de casestudy zijn de hierboven genoemde factoren met betrekking tot de instandhouding van het beheer van de openbare ruimte door burgers onderzocht. De factoren motivatie, netwerk, communicatie en leiderschap springen eruit als zijnde het meest van belang voor instandhouding van de onderzochte buurttuinen. Motivatie is de eerste vereiste om überhaupt deel te nemen aan enige vorm van burgerparticipatie. Wil iemand de motivatie houden om zich blijvend in te zetten voor het beheer van de openbare ruimte dan is het van belang dat ze een passie hebben voor een onderdeel van het beheer zelf, zoals tuinieren of activiteiten organiseren, en dat de onderlinge werksfeer goed is. Het moet namelijk vooral leuk zijn om elke zaterdag naar de buurttuin toe te gaan, anders kan men zat andere activiteiten ondernemen in zijn vrijetijd. Is dit voorlekaar dan maken (buurt)bewoners ook tijd vrij om een bijdrage te kunnen leveren, omdat ze het graag willen. Tijd is daarom een indirecte factor en niet een eerste vereiste.

Qua netwerk is vooral de omvang van belang. De groep moet groot genoeg zijn om te zorgen dat de benodigde middelen beschikbaar zijn. Welke partijen precies nodig zijn hangt af van welke middelen nodig zijn en kan per burgerinitiatief verschillen. Een groep die in alle initiatieven van doorslaggevend belang is voor instandhouding van de openbare tuin en omvangrijk genoeg moet zijn, is de buurt (bewoners, bedrijven, instellingen). Zij moeten de tuin willen gebruiken en op die manier zorgen voor een aantrekkelijke en levendige plek. Daarnaast kunnen zij gezamenlijk zorgdragen voor de financiering van het onderhoud, zich inzetten voor de uitvoering ervan en voor de organisatie van activiteiten. Is de groep betrokkenen groot genoeg, waardoor de

buurt zelfstandig kan zorgdragen voor de buurttuin, dan is dit een belangrijke sleutel tot succes. Lukt dit niet, dan moet gezocht worden naar andere partijen die het tekort aan middelen wil en kan oplossen. En blijft er een afhankelijke positie bestaan.

Om het netwerk te doen groeien en partijen die al onderdeel van het netwerk zijn op de hoogte te houden over wat er speelt in de tuin is communicatie via meerdere wegen van belang. Op die manier worden zo veel mogelijk mensen bereikt. Om mensen daadwerkelijk te betrekken bij de tuin is mondelinge overdracht het meest effectief: zeg het voort, zeg het voort!

Bij de factor leiderschap gaat het nadrukkelijk niet om één of twee kartrekkers die de drijvende kracht vormen achter het initiatief, maar om een team of verschillende teams van mensen die in hecht verband samenwerkt. Zij moeten andere vrijwilligers kunnen enthousiasmeren, ruimte kunnen geven aan ideeën van anderen en verantwoordelijkheden kunnen delen. Op die manier voelen mensen zich gewaardeerd en worden ze gestimuleerd om zich blijvend in te zetten voor de tuin. Om chaos te voorkomen is een bepaalde vorm van coördinatie wel nodig.

Voldoende middelen worden verkregen door gemotiveerde vrijwilligers en een omvangrijk en betrokken netwerk rondom de tuin. Deze factor is een indirecte succesfactor. De rol van de gemeente is in de beheerfase niet meer van doorslaggevend belang voor instandhouding van de tuin, tenzij zij grondeigenaar is. Zij beslist dan voor een belangrijk deel of de openbare ruimte in stand gehouden wordt. Buurtvrijwilligers die de openbare ruimte zelf in eigendom hebben, hebben een grote mate van onafhankelijkheid gecreëerd en daarmee een toekomst die ze grotendeels zelf in handen hebben.

7.2 Benodigde condities voor instandhouding van burgerinitiatieven

Door beantwoording van de verschillende deelvragen in het onderzoek, kan nu antwoord gegeven worden op de centrale vraag:

“Onder welke condities kunnen burgers initiatieven voor de oprichting en het beheer van de openbare ruimte in stand houden?”

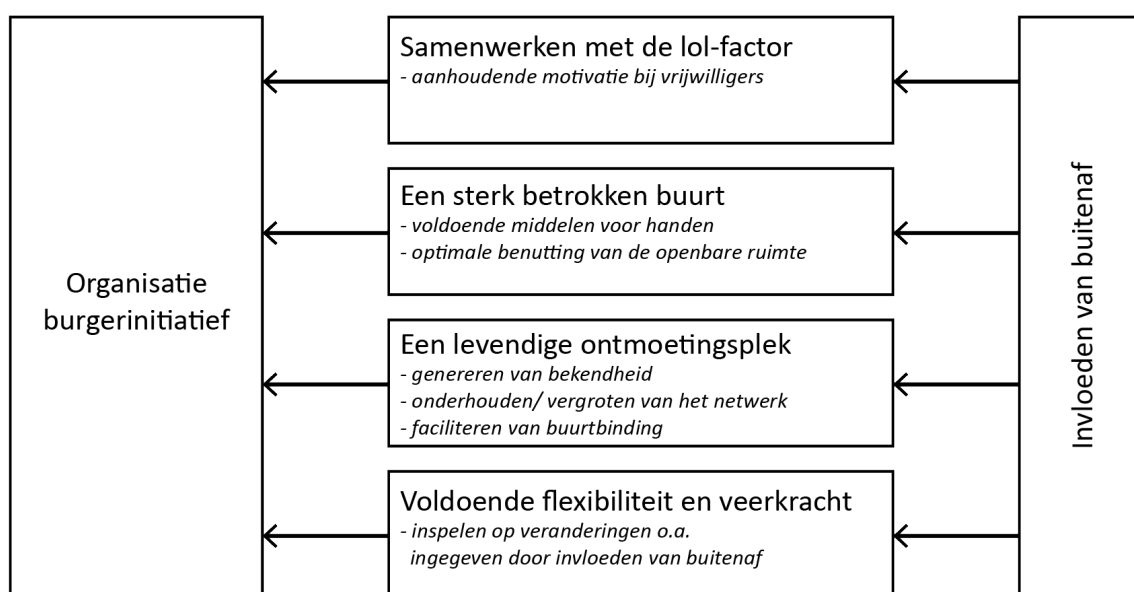
Burgerinitiatieven voor de ontwikkeling en het beheer van de openbare ruimte omvatten vele vormen. Elk hebben zij hun eigen context die specifieke eisen en randvoorwaarden stelt om voort te kunnen blijven bestaan. Een algemene lijn die breder van toepassing lijkt te zijn, kan echter wel uit de casestudy gehaald worden. De volgende condities zijn van belang voor het voortbestaan van burgerinitiatieven voor de ontwikkeling en het beheer van een openbare ruimte (zie ook figuur 7.1):

Samenwerken met de lol-factor - Een van de allerbelangrijkste condities is dat de omstandigheden zo moeten zijn dat gemotiveerde mensen die het leuk of nodig vinden om zich in te zetten voor het beheer en onderhoud van de openbare ruimte die motivatie moeten kunnen blijven houden. Het plezier dat aan hun inzet en betrokkenheid beleefd wordt, moet groter zijn dan eventuele negatieve zaken die spelen of de moeite die ze moeten doen om bij de tuin te komen. Er moet sprake zijn van een grote “lol-factor”, zoals één van de respondenten het uitdrukte. Daarvoor is een goede werksfeer heel belangrijk, waarin iedereen zich gewaardeerd voelt en de ruimte krijgt om te doen wat hij of zij leuk vindt. Daarbij horen een platte organisatiestructuur en voor veel mensen ook een zekere mate van vrijblijvendheid. Het blijft immers wel vrijwilligerswerk.

Een sterk betrokken buurt - Een gedeeld enthousiasme en grote betrokkenheid vanuit de buurt voor de openbare ruimte is ook een belangrijke conditie. Dit kunnen verschillende typen partijen zijn. Het gaat erom dat er voldoende massa gecreëerd wordt om de tuin met “eigen” middelen in stand te kunnen houden. Hoe beter de buurt hierin slaagt, hoe meer zij de touwtjes zelf in handen heeft om van de openbare ruimte een blijvend succes te maken. Het hebben van de grond in eigendom van de buurt is daarbij geen voorwaarde, maar het verstevigt de positie wel. Er is geen afhankelijkheid van andere partijen en bedreigingen van buitenaf, zoals herbestemming of projectontwikkeling, zijn minder aan de orde. Daarnaast zorgt breed draagvlak en bekendheid van de openbare ruimte in de buurt ook dat er goed gebruik van gemaakt wordt. Een belangrijk aspect, want activiteit en aanwezigheid van mensen op een plek, nodigt anderen vaak uit om er ook naartoe te gaan.

Een levendige ontmoetingsplek - Een openbare ruimte vergemakkelijkt het bekend worden en het bekend blijven van een burgerinitiatief. De fysieke aanwezigheid en zichtbaarheid ervan geeft de mogelijkheid tot spontane kennismaking met de plek en de mensen die er zijn door er gewoonweg toevallig langs te lopen, fietsen of rijden. Een openbare plek fungeert op die manier vanzelfsprekend als continue “uithangbord” voor het initiatief. Aangevuld met andere communicatiemiddelen en de organisatie van evenementen kan een breed publiek bereikt worden. Voorwaarde voor positieve (mond-tot-mond)reclame is wel dat het een goed onderhouden en levendige plek is. Daarnaast biedt een fysieke ruimte een platform voor ontmoeting en het onderhouden van bestaande contacten. Op die manier ondersteunt een ontmoetingsplek de instandhouding en verbreding van het netwerk en de sociale binding in de buurt.

Voldoende flexibiliteit en veerkracht - Omstandigheden waarin de openbare ruimte zich bevindt, blijven niet altijd hetzelfde. Ze kunnen veranderen onder invloed van de initiatiefnemers zelf, maar ook door invloeden van buitenaf. Een zeer betrokken vrijwilliger die zich intensief inzet voor behoud van de openbare ruimte kan bijvoorbeeld verhuizen of de grondeigenaar kan, als de grond niet in eigendom is van de buurt, besluiten over te gaan tot het opheffen van de openbare ruimte. Als zulke dingen gebeuren moeten de betrokken vrijwilligers zo flexibel zijn dat ze hier op in kunnen spelen. Het betekent onder meer dat voortgang van het initiatief niet afhankelijk moet zijn van enkele personen, maar van een grotere groep, dat de organisatiestructuur (inclusief netwerk en expertises) moet kunnen meeveranderen naargelang de situatie, en dat de motivatie en het groepsgevoel zo sterk moet zijn dat ze



Figuur 7.1 Benodigde condities voor het voortbestaan van burgerinitiatieven die zich richten op het beheer van de openbare ruimte

door tegenslagen eerder actief worden dan uit het veld geslagen. Lukt het om die flexibiliteit in te bouwen dan betekent dit het winnen aan veerkracht. Veerkracht die je in de toekomst in kan zetten om van een tegenslag te herstellen en er misschien zelfs sterker uit te komen dan voorheen.

Factoren als voldoende middelen, een organisatiestructuur die bestaat uit een grotere groep en de inzet van effectieve communicatiemiddelen zijn van belang voor instandhouding van een burgerinitiatief, maar op zichzelf zeggen ze niet zoveel over de houdbaarheidsduur van het initiatief. Ze zijn namelijk onlosmakelijk met elkaar verbonden en moeten in samenhang met elkaar gezien worden. Met bovengenoemde condities is hier een poging toe gedaan. Het zijn randvoorwaarden waaraan een project in zijn geheel moet voldoen en die de verschillende losse onderdelen met elkaar verbinden.

Toepassing van resultaten voor andere vormen van privaat beheer

Voor privaat beheer in brede zin is de noodzaak van het behouden van de lol-factor afhankelijk van de type(n) private partij(en) en het nagestreefde doel. Zolang het over vrijwilligerswerk gaat, blijft dit zeker relevant. Als bij het beheer echter sprake is van een werkgever-werknemersrelatie of de openbare ruimte onderdeel uitmaakt van een groter geheel, zoals een privaat woondomein of winkelcentrum, spelen hele andere motieven een rol. Als iemand betaald krijgt voor zijn werk, is dat waarschijnlijk de belangrijkste overweging om zich in te zetten. Het leuk vinden van de bezigheid is in dat geval van minder groot belang dan als iemand zich op vrijwillige basis inzet.

Een sterk betrokken buurt is mogelijk ook een minder belangrijke conditie voor andere vormen van privaat beheer. Het is afhankelijk van het vermogen van de betrokken private partijen. Zijn er voldoende macht en middelen beschikbaar om zelf in het onderhoud van de openbare ruimte te voorzien, dan zijn anderen, in dit geval de buurt, minder nodig. Groot draagvlak uit de buurt kan evengoed een grote bijdrage leveren aan de aantrekkelijkheid van de openbare ruimte, doordat er veel gebruik van wordt gemaakt en mogelijk minder sprake zal zijn van zaken als vandalisme en het achterlaten van afval. Mensen die betrokken zijn bij een plek voelen een grotere verantwoordelijkheid, waardoor eerder sprake is van gedeeld eigenaarschap. In het verlengde hiervan nodigt een levendige plek andere mensen uit om er ook naar toe te gaan. Het is bij andere private beheervormen op die manier evengoed een relevant middel om meer bekendheid te genereren door het aantrekkelijke beeld en mond-tot-mondoverdracht die dat en positieve ervaringen met de plek weer kan opleveren.

Tot slot is het hebben van voldoende flexibiliteit en

veerkracht altijd aan de orde. In de huidige context waarin we leven kunnen omstandigheden snel en plotseling veranderen en bestaan er grote onderlinge afhankelijkheden. Denk bijvoorbeeld aan de voorbije economische crisis die in hoog tempo de wereld op zijn kop zette zonder dat één enkele partij hier verandering in kon brengen. Op zulke gebeurtenissen kan alleen geanticipeerd worden met aanpassingsvermogen en creativiteit.

Toepassing van resultaten voor andere burgerinitiatieven

Voor burgerinitiatieven in brede zin zijn de genoemde condities waarschijnlijk meer van toepassing dan op privaat beheer in brede zin. Bij alle burgerinitiatieven gaat het om een vrijwillige inzet van mensen en moet er een aanhoudende motivatie zijn om die inzet te blijven plegen. Of hier altijd sprake moet zijn van een lol-factor is echter de vraag. Dit is afhankelijk van het doel van het initiatief. Bij initiatieven waarbij het helpen van andere mensen voorop staat, wordt misschien vooral voldoening gehaald uit het gevoel een positieve bijdrage te kunnen leveren aan iemand anders leven. Plezier halen uit het vrijwilligerswerk, zit dan vooral in het gezamenlijk stappen zetten en niet in het delen van dezelfde passie.

Omdat het bij burgerinitiatieven meestal gaat om het willen bewerkstelligen van een verbetering voor de wijk op sociaal of fysiek vlak, is draagvlak in de buurt waarschijnlijk vaak wel van belang voor het kunnen ontplooiën en in stand houden van het initiatief. Is het echter een initiatief dat zich richt op individuen, zoals eerder genoemd voorbeeld, en zijn de benodigde middelen beperkt, dan zou draagvlak in de buurt ook minder relevant kunnen zijn.

Het voordeel van de conditie 'levendige ontmoetingsplek' in de zin van een openbare ruimte hebben andere vormen van burgerinitiatief niet. Wellicht dat dit ondervangen zou kunnen worden door een fysiek bezoe-kadres in een andere vorm. Het gaat er vooral om om zichtbaar te zijn voor andere mensen, waardoor ze op een toegankelijke en makkelijke manier (onopzettelijk) in contact kunnen komen met het initiatief.

Tot slot geldt ook hier dat het hebben van voldoende flexibiliteit en veerkracht van belang is voor de snel veranderende wereld waarin we leven. Het gaat hierbij nadrukkelijk om burgerinitiatieven voor de lange termijn. Bij initiatieven die van korte duur zijn, zijn flexibiliteit en veerkracht minder een bepalende factor.

7.3 Reflectie op het onderzoek en aanbevelingen

Reflectie onderzoeksmethode en aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Voor het empirisch gedeelte van het onderzoek is gekozen voor het verkennen van een vijftal vrij verge-

lijkbare cases, namelijk buurttuinen opgezet door en nu in beheer van burgers. Dit maakte het mogelijk om diepgaand inzicht te verkrijgen in de motieven en ervaringen van gesproken vrijwilligers en om resultaten achteraf met elkaar te vergelijken. Zeker bij een onderwerp waar relatief weinig onderzoek naar is gedaan, namelijk succesfactoren voor de instandhouding van een project (beheerfase) in plaats van voor de realisatie ervan (initiatiefase), biedt deze exploratieve aanpak voordelen. Het geeft ruimte voor het meebewegen met nieuwe inzichten. Echter het brede palet aan private beheervormen (zie paragraaf 2.2) blijft hierdoor onderbelicht. Conditie voor instandhouding van andere beheervormen, bijvoorbeeld brand urbanism of een samenwerking van verschillende typen partijen zoals bij Dakpark Rotterdam, kunnen verschillen. Voor meer inzicht in het succes van andere private beheervormen voor de openbare ruimte kan in vervolgonderzoek het brede palet aan beheervormen en aan soorten openbare ruimten onderwerp van onderzoek zijn. Dit kan inzichten opleveren in de voor- en nadelen ten opzichte van elkaar en de manier waarop ze elkaar kunnen aanvullen.

De belangrijkste informatiebron in de cases waren de interviews. Hierbij is gekozen voor het interviewen van bestuursleden van de verschillende buurttuinstichtingen. Dit zorgt voor eenduidigheid in de informatievoorziening bij de verschillende cases, waardoor resultaten met elkaar vergeleken kunnen worden. Het zorgt echter ook voor een eenzijdig en gekleurd beeld vanuit het perspectief van de bestuursleden. Andere perspectieven, zoals van de andere buurtbewoners die wel of niet betrokken zijn bij de tuin, de gemeente of andere partijen in de buurt, zijn in deze scriptie onderbelicht gebleven. In paragraaf 3.2 kwam de invloed die de gekozen invalshoek kan hebben op de onderzoeksresultaten naar voren in de uiteenlopende bevindingen in de studies van Denters et al. (2013) en van Verhoeven en Oude Vrielink (2012) over hetzelfde onderwerp. In de eerste was gekozen voor het perspectief van de burger en in de tweede voor die van bestuurders en ambtenaren.

Voor meer inzicht in het perspectief van andere betrokkenen (of juist niet betrokkenen) kunnen ook zij als verdiepingsslag van deze casestudy geïnterviewd worden. Het kan daarbij bijvoorbeeld gaan om buurtbewoners, lokale bedrijven, instellingen en organisaties, en de gemeente. Ook het perspectief van relatieve buitenstaanders op benodigde condities voor het voortbestaan van de buurttuin is hierbij interessant, omdat het een nieuw licht kan werpen op de resultaten.

Reflectie onderzoeksresultaten en aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Een aantal bevindingen uit deze studie biedt ook mogelijkheden voor verder onderzoek. Zo is geconstateerd

dat het beheer van tuinen door bewoners vaak leidt tot een vermindering van de openbaarheid door meer regels en sluitingstijden, en mogelijk ook door een privé-uitstraling, onbekendheid met het initiatief of de inname van de tuin door een vaste groep vrijwilligers (zie paragrafen 5.6 en 7.1). De meeste bestuursleden geven in de interviews aan dat ze erop gericht zijn om de buurt zo breed mogelijk te betrekken en welkom te heten. Vaak lijkt dit ook te lukken. Of dit perspectief breed gedeeld wordt, blijft echter de vraag. Om daadwerkelijk te achterhalen hoe dit door andere (potentiële) gebruikers ervaren wordt, zou in een vervolgonderzoek naar hun mening gevraagd kunnen worden via enquêtes of interviews. Het gaat dan om vragen als: ervaren zij minder openbaarheid in de buurttuinen dan in de publieke openbare ruimte? Waar komt dit door? En bij gevoel van minder openbaarheid, hoe kan dit worden opgeheven? Bijvoorbeeld door een andere inrichting van en programma in de tuin, betere communicatie, andere organisatiestructuur et cetera.

Daarnaast is een belangrijk onderzoeksresultaat dat een bepaalde mate aan flexibiliteit en veerkracht bijdraagt aan de toekomstbestendigheid van de burgerinitiatieven (zie paragraaf 7.1). Voor dit onderwerp is, zeker in de literatuur over burgerinitiatieven, nog niet veel aandacht. Een aanbeveling is dan ook om het belang hiervan voor burgerinitiatieven nader te onderzoeken: is dit daadwerkelijk een cruciale factor en bij welke vorm van burgerinitiatief is dit relevant? En vervolgens bij positief resultaat: hoe kan hier bij de organisatie van een burgerinitiatief op worden ingespeeld? Wat zijn onderdelen waar burgers zelf vat op hebben?

In deze studie kwam naar voren dat initiatieven voor de oprichting en het beheer van een openbare ruimte een voordeel hebben in het betrekken van de omgeving, doordat de fysieke aanwezigheid bijdraagt aan de bekendheid van het initiatief en ontmoeting tussen mensen ondersteunt. Onderwerp van verder onderzoek zou kunnen zijn, in hoeverre het hebben van een ontmoetingsplek daadwerkelijk voordelen biedt. Is het bijvoorbeeld zo dat het hebben van een fysiek bezoekadres een bijdrage kan leveren aan de ontplooiing en instandhouding van andersoortige burgerinitiatieven die niks met de openbare ruimte van doen hebben? Kan een fysiek bezoekadres een equivalent worden van een echte openbare ontmoetingsplek, zoals een buurttuin?

Reflectie onderzoeksresultaten en aanbevelingen voor betrokkenen

Het besturen van een bewonersinitiatief is wat anders dan het runnen van een bedrijf. Er komen andere talenten bij kijken, zoals kunnen enthousiasmeren, goed kunnen samenwerken en ruimte geven aan ideeën van anderen (paragraaf 6.3). Organisatiestructuren die daarbij aansluiten zijn een fully-connected- en polycentrisch netwerk (paragraaf 6.2). Het hebben van een

grotere groep “leiders” geeft ruimte aan het perspectief en de kwaliteiten van meerdere personen en daardoor minder ruimte voor een directieve manier van aansturen. Daarnaast vergroot de introductie van losse groepjes met een eigen verantwoordelijkheid de kans dat andere vrijwilligers ook hun ei kwijt kunnen in het initiatief. Bijgevolg kan daarmee breder draagvlak voor het initiatief ontstaan.

Een aanbeveling voor bestuurders van burgerinitiatieven zou dan ook zijn, zorg in de beheerfase voor een uitgebreidere organisatiestructuur dan een sterstructuur. Het geeft de mogelijkheid aan anderen om een eigen bijdrage te leveren als ze dat willen. Tegelijk zorgt het voor stabiliteit en veerkracht van het initiatief op lange termijn, doordat er minder afhankelijkheid is van één persoon.

Uit onderzoek naar burgerinitiatieven blijkt dat zij vaak afhankelijk blijven van financiële steun van de gemeente en/ of anderen en dat vaak geput wordt uit slechts een beperkt aantal financieringsbronnen (paragraaf 3.4). Dit maakt het initiatief op lange termijn kwetsbaar. Een aanbeveling voor vrijwilligers van burgerinitiatieven is om in te zetten op het hele palet van financieringsmiddelen voor zover mogelijk. Dit houdt in donaties, subsidies van overheid en non-profitorganisaties, verkoop van diensten/ goederen en ledenbijdragen. Daarnaast kan binnen elk financieringsmiddel gestreefd worden naar het bereiken van een zo groot mogelijke massa, bijvoorbeeld heel veel donateurs. Zo wordt een robuustere basis gecreëerd door minder afhankelijk te zijn van één financieringsmiddel of partij. Voor initiatieven van de openbare ruimte geldt wel dat meer verdienvermogen niet ten koste moet gaan van de openbare toegankelijkheid.

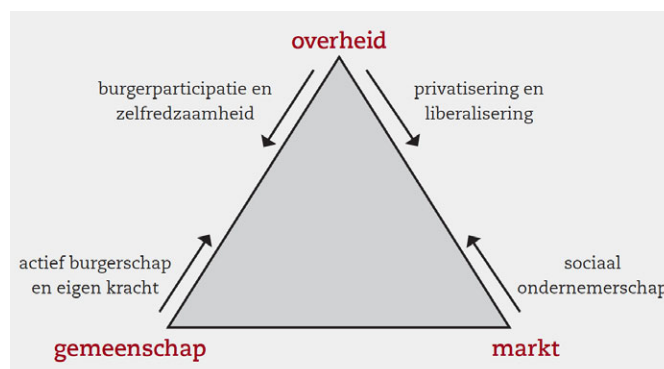
Gemeenten hebben de afgelopen jaren veel ervaring kunnen opdoen met het stimuleren en faciliteren van burgerinitiatieven. Het gaat onder meer om ruimte geven aan en persoonlijk begeleiden van de initiatiefnemers (paragraaf 2.3). In de beheerfase kan een burgerinitiatief over het algemeen meer losgelaten worden. Overheden kunnen door het houden van warme contacten met de vrijwilligers van burgerinitiatieven echter ook hun voordeel doen. De initiatieven met elk hun eigen netwerken vormen de voelsprietten van en communicatiekanalen met de buurt. Via hen kan de gemeenten horen wat er speelt in de buurt en daar met beleid op acteren. Andersom kunnen de burgerinitiatieven ook bekendheid geven aan bepaalde programma's of plannen van de gemeente. Een aanbeveling voor de gemeente is, houdt contacten met burgerinitiatieven warm en onderzoek

wat gemeenschappelijke doelen zijn. Probeer elkaar op die punten waar mogelijk en in onderling overleg te versterken. De gemeente faciliteert op die manier niet alleen de burger, maar de burger ook de gemeente.

7.4 Reflectie op de stedelijke ontwikkelingspraktijk

Privaat initiatief winst of verlies voor het publieke domein?

De betrokkenheid van private partijen bij de in oorsprong publieke dienst openbare ruimte laat zien dat de rollen van verschillende partijen in de driehoek van Van der Steen et al. (2013) opschuiven (zie figuur 7.2). Iedere partij doet dit vanuit andere beweegredenen, waarbij alle partijen ook op elkaars gedrag reageren. De gemeente kampt met beperkter budget voor het beheer van de stedelijke openbare ruimte en ziet in burger- en marktinitiatieven vaak een welkome aanvulling. De markt heeft (indirecte) economische voordelen in aantrekkelijke en veilige winkel- en werkgebieden, en speelt in op de soms in hun ogen achterblijvende kwaliteit dat gemeentelijk beheer oplevert. Burgers wonen graag in een aantrekkelijke omgeving en vinden het in bepaalde gevallen ook noodzakelijk en/ of leuk om hier zelf een bijdrage aan te leveren.



Figuur 7.2 Veranderende verhoudingen tussen overheid, markt en gemeenschap (Van der Steen et al. 2013: 11)

Zoals in dit onderzoek al eerder is besproken, kunnen aan de betrokkenheid van private partijen nadelen kleven, onder meer beperking van de vrijheid in en commercialisering van de openbare ruimte door het bedrijfsleven en toe-eigening van plekken door burgers (parochialisering). Ook is er kritiek in de samenleving op de ‘doe-democratie’ en oproep vanuit de overheid om zelfredzaamheid (Van de Wijdeven 2012; Uitermark 2014). Het biedt kansen voor eigen initiatief, maar een vaak geuite kritiek is ook dat lang niet iedereen de capaciteiten en wil heeft om die mondige burger te zijn. Hier is een parallel te trekken met het onderscheid die Hirschman (1970) in zijn werk ‘Exit, Voice, and Loyalty’ maakt tussen leden van een organisatie: als het slecht gaat met een bedrijf dan zullen sommigen vertrekken, anderen hun mening uitten en weer anderen zwijgen, maar blijven uit loyaliteit. Dit geldt ook voor de samenleving. Sommige mensen zullen de achteruitgang van de kwaliteit van een openbare plek laten gebeuren, ook

al zijn ze er niet blij mee. Anderen komen in opstand en nemen het voortouw om verandering aan te brengen in hun omgeving. Dit zijn vaak eenzelfde soort mensen. Van burgerinitiatiefnemers wordt bijvoorbeeld gezegd dat het voor het merendeel hogeropgeleide, oudere mannen zijn (Hurenkamp et al. 2006). Zij hebben de capaciteiten en middelen om zich in te zetten.

De eenzijdige inmenging van burgers en andere geëquipeerde partijen bij het beheer van de openbare ruimte kan de kloof tussen hoger en lager opgeleiden in de stad vergroten. In New York wordt deze verdeling in de stad steeds zichtbaarder. De openbare ruimte in de zakendistricten en welgestelde woonbuurten wordt mooier door de inzet van de partijen uit deze buurten en in arme buurten moeten ze het doen met de standaard laagwaardige kwaliteit van de publieke openbare ruimte, omdat de mensen uit deze buurten niet de middelen hebben om zulke inzet te plegen (Loughran 2014). In Nederland is de (ruimtelijke) verdeling tussen arm en rijk minder extreem en is de publiek beheerde openbare ruimte over het algemeen van hogere kwaliteit. Toch kan de trend van meer private betrokkenheid en verantwoordelijkheid een scherpere tweedeling veroorzaken.

De gemeente heeft, als bewaker van het publieke belang, een belangrijke rol om dit te voorkomen. Het publieke belang houdt echter ook ruimte geven aan privaat initiatief in.

De werking en het effect van privaat initiatief is in werkelijkheid wel genuanceerder. In de onderzochte cases bijvoorbeeld waren het lang niet allemaal hogeropgeleide, oudere mannen die het voortouw hadden genomen. En vaak ontstonden juist verbintenissen in de wijk tussen mensen met verschillende achtergronden die eerder vreemden voor elkaar waren. De anders volgebouwde ruimten of eerder braakliggende terreinen zijn plekken van interactie en ontmoeting geworden. De bijdrage van burgers aan de ontwikkeling en het beheer van de openbare ruimte biedt juist ook tegenwicht aan de steeds zichtbaar wordende parochiale domeinen en scheiding tussen verschillende mensen in de stad. Daarnaast hebben niet alleen de private partijen die de openbare ruimte (mee)beheren de baten, ook al doen zij dit vanuit een eigen belang. Anderen profiteren mee ("invisible hand" van Smith (1967)) van mooie en bijzondere plekken in de stad die mogelijk gemaakt worden door meer financiële middelen en een breder eigenaarschap.

Tot slot, zoals is gebleken doen private partijen het zelden alleen. Vaak gaat het om een co-productie. Dit maakt het mogelijk om de eigenschappen en kwaliteiten van verschillende typen partijen te combineren en tegelijk het publieke belang zo goed mogelijk te borgen. Wanneer het over de openbare ruimte gaat, is er eerder sprake van een doe-het-samen-democratie en in mindere mate van een doe-het-zelf-democratie.

Behoud de burger zijn verworven positie?

De economische crisis heeft de rol van burgers in de ontwikkeling van de stad verstevigd. De pas op de plaats in veel gebiedsprojecten heeft ruimte gegeven aan kleinere en eerder minder voor de hand liggende partijen om zich te mengen in stedelijke (bottom-up) ontwikkelingen (Franzen en Mak 2014).

Dit heeft veel creativiteit en bijzondere plekken (van tijdelijke aard) in de stad opgeleverd. Inmiddels is de ontwikkeldrift om aan de grote woningvraag te voldoen weer losgebarsten en stijgt de grondwaarde op veel plekken in de stad, mede ingegeven door de beleidsfocus op binnenstedelijk bouwen. Opnieuw is de open (groene) ruimte een steeds schaarser wordend goed. Een gelijke trend was te zien in New York waar tijdens een recessie in de jaren '70 door inzet van bewoners community gardens in grote getalen hun intrede deden. Toen het in de loop van de jaren '80 en '90 economisch weer beter ging, werd de druk op de ruimte in de stad en daarmee ook op deze community gardens echter groot. De welwillende houding van gemeente tegenover de burgerinitiatieven veranderde en veel buurttuinen moesten ruimte maken voor projectontwikkeling (Van Aalst et al. 2017). Zou er in Nederlandse steden ook zo'n omslag kunnen komen dat ervoor zorgt dat het stimuleren en faciliteren van de burgerinitiatief onderaan de politieke agenda beland?

Veel (tijdelijk benutte) braakliggende terreinen in de stad zullen vanuit economische en huisvestingsoverwegingen bebouwd worden. Aan de andere kant veranderen onder invloed van de netwerkmaatschappij, dat geen tijdelijke trend is, de verhoudingen in de samenleving nog altijd. De voorheen geëigende machten, zoals de overheid en grote ontwikkelaars, zijn minder machtig geworden en andere partijen, waaronder burgers, krijgen steeds meer mogelijkheden om zelf mee te bouwen aan de stad. Dit blijft ondanks het eindigen van de crisis. Daarnaast heeft de ontwikkelluwte mooie resultaten opgeleverd, zoals buurttuinen die de binding in de buurt vergroten en organisch gegroeide broedplaatsen van creativiteit. Daar zijn veel mensen het denk ik over eens. Een stad kan wat mij betreft aantrekkelijk blijven door verbijzondering van plekken en breed gedeeld eigenaarschap, dus laten we ook in de toekomst ruimte houden voor initiatieven door diverse partijen.

Literatuur

- APOPS (2016) *Privately Owned Public Space*. Website, geraadpleegd op 9 juli 2016, <http://apops.mas.org/about/website>.
- Dakpark Rotterdam (2017) *Dakpark Rotterdam*. Website, geraadpleegd op 19 februari 2017, <http://www.dakparkrotterdam.nl/over-ons/>.
- Ballast Nedam (2013) *Plek om te ontmoeten: Aanbesteding integrale gebiedsontwikkeling Hart van Zuid*. Nieuwegein: Ballast Nedam.
- Banerjee, T. (2001) 'The Future of Public Space: Beyond Invented Streets and Reinvented Places' *Journal of the American Planning Association* 67(1): 9–24.
- Bang, H. P. (2009) '“Yes we can”: identity politics and project politics for a late-modern world' *Urban Research & Practice* 2(2): 117-137.
- Bedeian, A. (1990) 'Choice and determinism: a comment' *Strategic Management Journal* 11(7): 571-573.
- Beekmans, J., De Boer, J. en W. Verschoor (2016) 'Merken bouwen steden, steden bouwen merken', *Ruimtevolk* 18 mei. Geraadpleegd op 29 oktober 2016, <https://ruimtevolk.nl/2016/05/18/merken-bouwen-steden-steden-bouwen-merken>.
- Den Haag Wiki (2017) *AEGONplein*. Website, geraadpleegd op 19 februari 2017, <http://www.denhaag.wiki/index.php/nl/straten/201-aegonplein>.
- Berenschot (2012) *Evaluatie Experimentenwet Bedrijven Investeringszones (BIZ)*. Utrecht: Berenschot.
- BIZ (2016) *Bedrijven Investeringszone (BIZ)*. Website, geraadpleegd op 19 november 2016, <https://bedrijveninvesteringszone.nl>.
- Blank, H. (2007) 'Openbare ruimte als onderneming', in A. Lengkeek (ed) *Stedelijkheid als rendement: Privaat initiatief voor publieke ruimte*, pp. 168-181. Rotterdam: Trancity.
- Boelens, L. (2010) 'Planologie extended: Naar een nieuwe toekomst van ruimtelijk openbaar bestuur', in H. Dijkstra, P. den Hoed, J.W. Holtslag en S. Schouten (eds) *Het gezicht van de publieke zaak: Openbaar bestuur onder ogen*, pp. 185-204. Den Haag/ Amsterdam: WRR/Amsterdam University Press.
- Boogers, M. J. G. J. A., T. van de Wijdeven (2012) *Meer doen met doe-democratie: nieuwe coproducties voor een veerkrachtig lokaal bestuur*. Essay Universiteit Tilburg en DEMOS.
- Brand (2016) 'The city as media channel; is the Netherlands ready for brand urbanism?', *Brand: the Urban Agency* 6 juni. Geraadpleegd op 2 januari 2017, <http://brandurbanagency.com/the-city-as-media-channel-is-the-netherlands-ready-for-brand-urbanism/?lang=en>.
- Brandtsen, T., Van de Donk, W. en K. Putters (2005) 'Griffins or chameleons? Hybridity as a permanent and inevitable characteristic of the third sector' *International Journal of Public Administration* 28(9-10): 749-765.
- Braun, E., Eshuis, J. en E.H. Klijn (2014) 'The effectiveness of place brand communication' *Cities* 41: 64-70.
- Bryant Park (2016) *Bryant Park Corporation*, geraadpleegd op 9 juli 2016, <http://www.bryantpark.org/about-us/management.html>.
- Bryman, A. (1999) 'The Disneyization of society' *The Sociological Review* 47(1): 25-47.
- Bryman, A. (2015) *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Burgers, E. (2015) 'Stedelijke ontwikkeling zonder publiek geld: je moet het voor iedereen interessant maken', hoofdverslag van *Praktijkcongres Gebiedsontwikkeling 2015*, 5 maart 2015. In: gebiedsontwikkeling.nu, 10 maart 2015.
- Burt, R. S. (2000) 'The network structure of social capital' *Research in organizational behavior* 22: 345-423.
- Carmona, M. en F. M. Wunderlich (2012) *Capital spaces: the multiple complex public spaces of a global city*. London: Routledge.
- Castells, M. (2004) *The Information Age, Volume II, The Power of Identity*. Oxford: Blackwell.

- Cullingworth, B. en R. Caves (2009) *Planning in the USA: Policies, issues, and processes*. London: Routledge.
- Chiodelli, F. en S. Moroni (2015) 'Do malls contribute to the privatisation of public space and the erosion of the public sphere? Reconsidering the role of shopping centres' *City, Culture and Society*, 6(1): 35-42.
- Daft, R. L. (2015) *Organization theory and design*. Boston: Cengage learning.
- Dekker, P., Den Ridder, J. en P. Schnabel (2011) *Continu Onderzoek Burgerperspectieven 2011*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- De Magalhães, C. (2010) 'Public space and the contracting-out of publicness: a framework for analysis' *Journal of Urban Design* 15(4): 559-574.
- De Moor, T. (2013) *Homo cooperans: instituties voor collectieve actie en solidaire samenleving*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Denters, B. (2000) 'Citizens, councilors and urban institutional reform: the case of the Netherlands', in K. Hoggart en T.N. Clark (eds) *Citizen responsive government*, pp.67-88. Amsterdam: JAI Press/ Elsevier.
- Denters, B., Bakker, J. en P.J. Klok (2014). What Makes for Successful Citizens' Initiatives? In *ECPR General Conference*, Glasgow.
- Denters, B. en P.J. Klok (2012) 'Councillors' attitudes towards interactive governance: evidence from five Dutch urban municipalities, in B. Egner, M. Hausen en G. Terizakis (eds) *Regieren: Festschrift für Hubert Heinelt*, pp 313-329. Springer VS.
- Denters, S., Bakker, J., Oude Vrielink, M. en G. Boogers (2013) *Burgerinitiatieven in Overijssel: een inventarisatie*. Geraadpleegd op 5 april 2017, http://doc.utwente.nl/87786/1/burgerinitiatieven_in_overijssel_rapport_final.pdf
- Denters, B., Tonkens, E., Verhoeven, I. en J. Bakker (2012) *Burgers maken hun buurt*. Den Haag: Platform31.
- De Vries, S., Ten Have, M., Van Dorsselaer, S., Van Wezep, M., Hermans, T. en R. de Graaf (2016) 'Local availability of green and blue space and prevalence of common mental disorders in the Netherlands' *British Journal of Psychiatry Open* 2(6): 366-372.
- De Wilde, M., M. Hurenkamp en E. Tonkens (2014) 'Flexible relations, frail contacts and failing demands: how community groups and local institutions interact in local governance in the Netherlands' *Urban Studies* 51: 3365-3382.
- Drückers, M. en I. Pröpper (2011) 'Zelfredzaamheid in crisistijd' *Openbaar Bestuur* 21(10): 24-28.
- Edelenbos, J. en I. van Meerkerk (2011) 'Institutional evolution within local democracy: Local self- governance meets local government', in J. Torfing en P. Triantafillou (eds) *Interactive policymaking, metagovernance and democracy*, pp. 169-186. Colchester: ECPR Press.
- Flyvbjerg, B. (2004) 'Five misunderstandings about case-study research', in C. Seale, G. Gaobo, J. F. Gubrium en D. Silverman (eds) *Qualitative research practice*, pp. 390-404. Londen: Sage.
- Franzen, A. en A. Mak (2014) 'Geld en gebiedsontwikkeling: morgen gezond weer op' *Gebiedsontwikkeling.nu*, geraadpleegd op 27 maart 2016, <https://www.gebiedsontwikkeling.nu/artikelen/geld-en-gebiedsontwikkeling-morgen-gezond-weer-op>.
- Gebiedsontwikkeling.nu (2011) *Chassé Park: private zeggenschap in publieke ruimte*. Website, geraadpleegd op 19 februari 2017, <https://www.gebiedsontwikkeling.nu/artikelen/chasse-park-private-zeggenschap-in-publieke-ruimte/>
- Gehl, J. (2011). *Life between buildings: using public space*. Washington: Island Press.
- Gemeente Haarlem (2017) *Subsidie Bewonersinitiatieven kleinschalig groen*. Website, geraadpleegd op 19 februari 2017, <https://www.haarlem.nl/subsidie-bewonersinitiatieven-kleinschalig-groen/>.
- Glaeser, E. L., Kolko, J. en A. Saiz (2001) 'Consumer city' *Journal of economic geography* 1(1): 27-50.
- Greiner, L. (1998) 'Evolution and revolution as organizations grow' *Harvard Business Review* mei-juni: 37-46.

- Groenewegen, P., Van Den Berg, A., De Vries, S. en R. Verheij (2006) 'Vitamin G: effects of green space on health, well-being, and social safety' *BMC Public Health* 6: 149.
- Hajer, M. (2011) *De energieke samenleving: op zoek naar een sturingsfilosofie voor een schone economie*. Alblas-serdam: Drukkerij Haveka.
- Hajer, M. en A. Reijndorp (2002) *In search of new public domain*. Rotterdam: NAI Publishers.
- Hall, T. en P. Hubbard (1996) 'The entrepreneurial city: new urban politics, new urban geographies?' *Progress in human geography* 20(2): 153-174.
- Hassink, J., M. Elings, R. van. Dam en R.J. Fontein (2013) *Zoekers gevonden: een zoektocht naar een succesvolle strategie voor groene burgerinitiatieven*. Wageningen: Plant Research International.
- Healey, P. (2010) *Making better places: the planning project in the twenty-first century*. Londen: Palgrave.
- Hemel, Z. (2012). *De stad als brein*. Amsterdam: Vossiuspers Universiteit van Amsterdam.
- Herriot. R. E. en W. A. Firestone (1983) 'Multisite qualitative policy research: Optimizing description and generalizability' *Educational Researcher* 12: 14-19.
- Hier opgewekt (2013) 'Het wonder van Feldheim ernenegie', *Hier opgewekt buitenland* 1 oktober 2013. Geraad-pleegd op 2 januari 2017, <http://www.hieropgewekt.nl/kennis/hier-opgewekt-buitenland/het-wonder-van-feldheim-energie>.
- Hirschman, A. O. (1970) *Exit, voice, and loyalty: Responses to decline in firms, organizations, and states* (Vol. 25). Cambridge: Harvard University Press.
- Hoyt, L. M. (2003) *The business improvement district: an internationally diffused approach to revitalization*. Cam-bridge USA: Massachusetts Institute of Technology.
- Hurenkamp, M., Tonkens, E. en J.W. Duyvendak (2006) *Wat burgers bezielt*. Amsterdam: UvA / NICIS.
- Igalla, M. en I. van Meerkerk (2015) 'De duurzaamheid van burgerinitiatieven: een empirische verkenning' *Be-stuurswetenschappen* 69(3): 25-53.
- Jacobs, H. en E. van der Krabben (2014) 'Is regulatory takings coming to the Netherlands?', paper gepresenteerd op het AESOP-congres 2014, 9-12 juli in Utrecht.
- Kennis voor klimaat (2014) *Klimaatbestendige stad: Klimaat en de stad*. Utrecht: Platform P.
- Klijn, E., Steijn, B. en J. Edelenbos (2010) 'The impact of network management on outcomes in governance net-works' *Public administration* 88(4): 1063-1082.
- Kruiter, A. J. en W. van der Zwaard (2014) *Dat is onze zaak: over eigenaarschap in het publieke domein*. Den Haag: RMO.
- Kohn, M. (2004) *Brave New Neighborhoods: The Privatization of Public Space*. New York: Routledge.
- Laloux, F. (2014) *Reinventing organizations: a guide to creating organizations inspired by the next stage of human consciousness*. Brussel: Nelson Parker.
- Leedy, P.D. (1997) *Practical research: planning and design*. New Jersey: Prentice Hall.
- Lindhout, S. (2013) 'Van vrolijk wijkspeeltuintje tot een 'onbestemd stukje niets'', *Volkskrant* 4 januari.
- Lofland, L. H. (1985) *A world of strangers: Order and action in urban public space*. New York: Waveland Press.
- Lohof, S. en A. Reijndorp (2006) *Privé terrein: privaat beheerde woondomeinen in Nederland*. Rotterdam: NAI Uitgevers.
- Loughran, K. (2014) 'Parks for profit: The High Line, growth machines, and the uneven development of urban public spaces' *City and Community* 13(1): 49-68.
- Loukaitou-Sideris, A. (1993) 'Privatisation of Public Open Space: The Los Angeles Experience' *Town Planning Re-view* 64(2): 139-167.

- Lowndes, V., Pratchett, L. en G. Stoker (2001) 'Trends in public participation: part 2 – citizens' perspectives' *Public Administration* 79(2): 454-455.
- Lowndes, V., Pratchett, L. en G. Stoker (2006) 'Diagnosing and remedying the failings of official participation schemes: The CLEAR framework' *Social Policy and Society* 5(2): 281-291.
- MacLeod, G. (2002) 'From urban entrepreneurialism to a 'revanchist city'? On the spatial injustices of Glasgow's renaissance' *Antipode* 34(3): 602-624.
- Madden, D. J. (2010) 'Revisiting the end of public space: assembling the public in an urban park' *City & Community* 9(2): 187-207.
- Madanipour, A., Knierbein, S. en A. Degros (2014) *Public space and the challenges of urban transformation in Europe*. New York: Routledge.
- Marien, S., Hooghe, M., en E. Quintelier (2010) 'Inequalities in non-institutionalised forms of political participation: A multi-level analysis of 25 countries' *Political Studies* 58(1): 187-213.
- Marshall, M. J. (2004) 'Citizen participation and the neighbourhood context: a new look at the coproduction of local public goods' *Political Research Quarterly* 57(2): 231-24.
- Nemeth, J. (2009) 'Defining a public: the management of Privately Owned Public Space' *Urban Studies* 46(11): 2463-2490.
- Mitchell, D. (1995) 'The end of public space? People's Park, definitions of the public and democracy' *Annals of the association of american geographers* 85(1): 108-133.
- Molentuin (2017) *Molentuin: een groen middelpunt in Voorstad Centrum*. Website, geraadpleegd op 19 februari 2017, <https://www.molenbeltdeventer.nl/>.
- Mujde, A. en S. Daru (2005) *Actieve burgers en vrijwilligersorganisaties*. Utrecht: CIVIQ.
- Noorderpark (2017) *Cons Project Amsterdam (skatepark)*. Website, geraadpleegd op 19 februari 2017, <http://noorderpark.nl/parkberichten/cons-project-amsterdam-skatepark/>
- NOS (2016) 'Brand urbanism: meer dan een billboard in de stad', *NOS op 3* 1 juni. Geraadpleegd op 29 oktober 2016, <http://nos.nl/op3/artikel/2108461-brand-urbanism-meer-dan-een-billboard-in-de-stad.html>.
- Peeters, B. (2012) *Burgerparticipatie in de lokale politiek: een inventarisatie van gemeentelijk beleid en activiteiten op het gebied van burgerparticipatie*. Amsterdam: ProDemos.
- Platform31 (2012) *Nieuwe perspectieven voor publieke ruimten*, geraadpleegd op 2 juli 2016, http://www.platform31.nl/uploads/media_item/media_item/5/12/Publicatie_nieuwe_perspectieven_voor_publieke_ruimten-1370865034.pdf.
- Platt, J. (1992) "'Case study" in American methodological thought' *Current Sociology* 40: 17-48.
- Pröpper, I., Kessens, H. en D. Steenbeek (2005) *Tussen pluche en publiek: lokale politiek in de praktijk*. Bussum: Coutinho.
- Regionaal Archief Tilburg (2017) *Tivolipark: Tilburg Wiki*. Website, geraadpleegd op 19 februari 2017, <http://wiki.regionaalarchieftilburg.nl/Tivolipark>.
- Reijndorp, A. (2012) *De 'rise of the creative class' en het einde van 'organization man': de veerkracht van de stad*. Eindhoven: Lecturis.
- Rosenbloom, B. (2007) 'Multi-channel strategy in business-to-business markets: Prospects and problems' *Industrial marketing management* 36(1) 4-9.
- Schlozman, K.L., Verba, S. en H. E. Brady (1999) 'Civic participation and the equality problem', in T. Skocpol en M. P. Fiorina (eds) *Civic engagement in American democracy*, pp. 427-459. Washington: Brookings Institution Press.
- Staeheli, L. A. en D. Mitchell (2007) 'Locating the public in research and practice' *Progress in Human Geography* 31(6): 792-811.

- Sharir, M en M. Lerner (2006) 'Gauging the success of social ventures initiated by individual social Entrepreneurs' *Journal of World Business* 41: 6-20.
- Smith, A. (1976) *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. Chicago: University of Chicago Press.
- Sorkin, M. (ed) (1992) *Variations on a theme park: The new American city and the end of public space*. New York: Noonday Press.
- Specht, M. (2013) 'Zelforganisatie vanuit het perspectief van burgers: Inzichten uit onderzoek naar de pragmatiek van burgerparticipatie in drie Europese steden' *Bestuurskunde* 22(1): 55-65.
- Steen, M. A., Twist, M. J. W., Chin-A-Fat, N. En T. Kwakkelstein (2013) *Pop-up publieke waarde: overheidssturing in de context van maatschappelijke zelforganisatie*. Nederlandse School voor Openbaar Bestuur.
- Stevens, Q. (2009) 'Broken'public spaces in theory and in practice. *Town Planning Review* 80(4-5): 371-392.
- Stolle, D. en M. Hooghe (2005) 'Inaccurate, exceptional, one-sided or irrelevant? The debate about the alleged decline of social capital and civic engagement in Western societies' *British journal of political science* 35(1): 149-167.
- Stolk, S. (2012) 'Stedelijke groene openbare ruimte als waardecreateur: Ontmoetingsplek van publieke en private belangen', *Masterthesis*. Rotterdam: Komplot.
- The High Line (2017) *Friends of the High Line*. Website, geraadpleegd op 3 januari 2017, <http://www.thehighline.org/about>.
- Tonkens, E.H. en I. Verhoeven (2011) *Bewonersinitiatieven: proeftuin voor partnerschap tussen burgers en overheid: een onderzoek naar de bewonersinitiatieven in de Amsterdamse wijkaanpak*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Tordoir, P., Poorthuis, A. en P. Renooy (2015) *De veranderende geografie van Nederland: opgaven op mesoniveau*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.
- Tulder, R. J. M. (2012) *Skill sheets: an integrated approach to research, study and management*, tweede editie. Amsterdam: Pearson.
- Uitermark, J. (2014) *Verlangen naar Wikitopia*. Rotterdam: Erasmusuniversiteit Rotterdam.
- Van Aalst, I., Van Melik, R. en J. van Weesep (2007) 'Midtown: Publieke ruimte in private handen' *Geografie* 16(5): 13-17.
- Van Aalst, I., Van Melik, R. en J. van Weesep (2017) *Wandelen in New York*. Culemborg: Odyssee Reisgidsen.
- Van Baardewijk, E. J. en E. R. Hijmans (2015) 'Nieuwe stijlen van gebiedsontwikkeling (deel VI): koppeling van partners en exploitaties' *BR* 18(3): 105-115.
- Van den Berg, A. E. (2005) 'De maatschappelijke baten van openbare binnentuinen: de publiek omsloten tuin als verborgen attractie' *Groen: vakblad voor groen in stad en landschap* 61(9): 39-44.
- Van den Berg, L., Braun, E. en J. van der Meer (1997) 'The organizing capacity of metropolitan regions' *Environment and Planning C: Government and Policy* 15(3): 253-272.
- Van den Berg, L., Van Der Meer, J. en P. M. Pol (2003) 'Organising capacity and social policies in European cities' *Urban Studies* 40(10): 1959-1978.
- Van der Heijden, J. en L. van Hilten (2015) 'Innovatie, retrofit en toekomstwaarde: Concurrerende gebiedsontwikkeling door duurzaamheid' in *Ruimte maken: Bijdragen aan de Plandag 2015*, pp. 67-74. Antwerpen: Stichting Planologische Discussiedagen.
- Van der Zwaard, J. en M. Specht (2013) *Betrokken bewoners, betrouwbare overheid: condities en competenties voor burgerkracht in de buurt*. Rotterdam: Kenniswerkplaats Leefbare Wijken.
- Van de Wijdeven, T.M.F., Hendriks, F. en M.J. Oude Vrielink (2010) *Burgerschap in de doe-democratie*. Den Haag: Nicis Institute.

- Van de Wijdeven, T.M.F. (2012). *Doe-democratie: over actief burgerschap in stadswijken*. Delft: Uitgeverij Eburon.
- Van Hoek, M. en G. Wigmans (2011) 'Management of urban development', in A. Franzen, F. Hobma, H. de Jonge en G. Wigmans (eds) *Management of urban development Processes: governance, design and feasibility*, pp. 53-77. Amsterdam/ Delft: Techne Press.
- Van Meerkerk, I., Boonstra, B. en J. Edelenbos (2013) 'Self-Organization in urban regeneration: A two-case comparative research' *European Planning Studies* 21(10): 1630-1652.
- Van Melik, R. (2008) *Changing public space: the recent redevelopment of Dutch city squares*. Zeist: A-D Druk.
- Van Melik, R. en I. van Aalst (2011) 'Lappendeken van investeringszones: Business Improvement Districts in Manhattan' *Geografie* 20(2): 23-27.
- Van Melik, R. en E. van der Krabben (2016) 'Co-production of public space: policy translations from New York City to the Netherlands' *Town Planning Review* 87(2): 139-158.
- Van 't Verlaat, J. (2005) *Stedelijke gebiedsontwikkeling in hoofdlijnen*. Delft/ Rotterdam: MCD.
- Van 't Verlaat, J. en G. Wigmans (2011) 'Urban Area Development', in A. Franzen, F. Hobma, H. de Jonge en G. Wigmans (eds) *Management of urban development Processes: governance, design and feasibility*, pp. 77-93. Amsterdam/ Delft: Techne Press.
- Van Twist, M.J.W., Van Velzen, G., Brouwer, B., Eshuis, J., Geerdink, M., Groeneveld, D., Klijn, E.H., Madho, A.R., Tamminga, T. en F. Theissen (2009) *Privaat beheerde woondomeinen: een wereld op zich?* Den Haag: Lemma.
- Van Waarden, F. (2012). *Was privatisering van het publieke domein wel in het publieke belang: Een kritische beschouwing over het Nederlandse privatiseringsbeleid van de afgelopen decennia*. Utrecht: University College.
- Vasagar, J. (2012, 11 juni) *Privately owned public space: where are they and who owns them?* Geraadpleegd op 2 januari 2017, <https://www.theguardian.com/news/datablog/2012/jun/11/privately-owned-public-space-map#data>.
- Verba, S., Schlozman, K. L., & Brady, H. E. (1995). *Voice and equality: civic voluntarism in American politics*. Cambridge etc.: Harvard University Press.
- Verheul, W.J. (2016) 'Embedded developments: the connection between buildings and a place' in D. Broekhuizen (ed) *Maison d'artiste: an unfinished De Stijl icon*, pp. 99-106. Rotterdam: Nai010 Publishers.
- Verhoeven, I. (2009) *Burgers tegen beleid: een analyse van dynamiek in politieke betrokkenheid*. Amsterdam: Aksant.
- Verhoeven, I. en M. J. Oude Vrielink (2012) 'De stille ideologie van de doe-democratie' in C. van Montfoort, A. Michels en W. van Dooren (eds) *Stille ideologie*, pp. 55-66. Den Haag: Boom Lemma.
- Visser, P. en F. van Dam (2006) *De prijs van de plek: Woonomgeving en woonprijs*. Rotterdam: NAI Publishers.
- Voogt, P.W. en H. Broekman (2003) *De grote kleine-kansen atlas*. Den Haag: Landelijk Centrum Opbouwwerk.
- Voedseltuin Overvecht (2017) *Welkom bij de Voedseltuin Overvecht*. Website, geraadpleegd op 19 februari 2017, <http://www.voedseltuinovervecht.nl/>.
- Voyce, M. (2006) 'Shopping Malls in Australia: The End of Public Space and the Rise of 'Consumerist Citizenship'?' *Journal of Sociology* 42(3): 269-286.
- Vrienden van de Haarlemmerhout (2017) *Vereniging Vrienden van de Haarlemmerhout*. Website, geraadpleegd op 19 februari 2017, <http://www.vriendenhaarlemmerhout.nl/vereniging.html>.
- Vrienden van het Vondelpark (2017) *Geschiedenis*. Website, geraadpleegd op 17 maart 2017, <http://vriendenvan-hetvondelpark.nl/over-het-park/geschiedenis/>.
- VROM-raad (2009) *Publieke ruimte: Naar een nieuwe balans tussen beeld, belang en beheer*. Den Haag: Ministerie van VROM.
- Wagenaar, H. (2011) *Meaning in action: Interpretation and dialogue in policy analysis*. New York/ Londen: M.E. Sharpe.
- Webster, C. (2007) 'Property rights, public space and urban design' *Town Planning Review* 78(1): 81-101.

WRR (2012) *Vertrouwen in burgers*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Yin, R. K. (2014) *Case study research: Design and methods*, 5de editie. Los Angeles/ Londen/ New Delhi/ Singapore/ Washiington: Sage Publications.

Yin, R.K. en D. Davis (2007) 'Adding new dimensions to case study evaluations: the case of evaluating comprehensive reforms', in G. Julnes en D. J. Rog (Eds) *Informing federal policies for evaluation methodology*, pp. 75-93. San Fransisco: Jossey-Bass.

Zukin, S. (2010). *Naked city: The death and life of suthentic urban places*. Oxford: Oxford Universty Press.

Bijlagen

Bijlage 1 Lijst van geïnterviewden

Stadstuin Emma's Hof - Den Haag

Holke Wierema (algemeen bestuurslid)

Zeeheldentuin - Den Haag

Jan Peter Poot (penningmeester)

Ward Maaswinkel (algemeen bestuurslid)

Tuin op de Pier - Rotterdam

Bea Oomens (penningmeester)

John de Vaal (voorzitter)

Dorpstuin Rozenburg - Rozenburg

Patricia Kipp (algemeen bestuurslid)

Wim van Hulten (penningmeester)

Molentuin - Deventer

Ayse Seker (algemeen bestuurslid)

Bernard Gildemacher (voorzitter)

Yolande Troost (penningmeester)

Bijlage 2 Interviewvragen

Introductie

- Reden interview
- Bandrecorder
- Structuur interview aangeven

[Ik heb onderzoek gedaan naar factoren die van belang zijn om een burgerinitiatief in stand te houden. In dit interview wil ik graag kijken of en hoe dit van toepassing is voor dit initiatief. Daarbij ben ik geïnteresseerd in uw ervaringen en in hoe het op moment gaat met de tuin]

Persoonlijke motivatie

Ik heb gezien dat u ... bent. Wat houdt dat in?

- Rol/ functie
- Taken

Wat is op dit ogenblik uw motivatie om een bijdrage te leveren aan de buurttuin?

- Ontevredenheid/ urgentie
- Positieve verwachting
- Affiniteit met openbaar groen/tuinen
- Verbondenheid met de buurt/ wijk/ stad
- Sociale motieven (cohesie...)

Is dit anders dan bij de start van het initiatief?

Zijn er momenten geweest dat u minder gemotiveerd was?

Wat is voor u belangrijk om gemotiveerd te blijven?

[doorvragen: waarom, voorbeelden, toelichting, ervaringen...]

[samenvatten]

Tuin

Hoe gaat het op het moment met de tuin?

- Breed bedoeld: net wat er naar boven komt

Wie komen er naar de tuin?

- Type: gezinnen...
- Van waar
- Wel/niet betrokken bij tuinitiatief
- Beoogde doelgroep

Wat zijn factoren die het succes van de tuin bepalen?

[doorvragen: waarom, voorbeelden, toelichting, ervaringen...]

[Samenvatten]

Netwerk

[Het netwerk al zoveel mogelijk in kaart gebracht door gebruik te maken van bronnen van internet. De verschillende partijen staan op kaartjes en dienen als handvat voor het gesprek]

Wie zijn er bij de dagelijkse organisatie van de tuin betrokken?

- Rol/ bijdrage)
- Kartrekker(s) (wie, aantal)
- Hoeveel personen/ partijen
- Ontbrekende partijen

Hoe zou u de relatie met de partijen beschrijven?

- Relatie direct betrokkenen

Zijn er daarnaast andere personen of partijen van belang voor de instandhouding van de tuin?

- Relatie indirect betrokkenen

Welk plaatje komt het meest overeen met de structuur van de samenwerking van de tuin?

[plaatjes van netwerken laten zien en toelichten]

- Stervormig => weinig leiders, kwetsbaar
- Fully connected => sterk verbonden groep, onstabiel als meerdere mensen vertrekken
- Polycentrisch => meerdere onderling verbonden groepen, verdeling van verantwoordelijkheden

Kunt u iets zeggen over de verandering in het aantal betrokken personen vanaf de start tot nu?

- Groei, stabiel of kleiner
- Dynamisch of vaste club

Hoe is de gemeente op dit moment betrokken bij de tuin?

- Rol
- Relatie
- Soort bijdrage (financieel, kennis, ...)
- Onmisbaarheid

[Samenvatten]

Communicatie

Hoe is de communicatie georganiseerd?

- Inzet communicatiemiddelen (website, media, campagnes/ acties, ...)
- Eén aanspreekpunt/ gezicht
- Iemand verantwoordelijk
- Communicatiestrategie
- Doelgroepen
- Beschreven missie/ visie en doelen
- Actief/ passief

Zijn jullie actief in het betrekken van nieuwe mensen bij de tuin?

[doorvragen: waarom, voorbeelden, toelichting, ervaringen...]

Op internet hebben jullie een missie/ visie en doelen opgeschreven. Zijn deze nu het de tuin er is nog steeds van belang?

- Actief gedeeld
- Mensen betrekken

[Samenvatten]

Middelen: tijd, kennis/ ervaring en geld

Hoeveel tijd besteed u gemiddeld aan de tuin?

- Voldoende/ onvoldoende

Hoe gaat het over het algemeen met de beschikbaarheid van tijd van betrokkenen bij de tuin?

- Organisatie
- Onderhoud
- Voldoende/ onvoldoende

Hoe gaat het met de beschikbaarheid van de nodige kennis en ervaring?

- Organisatie
- Onderhoud

[doorvragen: waarom, voorbeelden, toelichting, ervaringen...]

Hoe gaat het met de financiering voor de instandhouding van de tuin?

[van te voren zoveel mogelijk in kaart brengen op basis van informatie van internet]

- Diversiteit in bronnen (subsidie van de overheid, subsidie van non-profitorganisaties, ledenbijdragen, verkoop van goederen en/ of diensten en donaties)
- Belangrijkste bronnen

[Samenvatten]

Invloeden van buitenaf

Zijn er invloeden van buitenaf die effect hebben op de organisatie en instandhouding van de tuin?

- Beleid van de gemeente
- Wet- en regelgeving
- Beschikbaarheid van subsidies
- Ontwikkelingen in de stad/ buurt
- ...

[Samenvatten]

Prioritering van factoren

[de volgende factoren worden weergegeven op kaartjes: leiderschap, visie en doelen, motivatie, urgentie, netwerk, samenwerking, rol gemeente, communicatie, financiering, kennis en ervaring, tijd, invloeden van buitenaf, lege kaartjes]

Welke onderwerpen zijn volgens u het belangrijkste voor het in stand kunnen houden van de tuin? [beheerfase]

[doorvragen: waarom, voorbeelden, toelichting, ervaringen...]

Ontbreken er onderwerpen die wel van belang zijn voor dit initiatief?

[doorvragen: waarom, voorbeelden, toelichting, ervaringen...]

Welke onderwerpen zijn op dit ogenblik het moeilijkst te realiseren?

[doorvragen: waarom, voorbeelden, toelichting, ervaringen...]

Afsluiting

Bijlage 3 Coderingsschema op basis van literatuuronderzoek

Onderwerp	Deelaspecten
Motivatie	Type motief: - doelgericht - <u>plichtsgebonden</u> - sociaal - persoonlijk
	Motivatielek
	Aanwezigheid van urgentie
Organisatiestructuur	Type structuur: - sternetwerk - <u>fully-connected-netwerk</u> - <u>polycentrisch</u> netwerk
	Vormgeving aan leiderschap
	Samenwerking
Netwerk	Omvang in relatie tot middelen
	Type partijen en rol
	Verandering omvang t.o.v. van initiatieffase: groei/ stabiel/ afname
Middelen	Tijd: - m.b.t. organisatie - m.b.t. onderhoud - voldoende/ onvoldoende aanwezig
	Kennis en ervaring: - m.b.t. organisatie - m.b.t. onderhoud - voldoende/ onvoldoende aanwezig
	Financiering: - subsidie van de overheid - subsidie van non-profitorganisaties - ledenbijdragen - verkoop van goederen en/ of diensten - donaties
Communicatie	Inzet van communicatiemiddelen: - welke middelen - doelgroep - effectiviteit
	Organisatie van de communicatie
	Delen van visie en doelen
	Verloop samenwerking: - binnen bestuur - met andere vrijwilligers - met andere partijen
Rol van de gemeente	Type relatie
	Verloop samenwerking
	Belang contact
Invloeden van buitenaf	Wat voor
Gebruik van de tuin	Wie komen er (niet)

Bijlage 4 Fragment van een gecodeerd interview

genoeg aanwezig om dat te voorkomen, maar niet genoeg aanwezig om dit [polycentrisch] te laten ontstaan. Dus dat is het een beetje.

V: Ja, en waarom kies je bijvoorbeeld niet voor fully connected?

A: Nou, ik denk wel dat het handig is als de verantwoordelijkheden gewoon worden verdeeld in zo'n tuin. Want anders gaat iedereen zich met alles lopen bemoeien en dan ben je alleen maar aan het communiceren met elkaar en dat is niet handig denk ik.

V: Nee, inderdaad. Je hebt eigenlijk al wat gezegd over netwerk. Is dat gegroeid of is dat kleiner geworden of stabiel gebleven?

A: Toen we dus begonnen was het wel vrij groot en toen was er heel veel enthousiasme, het is daarna wel kleiner geworden, maar dat is denk ik ook wel vanzelfsprekend.

V: Ja, waarom?

A: Nou ja, in het begin is iedereen enthousiast en dan uiteindelijk dan blijkt dus dat ze er geen tijd voor hebben. Dat is denk ik het idee. Dus dat is normaal. Alleen, ik vind wel dat het daarna nog slechter is geworden omdat, wat ik net zei, over het bestuur, dat het gewoon niet zelf de motivatie had om te tuinieren daar. Daardoor is het nog slechter geworden.

V: Want veel mensen zijn ook wel gestopt in het bestuur in de tussentijd.

A: Ja, maar dat was ook, in het oorspronkelijke bestuur zaten gewoon heel veel ideeën mensen en hele creatieve mensen, mensen die goed zijn in het denken en zo. Daardoor kwam die tuin er wel, maar toen ie er was, was iedereen afgehaakt.

V: Ja, jammer. Dat zeggen ze ook wel eens, dat je een ander soort type mensen nodig hebt voor de initiatieffase dan voor de fase erna.

A: Ja, dat denk ik ook wel.

V: Ja, ik wel gezien dat jullie een website hebben en Facebook hebben. Wat zijn belangrijkste communicatiemiddelen?

A: Nou ja, toen er nog iemand van communicatie in het bestuur zat, werd er ook wel regelmatig een nieuwsbrief rondgestuurd. Nieuwsbrieven zijn eigenlijk...als er echt iets goed moet worden gecommuniceerd, dan wordt het meestal via de mail gedaan. Facebook is wel heel leuk, maar daar kijkt bijna niemand goed op. Je weet gewoon niet of je de mensen er echt mee bereikt. Facebook is heel goed voor het creëren van imago, maar om er echt mee te communiceren, is het niet zo handig.

V: Nee, kan je dan te weinig mensen bereiken?

A: Ja, maar heel veel mensen lezen het ook gewoon niet goed. Facebook is veel te vrijblijvend. En heel veel mensen hebben het gewoon te druk voor Facebook, merk ik. Ja, die website die is wel...het is gewoon meer, als mensen meer willen weten over de tuin, dan kunnen ze daar naartoe gaan, maar het wordt niet echt gebruikt om te communiceren. Het was wel de insteek, maar het is ook een ding wat is blijven hangen. Er is een heel ontwerp gemaakt voor een meer interactieve website, die ook overzichtelijker is. Hoe heet dat? 2.0 of zo.

V: Ja, inderdaad de volgende versie.

A: Maar dat is ook een beetje blijven haken. Ik denk dat het nog wel een keer gaat gebeuren. Het is gewoon een kwestie van prioriteit, wat moet er eerst gebeuren.

V: Als ik het goed heb begrepen wordt de communicatie niet meer door één persoon gedaan, of wel?

A: Ja, Wessel doet nu gewoon heel veel Facebook. Dat is het dan, er wordt geen nieuwsbrief meer gemaakt en de website wordt ook niet echt bijgehouden. Het is nu vooral Facebook.

V: Je zegt eigenlijk: we zouden wel meer moeten doen om meer mensen te kunnen bereiken.

A: Nou nee, ik vind gewoon, door in de tuin zelf gewoon...Ik merk dat de meeste mensen die echt iets in de tuin willen doen, die komen ook gewoon naar die tuin toe. En die willen gewoon iets doen en die gaan niet eerst lopen mailen ofzo. Die komen gewoon daar naartoe. Zeg maar het type mens wat überhaupt wil meehelpen in zo'n buurttuin, gaat sowieso niet echt op Facebook zitten. Maar dat is misschien een vooroordeel.

V: Dat weet ik niet.

Wat is de juiste balans aanwezigheid + ruimte geven.

No → afgenomen

zou handiger zijn → verdeling verantwoordelijkheden en daardoor minder overleg nodig.

netwerkomvang: na initiatieffase kleiner geworden.

Logisch?
minder partijen nodig?
Geen tijt.

door gebrek aan motivatie kostume om te tuinieren nog slechter geworden.

In andere fase nieuwe mensen in kostume nodig?

Communicatie: vooral nog Facebook. Geen nieuwsbrief meer en website is niet actueel.

is niet nodig om meer mensen te bereiken, moeten vooral actief zijn in tuin.

